

COMMENTARIORVM
CHOTINENSIS BELLII

LIBRI TRES.
Auctore

IACOBO SOBIESKI,
In eâ Expeditione ex Ordine Equestri Commissario,
post verò
CASTELLANO CRACOVIENSI.
Opus Posthumum.

Ex Libris
Legationis
DANTISCI
Sumptibus Georgii Försteri.
MDC XXXVI.
Cum Privilegio S. R. M. Polonie et Suec. etc.

DEDICATIO
Illustrissimo & Excellentissimo

DOMINO, DOMINO

GEORGIO

Duci in Osslon, Comiti in Thenczyn,
S. R. I. Principi, supremo Regni Polo-
niæ Cancellario, Bidgostienfi, Luba-
czoviensi, Lubomlenfi, Rycensi, Adze-
lenensi Præfecto, &c. &c.

Domino meo gratiosissimo.

Bellum Chotinense, mole
grave, eventu anceps,
paucorum licet dierum,
sub felicissimis auspiciis
Vladislai Quarti, tunc
Poloniarum ac Sueciæ Principis; at

* 2

nunc

DEDICATIO.

nunc Regis invictissimi, prudenter
coeptum, fortiter gestum, finitum fe-
liciter, Orbi politiori qui vel nudè
exhiberent, perpauci fuère: vix unus
aut alter, qui singula, quali arte quo-
ve Marte gesta sint, dextrè retulerit;
nemo vero, quod sciam, hætenus
arcana istius belli consilia, inopinatos
gentis nostræ successus, exinde fœ-
dera paulo post subsecuta, solidè atti-
git. Fuèrit hæc nostrorum temporum
infelicitas, vel etiam exterorum in-
vidia, quibus solenne est propria tan-
tùm & sua laudare, aliorum incuriosi,
haut multum laboro. Nostrates sane,
qui bellum hocce scribere aggressi
sunt, dum non omnium exactam ha-
berent

DEDICATIO.

berent notitiam, pleraque imperfectè
posteritati transmiserunt. Vnus de-
mum extitit Sobiescius, Vir quæ ge-
neris natales & proprias Virtutes
summus, quæ pietatem in suam Pa-
triam, quæ Polonia est, nemini secun-
dus: tractandis vero negociis quibus-
vis arduis par omninò; præterea in fœ-
deribus pangendis ultra humanam for-
tem felicissimus, tunc equidem ad ex-
peditionem illam ab Equestri Ordine
designatus belli pacifve Arbiter; post
autem, per varios honorum gradus
cum laude incedens, primus tandem
Regni Senator evasit: quam novam
spartam, iudicio sapientissimi Regis
Vladislai Quarti, oblatam, adornare

DEDICATIO.

dùm aggreditur; in ipso ilicò limine succubuit, jubente eo qui vitæ necisque Dominus est. Hic, inquam, talis ac tantus Reipub. Polonæ Senator, in vivis cum esset, brevi quidem at pleno in compendio Historiam belli Chotinenfis, cujus ipse magna pars fuit, summa dexteritate ac fide consignavit, ut sibi suisque aliquando usui foret. Cæterum ubi post fata demùm Illustrissimi Viri, (felicitate quadam mea, an seculi?) ad meas pervenit manus, piaculi instar duxi, nî factum tanti Viri ab interitu, cui cuncta subjacent mortalia, pro virili mea vindicarem, atque vel tali modo pius existerem erga manes maximi Senatoris,

DEDICATIO.

toris, cui parem aliquando Respub. Polona habuit, superiorem haut æquè: idque opus posthumum, omni cedro dignum, in scenam literariam, typo nitidiorè descriptum, producerem. Sic enim est, ut fama cujusque post cineres haut longius duret, quam literæ jubent, in quibus perpetuo vivitur, si quid magnum æternumque esse debeat. Dum verò prædictum opus Historicum in publicum edere paro, quærendus non tam illi, quàm mihi patronus erat, me qui fortiori manu defenderet adversus quorundam zelum, si ita loqui liceat, intempestivum, qui nudam synceramque veritatem ægris adspiciunt oculis, ut nec
Solem

DEDICATIO.

Solem ferre possunt, queis visus est hebetior. Sed nec longè quærendus ejusmodi veniebat Patronus, cum Tuæ divinæ Virtutes, Illustrissime Heros, jam olim me, qui in Orbe sum minimus, quàm universum Orbem, & quidquid in eo præclarum reperitur, in sui admirationem traxere. Res Tuas, laudabiliter domi forisquè gestas, omnes loquuntur, qui Te unquam viderunt, audiverunt. Audivere Pontifex, Imperatores, Reges, Republicæ, eloquentiam summam cum maxima prudentia junctam. Videre majestatem vultus in corpore specioso, elegantiam in singulis membris & admirati sunt. Ipsa verò etiam Roma, Urbium

DEDICATIO.

Urbium ac Religionis caput, penitus obstupuit, ubi insolitum comitatum, inauditum antehac Tuorum affeclarum splendorem, quem in solenni Legatione, nomine serenissimi Regis Tui, præferebas, suis adspexit oculis. At Polonia, in cujus Tu suprema specula constitutus, Te Iustitiæ summum antistitem, bonorum asylum, malorum verò terrorem laudat æternumque laudabit. Bonæ etiam literæ, quæ Rerumpub. fulcra sunt & ornamenta, Te unicè suspiciunt, quòd immortalis Dei beneficio cælitus datus, quantum singulis ingenio, doctrina, eloquio, prudentia prævalet, tantum universis palmam præripere

* *

affi-

DEDICATIO.

affiduè contendas , eas autoritate
Tua, quæ summa est fovendo , atque
eximiis beneficiis promovendo. Tibi
ergo, Princeps Illustrissime jure quo-
dam proprio hocce etiam opus con-
secrandum erat, quod à tineis & blat-
tis per me vindicatum, Tuis augustis
faustisque omnibus in æternitatis
ædem inferretur. Sed & alia superest
dedicationis meæ causa. Volui om-
nino memoriam Illustriff. Cels. Tuæ
per hoc renovare (quam tamen scio
nunquam apud Te intermorituram)
maximi illius senatoris , Illustrissimi
Sobiescii , Tibi verò etiam quondam
intimi ac conjunctissimi , quippe
quem ad Tuas incomparabiles Virtu-
tes.

DEDICATIO.

tes proximè accedere judicabas, eo-
que intensius amabas , quod in ipso ,
propè Teipsum cerneres. Accipe
ergo, Princeps Illustrissime, seculi
decus, Tui quondam paris, hoc est
summi in Republica Polona senatoris,
& innocentis Viri opus magnum so-
lerisque de Bello Chotinensi , & quo-
tiens per graviora Reipublicæ negocia
licuerit, in eo tanquam in tabella ali-
qua contemplare veterem amicum ;
res verò ab illo pro Patria eo in bello
gestas , literisque consignatas oculis
ac mente quandoque revolve. Mihi
vero, qui eximiarum Illustrissimæ Cels.
Tuæ Virtutum admirator semper ex-
titi, clementer concede, quò sub

DEDICATIO.

umbra illarum non minus securè,
quàm cum laude vitam ejusmodi
vivere queam, quæ omnibus pro-
desse nemini obesse unquam voluit.

Dantisci 15 Novembris
Anni 1646.

Illustrissimæ Celsitudinis

Tuæ

Devotissimus cliens

GEORGIVS FÖRSTERS.

COMMENTARIORVM CHOTINENSIS BELLI LIBRI TRES.

Autore IACOBO SOBIESKI,
In eâ Expeditione ex Ordine Equestri Commissario,
post verò Castellano Cracoviensi, &c. &c.

LIBER PRIMVS.

Onstitutum mihi est descri-
bere Sigismundi Tertii Polo-
niæ Regis, contra Osmanum
Turcarum Imperatorem, ex-
peditionem: bellum certè,
quod unquam memoria hominum protu-
lit, aut ætas mortalium vidit, maximum;
apparatu & copiarum numero formidolo-
sissimum, rerum gestarum magnitudine ce-
leberrimum, ipsâ verò celeritate, & pro-
spere eventu, supra omnium seculorum
fidem, stupendum; ubi non in longinquis
& diversis regionibus, sed è vicinis castris,
atque adversâ ex propinquo acie, non plu-
ribus annis, tantò minùs mensibus, sed pau-

A

cis

7

BELLI CHOTINENSIS,
cis diebus unius Regni nec integer exer-
citus, cum tribus ferè Orbis partibus de-
certabat, vixque non totius rei Christianæ
extrema alea ac fortuna, ad Tyræ verteba-
tur ripam, ut Chotinum proximioribus
antea provinciis notum, nunc Turcarum
cladibus nobilitatum, in ultimis terrarum
finibus per feram posteritatem claresceret,
& magnis scriptorum ingeniis exercendi
styli latissimum campum præberet. Iuveni
verò feroci, ac indomito Tyranno, Caro-
lum Chodkievicium Palatinum Vilnen-
sem, Magni Ducatus Lithvaniæ supremum
Ducem, ut ætate, ita iudicio maturum, va-
riisque bellorum casibus eruditum, occul-
to quodam consilio fata opposuere. Quin
imò hoc etiam spectaculum casus edidit,
ut duo juvenes Principes, nascendi forte
pares, hinc Vladislaus primogenitus Sigif-
mundi filius, illinc Osmanus, pro tot po-
pulorum salute ac gloriâ in arenam descen-
derint.

Eo igitur ordine, quem ipsemet vidi, &
diligentiùs observavi, eâ fide, quam Com-
missarii

missarii officio functus in omnibus consiliis
adhibui, totius belli, quadraginta diebus
gesti & confecti, seriem persequar: cum
nihil Turcis (nam & in hostibus virtus so-
let esse admirabilis) per injuriam aut odium
detractus: tum nec plus æquo Polonis,
ob innatum in patriam studium, conces-
surus.

Quàm primùm Othomanici Imperii mo-
les, Africæ jam, & Asiæ gravis, in Europam
se exeruit, ac translata suâ Constantinopo-
lim sede, Græcis & Triballis latè domi-
nari cœpit: Poloniæ quoque Reges, vici-
narum Provinciarum, gentiumque, origi-
ne, cognatione, & linguâ sibi conjuncta-
rum, extremis calamitatibus præmoniti,
barbarorum magis indies crescentem for-
tunam ditionibus etiam suis habebant su-
spectam. Inde cum Bajafete, & Selimo,
illo filio, hoc Mehmetis secundi nepote,
Casimiri tertii, ejusque liberorum mutua
intercesserunt foedera, pluribus legationi-
bus, ac ipso sacramento utrinque stabili-
ta, incontaminata coluit fides. Hanc à majo-

*Amicitia
Polonorum
cum Tur-
cis.*

4 BELLI CHOTINENSIS,
ribus unà cum imperio traditam sibi ami-
citiã Sigismundus primus, omnium æta-
tum memoriã dignus Princeps, par pari
retulit Solimanus, inter Turcarum Impe-
ratores rerum gestarum gloriã eminentissi-
mus, qui sæpius multa propensissimæ in
Polonos voluntatis indicia edidit, vetustã-
que foedera sanctioribus adhuc, ac æterno
quodam nexu duraturis pactis refarcivit,
quæ in honorem memoriãque ejus SO-
LIMANEÀ appellata, ad hunc usque diem,
non sine magnã veneratione, à Turcis le-
guntur. Sed rerum humanarum Imperiis
etiam adjuncta vicissitudo interrupit non-
nunquam hæc constantissima pacis studia.
Stephano enim Palatino Moldaviæ contra
Ioannem Albertum lata auxilia, conjuncta
in ipsius Russiæ visceribus cum acerrimo
Poloni nominis hoste socia ac infesta ar-
ma, cum Sigismundo primo regnante, in
Oczakoviensibus campis sæpius cum mu-
tuã prædã confertæ utrinque manus, &
aliquot postea in Podoliæ ac Russiæ Pro-
vincias subsecutæ incursiones, non leviter
tam

*Polono-
rum &
Turcarum
rupta a-
micitia.*

LIBER PRIMVS. 5
tam Polonorum, quam Turcarum irrita-
runt animos, non sine certo quodam præ-
sagio funesti aliquando inter hos populos
belli. Augusti tamen & Stephani, pruden-
tissimorum Regum, insignis solertia, om-
nes majoris incendii scintillas sopiente,
sancta olim à Divis majoribus suis foede-
ra, iteratis vicibus redintegavit. Ingemi-
scebat multoties alti spiritus & vasti ani-
mi Princeps Stephanus, communibus ma-
lis ac periculis per totam Christianitatem
serpentibus: atque Sixto V Pontifice Ma-
ximo ad sacri belli piam societatem invi-
tatus, volvebat Regiã mente dignos vir-
tute suã conatus: sed difficillima imperii
sui tempora, & continuata cum Ioanne
Basilii Magno Moschoviæ Duce bella re-
tinebant pares animo impetus. Tandem
viam fata invenerunt, tantique, ut mox ex-
ponemus, belli cum discrimine belli glo-
riam Sigismundo huic Tertio, non sine
magnã tot ætatum & Christianorum Prin-
cipum invidiã reservarunt. Aliis enim con-
cessum erat de longè tantum fremendo

A 3

Turci-

9

Turcicam potentiam admirari ; aliis lace-
fere potius , quàm labefactare. Solus eam
ac primus Sigismundus summo ausu im-
petiit , & foelicissimo eventu infregit. Ex-
canduerat jam pridem Tyrannorum fero-
cia , cùm sæpius à Cosacis Zaporoviensi-
bus, piraticam exercentibus, solo adæqua-
rentur maritimæ urbes, igni & ferro vasta-
rentur fertilissimæ provinciæ , opibus ac
mercibus suis spoliarentur celeberrima Eu-
ropæ & Asiæ emporia. Nonnunquam et-
iam Imperatoribus , oculos hortorum suo-
rum amœnitate oblectantibus , triste &
pudendum objiciebatur spectaculum , fu-
mantes nempe undique pagi , quos Cosaci
in ipsâ Constantinopolis viciniâ , cum ma-
gnâ potentissimæ urbis consternatione, in-
cendebant : Vindicta quidem anniversariis
Tartarorum in ditiones Poloniæ excursio-
nibus repetitâ : altius tamen barbarorum
animis inhærebant continuatæ ab infimâ
plebis fæce injuriæ. Conceptum Turca-
rum in Polonos odium facilè fovit Ste-
phani Potocii in Moldaviam expeditio ,
quem

*Occasio
primabel-
li Turcici.*

*Clades
Potocii,*

quem eò impulit contracta cum Mohilis
affinitas, ut multis Regni proceribus fren-
dentibus , privatâ autoritate , fuismet viri-
bus , & spe solâ fretus, cum exercitu Con-
stantinum Hieremiæ filium in Moldaviam
duceret. Sed fortuna votis non annuit,
nec spei eventus respondit. ad Dziezam
enim fluvium memorabili clade cum le-
ctissimo exercitu affectus, & in manus ho-
stium illapsus , Turcarum furori in ludi-
brium cessit. Nec dissimilem exitum Sa-
muel Korecius sortitus est , qui Michaëli
Duci Wisniowecensi superstes , affinis item
sui Alexandri Mohilæ , partum insigni Po-
lonorum de Thomszâ victoriâ domina-
tum stabilire cupiens , ab Imbraim Bassis
profligatus ; unâ cum uxore , ejusque ma-
tre , & cum Alexandro ac Bohdano Mohi-
lis , ipse tamen rerum per aliquot menses
præclarè gestarum gloriâ & apud hostes
clarissimus, in Turcarum venit potestatem,
reservatusque in funestam insolentis tri-
umpho pompam , Constantinopoli in eo-
dem , quo & Potocius , ergastulo , misera-
bili

Corecii.

bili quodam fato delituit. Continuatis utriusque exercitus cladibus plurimum intumuerant Barbari; jam Polonum nomen in fabulam totius Constantinopolis versum; Internuncii non in eo, quo pridem, honore habiti; mercatoribus etiam more prisco difficilior & periculosior perditiones Turcicas patebat aditus, omninoque veteris amicitiae inter duo imperia arcta olim vincula, mox in apertum eruptura bellum, dissolvi coeperant. Ejusmodi incendii scintillas fovebant Moschi, inveterato odio in Polonos perciti, ac recentibus cladibus exulcerati. certatim cum literis currebant Constantinopolim nuncii, veniebant magno cum apparatu & splendore, variis muneribus onusti legati, variisque pollicitationibus in communis belli societatem Othomanicum Imperium trahabant. Extincto Achmeti filius ejus Osmanus, necdum pueritiam egressus, successerat, cujus animus paternis offensionibus exulceratus, ut eò facilius deliniri ac Polonis reconciliari posset, post subsecutam

tam cum Patre Achmete per Skinder Bassam & Stanislaum Zolkievium Palatinum Kyoviensem, & Campestrum exercitus Ducem, Buszensem transactionem, ad novum Principem renovandi foederis causa suscepit legationem Petrus Ozga Trembovelensis Capitaneus, qua omnibus inimicitiarum suspicionibus sublatis optata iterum pax coaluisse existimabatur. Verum Osmanus tantis fortunae obsequiis insolens, latissimi Imperii vastitate tumens, ingenio ferox, aetate furens, in ipso extremae adulationis sinu inter innumeras blandientium mancipiorum illecebras enutritus, non unum Oceanum, nec unum orbem insanam libidine, ac plus quam humano fastu metiebatur: imò quasi naturae etiam Dominus, nihil furori suo invium, nihil potentia inaccessum, nihil fortunae invictum putabat. Principis genio indulgebat servilis Consiliariorum patientia. Skinder Bassa dolis & astu confusus, innatusque Poloniae hostis, Corecianam verò clade elatus, non solum illi indubitatum de Polonis vi-

B etoriam,

*Transactio
Buszensis.*

*Paracula
belli Cho-
tinensis.*

etoriam, sed jam universum Poloniae Regnum pro certâ & incruentâ prædâ deferebat. Tomfzâ & ex Moldaviâ ejectus, ac inde gravioris de Polonis vindictæ cupidus, fidelem suam operam promittebat, bellicque felicitatem, prout odium in hanc Rempubl. conceptum, & mens mendaciis assueta vafro homini dictabat, tam in privatis, quàm publicis consiliis, & ipse, & per substitutas, magnoque precio conciliatas personas ostentabat. Ali Basza Wezirafesz fraudulentis infensissimorum Poloniae hominum consiliis parvo negotio infatuari poterat: nullo enim usu rerum pollebat, Palatii alumnus, ac antea Principis libidinum minister, tunc voluntati quoque Domini, per fas & nefas, foedissimo servitio ancillari, inter præcipuas felicitatis suæ partes reputabat. Eorum igitur instinctu Osmanus Otfinovium, Sigismundi internuncium ad corrigendos nonnullos pactorum articulos, tanquam ad amicum & socium Principem missum, nec aspectu dignatus, loco honoris, quem sacra legationum

num ubique terrarum requirunt, adjunctis multis opprobriis, contumeliosè tractari, & per Sulbassam, Carnificum ac lictorum præfectum, in Urbem introduci iussit. Gaspar Gratianus Moldaviæ Palatinus, Christianâ pietate, & optimâ in Regnum Poloniae voluntate ductus, per dispositos tabellarios, Sigismundum de tantâ Regiæ Majestatis contumeliâ, ac aperto bello Turcico, certiozem reddidit. Ipse verò Turcarum jugum excutere satagens, Stanislaum Zolkievium (qui tunc ob sua insignia in Rempubl. merita, Cancellarii & Supremi exercituum Ducis, summam in Poloniâ utramque dignitatem obtinebat) per secretas literas sollicitabat; Ut cum exercitu fines Moldaviæ ingrederetur; Secum universâ Provinciæ illius Nobilitate Regum Poloniae Dominium non modò non recusare, sed maximo desiderio flagitare. Zolkievius, post magnam animi luctam, variasque deliberationes, Tyram in Moldaviam transgressus, ardentissima ejus vota explevit. Gratianus Turcis, qui ad

*Expediio
Cecorensis.*

12 BELLI CHOTINENSIS,
eum capiendum, & Skinder Bassa, maximis
itineribus Iassos advolarunt, partim captis,
partim trucidatis, licet non eâ, quam pol-
licebatur, accolarum frequentiâ, fidem ta-
men Reipubl. obstrictam exolvit. Longo
servitio attrita Moldavia gens, & malo suo
potentiam Turcicam experta, majus fortè
Zolkievianarum copiarum robur expecta-
bat. Parvus ille quidem numero exercitus
censebatur, sed tum Militum virtute, tum
vix aliquando tot seculis auditâ inediae, la-
boris, vigiliarum tolerantia, ævi sui fidem
superando, pro ostento quodam à poste-
ritate judicabitur. Numerosissimis enim
Tartarorum, duce Devletgerejo Galga
(hoc titulo insigniuntur secundogeniti
Chamorum fratres) copiis, & conjuncto il-
lis Skinder Bassæ, non solum tam parva,
respectu hostilis exercitus, manus fortissi-
mè restitit, impetumque barbarorum sus-
tinuit; sed paucae illæ cohortes, noctur-
nâ multorum ex panico terrore fugâ, di-
minutæ, octo ferè in suo receptu diebus
ac noctibus, tantam Turcarum Tartaro-
rumque

LIBER PRIMVS. 13
rumque vim, & quasi è coelo demissum sa-
gittarum ac globorum nimbum, eâ forti-
tudine repulerunt, ut impetu suo fatigatus
hostis, & retro gradum movens, jam tunc
substiterit; cùm funestus Reipubl. Polo-
næ casus, in portu naufragium, ac in victo-
riâ cladem attulerit, magisque eò lugubrem
reddiderit cladem, quòd sola calorum,
lixarum, ac infimæ in exercitu fæcis in-
concussa licentia, talem patriæ suæ notam
inusserit. Puduit Zolkievium, ut alterum
Paulum Æmilium, ne enim cladi suæ su-
perstes esset, invicto animi robore, quo fi-
bi in totâ vitâ semper constabat, cum Tar-
tari dimicando, in conflictu aliquot vul-
neribus faucius, non procul à Tyræ versus
Mohilovum ripâ, pro patriâ occubuit.
Stanislaus verò Koniecpolius Campestris
Exercitus Dux, Varronis illius exemplo,
non desperavit: qui animo, manuque prom-
ptus, dum equo abjecto, ab hostibus un-
dique cinctus, per tot catervas acerrimè
pugnando erupisset, in Moldavorum prius,
ac mox & in Turcarum manus incidit.

B 3

Capti,

Capti, Ioannes & Lucas Zolkievii, unus filius, alter ex fratre nepos supremi Ducis, & cum iis Nicolaus de Komorow Strus Haliciensis, Alexander Balaban Vinnicenfis Capitanei, Samuel Corecius iterato infortunio miserabilis, Martinus Kazanovius, Nicolaus Potocius Iacobi Palatini Braclaviensis filius, Volodimirus Farenbach, Malinfcus Strzyzovius, & omnes ferè agminum & cohortium Præfecti, fortissimi juxtà ac clarissimi viri, numerosaque varii gradus & ordinis militum multitudo. Sed minimè dubito, belli hujus ut rationem, ita eventum eos posteritati tradituros, qui illi interfuerunt. mihi hæc vel attigisse, ad prosequendam posterioris expeditionis seriem, fat erat.

Talia Martis præludia Osmani animum, sanguinolenta consilia spirantem, facile irritarunt. ad instar enim cruentæ belluæ furens, Regno Poloniae in omnibus Imperii sui partibus bellum denunciavit. proclamabantur passim à præconibus, per Asiae & Africae regna, provincias, urbes, vicos, hostes

*Denunciatio apud
Tarcas
belli Poloni.*

hostes Othomanicæ domus, Poloni. vix sexus, nulla ætas, aut gradus, ab hac expeditione immunis declarabatur. Europæis, & vicinioribus Constantinopoli copiis sistendi se dies inprimis edicta. Dziambegerejus Tartarorum Krimensium Cham (id nomen apud eos Regium nomen denotat) ex Tauricâ Chersoneso accersitus. Osmani ipsius in futuro bello præsentia, equinâ jubâ ex palatio appensâ, tanquam sueto majorum suorum signo, omnibus manifestata. Ad pontem supra Danubium fabricandum, Moldavia & Bulgaria, non sine profundo suo gemitu, destinatae, quòd impia contra Christianos arma servili operâ adjuvare cogerentur. Quicquid verò ad tantum apparatus in Europâ defuit, mare ex longinquis illis oris summâ celeritate, maximâ copiâ, ingenti sumptu suppeditabat. Devoraverat jam feroci suo animo universam Poloniam indomitus Tyrannus; arces ejus, urbes ac provincias, tanquam indubitata spolia, inter Bassas, libidinum suarum mancipia, dividebat. Ætate tamen

prove-

66 BELLI CHOTINENSIS,
proveciores, & prudentiâ eminentiores
ejus consilarii, (inter quos Mosti, sacro-
rum summus Præses, & Halil Bassa, origi-
ne Armenus, autoritate pollebant,) variis
rationibus injustam, difficilem, & longin-
quam in Poloniam expeditionem dissua-
debant. Mustapha Vezirazes, præpo-
steros ejus conatus liberiùs arguendo, à
propriis Tyranni manibus cultri ictu vul-
nus accepit. Arioli quoque omnia infau-
sta superstitionibus suis præfagiebant.
Cum nihil horum obstinatam Osmani
mentem, fatis eum ad interitum suum tra-
hentibus, divertisset, ad primum pericu-
losissimi belli nuncium exhorruit Polonia,
contremuit & universus Christianus orbis.
Varsoviæ Comitibus Ordinibus indixit Rex.
ac primùm ad Pontificem Max., Ferdinan-
dum Imperatorem, & omnes ferè Chri-
stianos Principes; expeditis legationibus,
classicum sacri belli per totam Christiani-
tatem canebat, contra communem hostem
communia expectando auxilia. Nihil enim
æquius videri potuit, quàm ut Christianæ
militiæ

*Comitia
Varso-
viciensia.*

LIBER PRIMVS. 17
militiæ antesignanus, Princeps non solum
votis, sed & subsidiis Christianitatis juva-
retur; utque Regnum Poloniæ, quod in
excubiis Reipubl. Christianæ situm, & ad
sustinendum primum Paganorum impe-
tum, vel ipsâ quadam naturæ dispositione
esset constitutum, conjunctâ eorum pro-
pugnaretur manu, qui sacrosanctum Chri-
stianorum nomen profitentur. Ac Grego-
rius, ejus nominis XV Pontifex Max. per
Achatium Grochovium Præpositum Leci-
censem, Regisque Secretarium, nunc Epi-
scopum Præmissiensem Nominatum, & ad
Sacram Sedem Internuncium, certam quo-
libet mense pecuniæ summam, durante hac
expeditione obtulit, majores adhuc pro-
mittendo sumptus, quàm primùm Ferdi-
nandi Imperatoris cum rebellibus hære-
ticis bellum (à quo Ecclesiæ fiscum exhau-
riri affirmabat) aut certâ victoriâ, aut ho-
nestâ pace finem acceperit. Verùm Cos-
mus de Torres, Archiepiscopus Andri-
nopolitanus, ac Nuncius ordinarius, in Polo-
niam, his ferè diebus Cracoviam appulit,
C quibus

quibus transactionis Chotinensis fama ad eum pervenit, nullaque interposita morâ, confecti jam belli Pontificem certiozem reddidit. Iacobus Angliæ Rex, cum & Oratorem Regium, Georgium Ossolinum, Palatini Sendomiriensis filium, lautè & magnificè tractasset, & singulare suum in Rempubl. Polonam studium declarasset; non contemnendis Anglorum, Scotorum & Hibernorum copiis, Sigismundi exercitum aucturus erat, nisi temporis, quo bellum hoc Turcicum inceptum & finitum est, angustiae modum ac occasionem illi præclusissent. Cæteri Christiani Principes, partim antiqua sua cum Turcis foedera, partim intestinos ac domesticos motus, belli demum difficultatem, in excusationem adducentes, piissimos Sigismundi pro re Christianâ conatus omnino deseruerunt.

In Comitibus Varsoviensibus varia agitantur Consilia, de nervo belli, militum numero, & exercitus Duce. Omnium Ordinum ora conversa, animique simul erant incli-

inclinati in Carolum Chodkievicium Palatinum Vilnensem, Magni Ducatus Lithuaniae supremum Ducem, autoritate, rei que militaris usu ac scientiâ pollentem, multis victoriis, insignibus trophæis, clarissimis triumphis, apud exteras ac barbaras etiam gentes celeberrimum. Illi igitur summum regimen & res Polona restituenda, unanimi Reipubl. consensu, deferbatur. Suffectus in locum campestris Ducis, laboris socius Stanislaus Lubomirscius Regni Pocillator. adjuncti publicâ lege ex Ordine Equestri Commissarii, quorum alii in aulâ Regis commorari, alii Chodkievicium sequi debebant, cum limitatâ secretiori diplomate, ac juramento obstrictâ potestate, quæ se extendebat ad trutinandum cum censu belli sumptum, solvenda militibus stipendia, absolvenda cum ducibus judicia, sancienda foedera, & fida consilia, quoties ad ea accerferentur, præbenda. Eorum autem non decet præteriri nomina, qui huic expeditioni interfuerunt. Nicolaus nempe Sieniavius Regni Incisor,

Matthæus Lefniovius Belzensis Succame-
rarius, Michaël Comes in Tarnow, Iaco-
bus Marci Sobiescii Palatini Lublinensis
filius, Ioannes & Paulus Dzialynii, hic Po-
krivnicensis, ille Bratianensis Præfecti, Ni-
colaus Kossakovius Visnensis Capitaneus.

*Contribu-
tiones in
bellum
Turci-
cum.*

Subsidia belli hæc, autoritate Comitio-
rum fuere decreta, præter universæ Nobi-
litis, more institutoque majorum, gene-
ralem expeditionem, octo agrariæ contri-
butiones, binæ ducillæ (eo vocabulo ab
antiquis in Regno legibus census ex cervi-
fiâ nominatus) binæ quartæ Regalium bo-
norum, & ex eisdem in magno Ducatu
Litvaniæ donarium, quod illi bono magis
exemplo, & laudatissimo in communem
Rempubl. studio, quàm concessio jure lar-
giti sunt. Ex bonis item summis antiqui-
tus oneratis & pensionibus certa pecunia
assignata. Ordo quoque spiritualis in Syn-
odo Petricoviensi centum quinquaginta
millia florenorum ad sacrum bellum con-
tulit.

Exercitus numerus, ob plures, qui post-
ea ex-

ea exponentur, defectus, à primo Comi-
tiorum instituto longè differebat. Constat
mihi tamen, pecuniam ex ærario publico
in Chodkievicianum exercitum distribu-
tam, tam pedites Germanos, Hungaros &
Polonos, quàm hastatos levis & gravis ar-
maturæ equites, computando in 34 millia,
987 milites, præter aliquot agmina Germa-
norum, qui pudendo & foedissimo exem-
plo in ipsis limitibus signa deseruerant.
Eâdem fraude multi & in Polono exerci-
tu, cum magno fisci detrimento, nomen
suum contaminarunt. Kozakorum Zapo-
rohensium triginta millia numerari pote-
rant, quorum magna pars per ditiones Po-
doliæ prædabunda bellum Chotinense
subterfugerat.

De expeditione generali nihil à me de-
terminati expectet posteritas. Cùm enim
non omnes Palatinatus ac districtus cum
Sigismundo Leopolim ad indictam diem
venissent, nec horum etiam certus nume-
rus patet. Inter aulicas tamen Sigismundi
cohortes mercenarii militis peditum &

*Exercitus
Polon.*

C 3

equi-

XVII MBP Łódź
47

equitum Germanorum censebantur aliquot millia. Magnatum etiam (præter hos, qui, ut memorabimus, Vladislaum sequebantur) propriis sumptibus collectas cohortes præteriri hîc non decet: Dominici Ducis in Ostrog Zaslaviensis, Ianussii Ostrogienfis Castellani Cracoviensis amplissimi hæredis, 600 peditum & equitum milites: tum Raphaëlis Lesczynii Palatini Belzenfis centum hastatos, Iacobi Sobiescii Palatinidæ Lublinensis levis armaturæ turmam, item Szafzkievicii Braclaviensis Succamerarii, Malinscii, Rasieczynii manipulos. Aderat & Georgius Dux Czartorienfis, qui in itinere à Tartaris vexatus, & vix non omnibus equis amissis, desideratis plurimis famulis, ipse tamen jacturæ superstes in castra venit. Tormenta bellica, quibus nos Cosaci fere adæquabant, viginti octo in castra fuerant advecta.

Atque hoc Poloni, quem recensui, sumptu, tali apparatu, iis viribus, quibus omnibus majorum memoriam superarunt, cum Osmano Turcarum Imperatore, de salute

salute ac gloriâ suâ decertarunt. Atrocissimi belli observabantur prodigia, in defectu sub ipsum meridiem Solis, terræque motu per diversas Moldaviæ, Podoliæ, Russiæ partes. Apparebant quoque in aëre confligentes inter se igneæ columnæ.

Chodkievicius, antequam reliquæ colligerentur copiæ, primas Lubomirscio excubias demandaverat, qui ad Skalam Podoliæ oppidum, ultimis Maji diebus, ingressus castra, loci naturâ, ob invias rupes, & Zbrutium fluvium alluentem, munitissima, vigilantis ducis exequabatur munus, exploratores sæpius in hostiles ditiones immittendo, & novis semper præfidiis vicina Tyræ vada sepiendo, subitaneasque è Moldaviâ Tartarorum incursiones reprimendo. ubi Simeon Kopyczynius, vir animi & corporis robore validus, ac multis antea bellis exercitatissimus, singularem ei operam præstitit. Podolicæ etiam nobilitatis rustici, inter sylvarum ac rupium saltus, cæsis ad internecionem Tartaris, ferociam eorum refrænarunt. Venerat in Castra Lu-

Castra ad Skalam.

stra Lubomirscii Constantinus Vevellius, genere Cretenfis, Cretenfi quoque ingenio præditus, & postea in Christophori Ducis Zbaravii legatione ad Mustapham Imperatorem, notabili perfidiâ insignis, nomen quidem Christianum præ se ferens, sed Turcis, unde opibus creverat, propensissimus. Secretiora ille ab Alexandro Moldaviæ Palatino attulerat mandata, unâ cum literis Vſaim Bassæ monoculi, qui Turcarum confinia in Bessarabiâ tuebatur, & januæ Imperatoris Præfecti, qui apud Turcas magistratus pro summo honoris fastigio reputatur. Tentabant per Constantinum, Polonorum de pace animos, quam speciosis quidem verbis blandè suadebant, fictum in eâ resarciendâ studium suum obtestati. Sed eventus docuit, explorandi potiùs, quàm amicitiae causâ missum in castra ab iis fuisse, natione, fide, moribus Græcum hominem. Lubomirscius in absentiam Chodkievicii nullo ei responso dato, honorificè, ut Christiani Principis Internuncium, exceptum, lautè propriis sumptibus

ptibus tractatum, in vicino à castris rure, sub honestâ custodiâ, usque ad supremi Ducis adventum, detinuit. Nec Chodkievicius tardavit, sed cum Litvano exercitu ad Rzepnice pagum Lubomirscio se con-

*Castra ad
Rzepnice.*

junxit, ac statim universum exercitum in legiones partitum, ad Braham, Tyræ imminens oppidum, movit. Anteibant legiones, Boratiniana, Præfecti Lipnicensis, Lesniovii Belzensis Succamerarii, & Lubomirsciana. succedebant Zienoviciana Castellani Polocensis, Sieniaviana Incisoris Regni, cum Procopio fratre, Chodkievicianâ & Sapiehana Capitanei Orfanensis: subsequebantur Zoravinsciana Castellani Belfensis, Opalinsciana Castellani Pofnaniensis, Kossakoviana Capitanei Visnensis: quæ postea tum in acie instruendâ, tum in muniendo ac defendendo vallo, & excubiis peragendis, eadem nomina obtinuerunt. Ibidem instituti excubiarum præfecti, Wiernek, Bogdazovius, & Kazimirus; destinatus ad castra metanda Dolmad, Litvanus, veteranus miles sub signis

D

Chod-

*Castra ad
Brahæ.*

Chodkievicii, quem magna tunc distinebat deliberatio, transeundusne cum exercitu Tyras erat, an in ipsis limitibus expectandus hostis, ubi difficilior ei aditus pateret, sibi verò pabuli, annonæ & victus copia faciliùs suppeditaretur, atque reliqua ex Poloniâ subsidia securiùs in castra venirent.

Ex alterâ parte Regis aliquot literæ ulteriores progressum urgebant: permovebant duces Nobilitatis Podoliæ, continuæ de rapinis militum querimoniæ; locus ipse trans Tyram & ad castra metanda aptissimus, & in acie instruendâ variorum stratum gematum capacissimus, mirum in modum utrique Duci placebat. Brahæ denique inhærere minus tutum censebatur, ne exercitus validissimo Kozakorum Zaporohensium præsidio destitueretur, qui legatione suâ unanimem consensum Chodkievicio declararunt, se tunc exercitui Polono conjuncturos, cum is fines Moldaviæ attigisset, aliàs in perpetuo versari metu, ne Respublica Turcis per aliquam transactionem recon-

reconciliata, collectas in potentissimos hostes vires in capita postea sua convertat. Iacta igitur alea est, publicatumque per castra de transeundo flumine imperatorium mandatum. Ad instar portentis & prodigii omnibus videbatur, vertiginosum ac saxosum Tyram tunc primùm quasi subjugari pontibus velle, cum hæctenus tentatum ejusmodi in pluribus locis opus vi semper suâ rapidissimus fluvius discussisset. Mobilem jam pontem extruxerant pedites; sed is grandi aquæ impetu fractus, Rutheno cuidam (Lithvanum alii fuisse volunt) exhibuit non vulgaris industriæ singulare specimen. firmiorem ille operam inchoaverat, imò & perfecerat: verùm ea, seu artificum aliorum imperitiâ, seu custodum negligentia, aliquoties destructa, iterum atque iterum reparabatur. Interim Constantinus Vevellius ad Chodkieviciam accersitus, tale accepit respon-

*Pons supra
Tyram.**Responsum
Vevellio
datum.*

D 2

pacem

28 BELLI CHOTINENSIS,
pacem studium. Tardioris ejus in Molda-
viam reditus conjecta causa in Tartaro-
rum excursions, quæ difficiles viarum adi-
tus reddebant. Datae ad hos omnes, qui
ad Lubomirscium scripserant, literæ. Sin-
gulari etiam Chodkievicii Epistolâ inter-
pellatus Vsfaimus Vefirasemes ad sana pa-
cis consilia per Szembergum Internuncium
Szembergi
legatio.
invitabatur. Atque Szemberganæ legatio-
nis, hominis sagaci ac circumspecto inge-
nio præditi, morisque barbarorum non
ignari, hunc solum fructum expectavimus,
ut eo prætextu mentes & vires Turcarum
expiscari ille posset. Tanta elucebat in
vultu Chodkievicii majestas, ut Constan-
tinus, ad primum ejus aspectum, tanquam
ad numen aliquod venerabundus procide-
re voluerit, nisi ipsius Ducis manu suble-
vatus, & singulari comitate recreatus è
tentorio discessisset. Post ejus certè obi-
tum, in familiari colloquio, me ipso au-
diente, aliquoties narrabat, Herois illius
intuitu adeò se perterritum & consterna-
tum fuisse, ut lingua ejus tunc balbutiret,
tituba-

LIBER PRIMVS. 29
titubarent pedes, tremere totum corpus,
nec mens sibi constaret.

Continuis aliquot diebus exortus in *Initia se-*
exercitu magnus Cohortium fremitus *ditionis*
transitum per Tyram impediabat. Passim *militaris.*
ac turmatim milites Præfectorum suorum
tentoria obibant, obruebantur Duces im-
portuno clamore, miscebantur omnia, mo-
dò irâ, modò dolore, nunc precibus, mox
minis. languebat jam solitum obsequium,
dissolvebatur disciplina militaris, contem-
nebantur utriusque Ducis jussa, æquè tyro
ac veteranus, civis ac externus, gregarius
& nobilis, pedes & eques, castra querimo-
niis implebant; pecuniâ & comœatu exer-
citus destitui, in stipendiis fraudari, multa
sibi opponi pericula, nulla proponi præ-
mia; imminere hostes, tardare subsidia;
cuilibet denique cohorti celari inauçtora-
tionis suæ diem. Chodkievicius, quò pul-
lulantem seditionem in ipsis primordiis fa-
ciliùs opprimeret, lymphatos ferè homi-
nes ad concionem vocare detrectavit. sed
inito consilio cum omnibus Commissariis,

D 3

quibus

30 BELLI CHOTINENSIS,
quibus ex præscripto Comitiorum id negotium præcipuè incumberebat, singulis cohortibus eundem suæ inuæctorationis, quo castra ingrediebantur, diem assignavit, & unum ex Commissariis Iacobum Sobiescium Palatinidem Lublinensem, cum Stephano Potocio Camenecensi Capitaneo, ac privilegiato exercitus Notario, ad hunc describendum ordinem delegavit, pari diligentiam ac fide, trutinando & temporis rationem, quo militiæ adscribebantur, & locorum distantiam, per quam ad castra tendebant. Unâ ac alterâ die inunctum nobis munus absolvimus, relicta tamen penes Regem supremâ censurâ, quam nostris sententiis adstipulatam brevi ex literis Varfaviâ allatis cognovimus. Inter alios prosperos belli istius successus, & hoc non in extremis reputabitur, tot in exercitu capita, totque sensus, primæ statim Commissariorum de suâ inuæctoratione declarationi, per secretas schedulas, unicuique cohortis præfecto traditæ, aded acquiescisse, ut nemo postea vel mussitare contra
Duces

LIBER PRIMVS. 31
Duces ausus sit. Quod temporumne, quæ mox sunt subsecuta, necessitati, an Reipubl. Polonæ fortunæ attribuere debeamus, utrumque libero posteritatis iudicio relinquo. Priorem itaque militum contumaciam obsequio, moram alacritate compensatam, non sine magnâ animorum oculorumque voluptate spectavimus. Ruebat ad flumen universus exercitus, & antequam pons fractus repararetur, tabulatis ligneis ab Odrovio equitum levis armaturæ Præfecto, ex superiori orâ secundo fluvio advectis, transibant Tyram suo ordine cohortes. Præcedebat cum suis legionibus Lubomirscii agmen, qui simul ac Moldaviæ fines attigisset, Lipnicii c l levis armaturæ equites, cum Richteri Livonis l sclopetariis, & cum non contemnendâ gregarii militis manu, ad suppeditandum ex hostili terrâ in castra com meatum, expedit. Exiguam Lipnicus tunc retulerat prædam: feliciter rem gesturus, si in Seratum Moldaviæ trans Prutum oppidum cautiùs irrupisset, quò ad celebrandas nundinas magna
Arme-

*Polonorum
in Molda-
viam Ex-
cursio.*

Armeniorum & Moldavorum frequentia confluxerat. Sed præpropere & insolenti Lipnicianorum clamore territa, tempeſtivâ fugâ, vitæ & facultatibus ſuis conſuluit. Malè iſta excuſio habebat Chodkievici-
cium. clementiâ enim potiùs, quàm rapi-
nâ Reipubl. ſuæ Chriſtianam provinciam devincire ſtudebat, de cujus fide, & in Po-
lonos optimâ voluntate multa ei pollice-
batur Petrus, Simonis Mohilæ Valachiaë quondam Palatini filius, qui exul & pro-
fugus, ac Zolkievio ſingulari Patrono or-
batus, dum in clientelam Chodkievicii ſe,
ſuaſque omnes ſpes tradidiſſet, conſuetu-
dine ejus familiariter utebatur. Metuebat
etiam ad omnia circumſpectus Dux, ne
injuriis ſuis laceſſiti Moldavi ex redeunte
Szembergo vindictam repeterent. quam-
obrem tubâ (ut mos fert militaris) ſeveriſ-
ſimè edixerat, ne quis infeſtare ampliùs
Moldaviam auderet. Verùm Bernaſcius,
prædonum gentis ſuæ fax, in vicinâ ſylvâ
latitans, factâ ex infidiis in eos irruptione,
qui pabulandi & lignandi cauſâ illuc com-
mearant,

*Laroci-
nia Ber-
naſcii.*

mearant, multos equis & curribus ſpolia-
vit, plurimos cepit, reliqui, quinquaginta
ex ſuo comitatu deſideratis, celeri ſe fugâ
ſalvarunt. Kopaczovius, animi intrepidus,
& bellis Moſchoviticiſ ſub diſciplinâ Li-
ſovii exercitatus Centurio, cum Byczek
nobili Moldavo, Regias partes jam pridem
ſecuto, redierant à Chodkievicio verſus
Socaviam, ad explorandum Turcarum &
Tartarorum exercitum miſſi. Sed cum nul-
læ hoſtiles apparerent copiæ, unum tan-
tùm ex Alexandri Palatini Moldaviaë aulâ
nobilem comprehenſum adduxerunt.

Ob tardiùs reparatum pontem duode-
cimo tandem die Tyram tranſiit Polonus
exercitus. Equorum hinnitu, tubarum
clangore, tympanorum ſono, nitentium
armorum ſplendore, fauſtis denique om-
nium acclamationibus, effundebat ſe in-
gens quoddam per caſtra gaudium. ipſa
quaſi læta ſigna, tot illæ cruces, tot aquilæ
Polonæ, ultro progredi, equi veluti grefſu
ſuo Moldavico ſolo minari videbantur.
Tanta diverſæ ætatis, variique gradus tur-

*Transitus
per Tyrann.*

E ba vin-

ba vindictam de cœlo extensis manibus poscebat : omnes jam in animo victoriam, jam in ore triumphum gerebant, armis etiam suis terram hanc penetraturi, quæ pridem Polonorum non aliter esset tumulus, quàm Italia Gallorum quondam sepulchrum. Vnusquisque properabat ad expiandum cæde, incendio, ruinâ, tot seculis sparsum ibi Polonorum sanguinem; hic parentis, ille fratris, iste amici, omnes tot majorum suorum manibus ex hostium cadaveribus iusta solvere accelerabant.

*Castra ad
Chotinum.*

Chodkievicius ob ingravescentem valetudinem corpore debilis, & animo vividus, vultuque verum Martem præ se ferens, generosissimo equo infidebat, aspectu ac gestu solo universum animando exercitum. Ex unâ parte cingebantur castra rupibus Tyræ impendentibus, ab alterâ vicinarum sylvarum anfractibus. medius eo spatium patebat campus, ut nec totam aciem hostis explicare, nec pugnandi necessitatem Chodkievicio inferre valeret. Nulla hæctenus notitia pervenerat de Cosacorum

facorum Zaporohensium exercitu. ad quem investigandum & accersendum oblatâ suâ operâ Konaszevicius, cohortis levis armaturæ præfectus, avidiùs à Ducibus expectabatur. Plurimum interim omnium recreavit animos adventus Petri Konaszevicii, cui militare cognomen à pharetrâ ductum, Sahaydaczny nempe, Zaporohenses indiderunt. redibat ille Varsoviâ, ubi legatione apud Regem functus, optatum suis ferebat responsum, certâ spe fretus, reperturum se Cosacos Chodkievicii castris conjunctos. Verum illi, vilissimi, & ex vulgi fece infimi hominis (quem Cosaci suetâ dicendi nugacitate, Borodavkam Rutenicè, quasi Verrucam dices, appellarunt) temulentum ac ignavum regimen tunc agnoscentes, non tam ejus ductu, quàm effrenatâ suâ licentiâ, modò per Podoliam, modò per Moldaviam erronei vagabantur. Petrus iste Konaszevicius rarâ ingenii sagacitate, judicii notabili maturitate, in dictis factisque singulari industriâ, adedò originem, vitam ac consuetudinem

*Adventus
Petri Konaszevicii.*

*Vita &
mors Petri
Konaszevicii.*

36 BELLI CHOTINENSIS,
plebejam exceſſerat, ut inter clariffimos
ætate ſuâ in Poloniâ viros æquiſſimo jure
poſteritati innotefcere poſſit. Quoties
exercitui Zaporohenſium præerat, rerum
terrâ marique geſtarum gloriâ celeberrimus,
conſtantiffima ubique fortunæ beneficia agnoſcebat.
In Perecopenſibus campis, Tartaris aliquoties fuſis,
Tauricam Cherſoneſum perterruit. In illâ paſcuorum
vaſtitate armenta abegit, prædam ex Ruſſiâ
reportatam in ipſo reditu eripuit. Vladiflao
verò jus ſuum in Moſcoviâ armis recuperante,
ſummâ ſe celeritate, cum maximâ hoſtium
conſternatione, ad Moſquam Imperii illius
metropolim conjunxit, victorica ſigna per
ampliſſimas ditiones circumtulit, ferro & igni
hoſtiles regiones depopulatus, opimis ſpoliis
onuſtus, Ielcii, Sackii, Livnii, Kalugæ, ſitu ac
præſidiis munitiffimarum urbium funeſtis
rueribus nominis ſui terrorem univerſæ
Moſcoviæ incuſſit, quæ tot ærumnis &
calamitatibus ingemiſcens, in ejus vidit
manibus ſuam auferri ſupellectilem, ſuaſque

LIBER PRIMVS. 37
que opes, ac tantam diverſi gradus, diſparis
ætatis, utriuſque ſexus captivorum turbam,
inter illius currus ac cetera impedimenta,
interruptis ſingultibus numeravit. Nec minùs
maritimarum victoriarum famâ Konafzevicii
nomen inſigne videtur. & hîc conſtabat ſibi
ejus fortuna, felicem illi ſemper piraticarum
excursionum largita eventum, diruta aliquot
præſtantiffima in Europâ & Aſiâ emporia,
exuſtæ vicinæ Conſtantinopoli ditiones,
& in iſtâ, quam deſcribimus, Chotinenſi
expeditione non vulgaris præſtita dexteritas
augebat ejus creſcentem indies apud Turcas
gloriam. Cæterùm ipſe erat animo ingens,
periculorum appetens, vitæ contemptor,
in conflictu primus, in receptu ultimus,
manu promptus, corpore agilis, in caſtris
vigilans, ſomno parùm indulgens, nec aded,
ut mos eſt Coſacis, crapulæ deditus: Veneri
intemperantiùs addictus, quæ mortem etiam
illi acceleravit: in colloquiis, aut ſobrius,
aut ebrius eſſet, circumſpectus, ac in omni
ſermone parciffimus. Regi

ac Reipubl. æquè semper in suo Magistratu fidus, in compescendâ Cofacorum licentiâ adedè severus, ut etiam ex minimâ causâ sanguinis eorum esset prodigus, unde illis invisus aliquoties ex hac exercitus Zaporohensis præfecturâ ab insolenti multitudine dejiciebatur. Religionis Græcæ ritum ardentissimo & plus quàm superstitioso cultu observabat: iis, qui in sacrosanctum Romanæ Ecclesiæ gremium se contulerant, infensissimus juratusque hostis. unde jam ante ipsum ejus obitum impii ejus in Rempubl. conatus variis suspicionibus differri per vulgum cœperant. Chodkievicius hunc Petrum Konaszeviciem (cujus singulares virtutes & maxima in Patriam merita id breve diverticulum à nobis requirere videbantur) humanissimè exceptum, muneribusque cohonestatum, nullâ adhibitâ morâ, expedit, ut Tyræ inhærendo obviam Cofacis iret, unâ cum duobus subsidii causâ Annibalorum levis armaturæ cohortibus, & cum Molodecio, homine ex Lubomirscii familiâ, longo usu,
ac ve-

Konaszevicius ex castris discessit.

ac veteri consuetudine Cofacis familiarissimo. Moscinio, uni ex domesticis Lubomirscii, explorandi hostis causâ castris egresso, cœca nox omnem successum perturbavit. Ex adversâ enim Pruti ripâ, cum in Moldavos prædones casu incidisset, nec hostesne, an sui exercitus homines essent, dignoscere obstante caligine potuisset; vox tamen Moldavos prodidit. coortum inde tumultuarium prælium, quod ipsæ impendentes tenebræ facilè diremerunt. Moscinus postquam animadvertisset, suosmet mutuis se ictibus ac vulneribus conficere, receptui signum dedit, ac re infectâ rediit. Meliori fortunâ usus est Fekiety Vngarus, ex Turcarum castris, sub illam Bussensem cum Skinder Bassâ transactionem, ad Polonum exercitum transfuga, rarâ fide & fortitudine in Vladislai Moschovitico bello, Chodkievicio singulariter commendatus, qui tunc ex Iassensi territorio adduxerat Moldavum captivum procerâ staturâ eminentem, & in prioribus expeditionibus, cum adhuc Turcica signa seque-

Moscinii excursio.

Fekietyi excursio.

40 BELLI CHOTINENSIS,
fequeretur, optimè sibi notum. verùm ab
eo nihil ampliùs expiscari Duces poterant,
præter concordem cum aliis exploratori-
bus de Alexandro Moldaviæ Palatino re-
lationem, quòd, Iassis præsidio nudatis,
cum suo exercitu Osmano obviam ivisset.
Invalescente de Turcarum adventu rumo-
re, *Adventus* *legionis* *Rufino-* *viana.* Rufinovius & numerum & spem exer-
citus auxit, adductâ nimirum lectissimâ le-
vis armaturæ Polonorum manu, quæ in ca-
stris Ferdinandi Imperatoris, contra suos
rebelles, cum summâ Sarmaticæ gentis
apud exteros gloriâ, merebatur. Nonnulli
ex gregariis militibus, ob quærendum vi-
ctum ad vicinos pagos excurrentes, spe-
ciem hostilis alicujus cohortis speculato-
ribus præbebant. *Panicus* *terror.* Certior ab eis redditus
Chodkievicius, jam aliquot equitum tur-
mas è castris in campum eduxerat. reli-
quus exercitus prælio se accingebat. cum
Stanislaus Zoravinscius Castellanus Bel-
zensis, cujus tunc legio in excubiis diur-
nis permanebat, ipse omnibus vicinarum
sylvarum saltibus accuratiùs perlustratis,
mox

LIBER PRIMVS. 41
mox suos ex voce & habitu cognovit, &
rem, ut se habebat, Chodkievicio retulit.
Hanc exercitus perturbationem brevi idem
dies in summum convertit gaudium, opta-
tissimo adventu subsecuto Dorofzenkonis
Cofacorum Zaporohensium legati, qui
devastatis Orioviensis regionis fertilissimis
ditionibus, & Sorokâ funditus deletâ, pro-
spera jam incepti belli primordia enarran-
do, simulque advenientium propè Cofa-
corum & debitum obsequium, & propen-
sissimum in Rempublicam studium sacro-
sanctè promittendo, commune tædium
publicâ compensavit lætitiâ. Faustum hinc
ulterioris progressus arripiebatur omen;
solus cum reliquo suo exercitu & cum
majoribus tormentis desiderabatur Vladif-
laus. Moverat jam Leopolim castra: sed
ut ed citiùs versus Chotinum properaret,
Stanislaus Zoravinscius Castellanus Bel-
zensis cum Iacobo Sobiescio Palatinide
Lublinensi, nomine Ducum & totius exer-
citus, susceperunt ad eum legationem, per
fas patriæ, Parentis & altricis suæ, per
suum

Adventus
Dorofzen-
konis Le-
gati Cofa-
corum.

Ad Vla-
dislaum
missi Ca-
stellanus
Belzensis,
& Iacobus
Sobiescius.

42 BELLE CHOTINENSIS,
suum Regiæque domus decorum, per flo-
rentem denique hætenus Paternum domi-
natum, ardentissimis precibus flagitando,
ut se in castra Chodkievicii sisteret, ad di-
vertenda communi ope imminetia Polo-
niæ regno pericula. Ad pagum ii Probuze
repererunt Vladislauum, gloriæ & novi in
Exercitus
Vladislai. Rempubl. meriti avidissimum. Sequeban-
tur eum Ioannis Wejer Palatini Culmensis,
Ernesti ac Gerardi Dönophorum tria ag-
mina peditum Germanorum, Vngarorum,
Nicolai Kochanovii, Almathi Bartoszevii
cohortes, & sexdecim bombardæ mayo-
res: Hastatorum equitum Nimiræ Pod-
lachia, Constantini Plichtæ Sochaczovien-
sis Castellani turmæ, & ipsius Vladislai
Prætoriana cohors, cui Martinus Kazano-
vius præerat. Constabat hæc Nobilitatis
insigni flore, & splendido ex privatis im-
pensis comitatu. Ianussii Ducis Wisniove-
censis, Adami Przyemscii Curruum Regis
præfecti, Andreae de Danbrowica Firley
Casimiriensis, Pauli Dzialynscii Bratianen-
sis Capitaneorum, Stephani Koniecpolscii,
Sigif-

LIBER PRIMVS. 43
Sigismundi Tarlonis, Thomæ Sobiescii,
& aliorum magnæ in Republ. spei lectif-
simorum ac nobilissimorum juvenum. Erant
& levis armaturæ Gniewozii, Zborovii,
Ioannis Dzierzek: Gravis verò armaturæ
Palatini Culmensis & Dönoffi Capitanei
Hiperpolensis cohortes. Tum Pauli Vo-
lucii Episcopi Vladislaviensis, Antistitis ob
hanc in patriam pietatem æternâ memoriâ
dignissimi, centum hastati equites, & cen-
tum pedites, quibus Philippum fratrem
suum Castellatum Ravensem præfecerat;
item Alexandri Radzivillii à majorum suo-
rum constantissimo in defendendâ Republ.
animo non degeneris, hastatorum, levis
armaturæ, & peditum tria vexilla. Summâ
utrumque Legatum humanitate Princeps
exceptit, & attentissimas aures precibus
exercitus porrexit, tardio rem suum adven-
tum excusans, partim ob tormenta bellica
Leopolim seriùs & malo ordine advecta,
partim ob tabescentem, & in horas lan-
guentem peditatum Germanorum, qui lon-
go itinere confecti, nimio æstu afflicti, la-
borif-

borisque minimè tolerantés, & guloso oleum esu continuis morbis exhausti, serpere potiùs, quam progredi, & loco corporum, umbras hominum præ se ferre non sine magnâ spectantium commiseratione videbantur. Quæcunque à Vladislao accepimus, tum ipsi vidimus, ea omnia in castra reversi Chodkievicio fideliter retulimus, qui tum temporis tristissimo nuncio perturbatus, ingentes curas animo coquebat. De Cosacorum Zaporohensium ad internecionem cæso exercitu, incerto auctore, (ut sunt inania famæ) percrebuerat rumor, qui in majus, more vulgi, creditus, & ex longinquo variis sermonibus auctus, in deterius vergebat. cuncta enim castris observabantur funesta; tam summorum, quàm infimorum par luctus, demissus vultus, tristis aspectus apparebat, suspensa denique omnium capita cernebantur, ac murmure cum gemitu conjuncto (quilibet enim mœsta proclamare detrectabat) per tentoria militum differebantur lugubria nova. Chodkievicius animo anxius, certior in

Novatristia de Cosacis Zaporohensibus.

tior in utramque partem reddi, hoc unum cogitabat. unde Liszka & Kuliczkovius, cohortium levis armaturæ Præfecti, versus Stepanowce excurrerant, atque à Tartarorum exercitu præclusos sibi aditus nunciantes, primi rumoris fidem cumularunt. In rei autem veritate Zaporohenses ex ipsis extremi periculi faucibus erepti, fœlicissimo ac gloriosissimo successu cum Turcis decertarunt. Octo ferè diebus ac noctibus impendebat illis Turcarum exercitus, continuo insultu, & integro numero-

Cosaci à Turcis infestantur.

rosissimarum copiarum robore fatigabantur eorum vires, variis, victus causâ, huc & illuc, excursionibus distractæ & imminutæ. Osmanus, nihil non ausus, auspicia sua tentare, primaque militiæ simul & victoriæ tyrocinia deponere, in exterminio Zaporohensium enitebatur. Quadringenti ferè Cosaci, cum ab exercitu suo aberrassent, in cavernis rupis cujusdam delitescebant. in eos oppugnandos omnem potentiæ suæ molem ac ingentem illam vim hostis convertit. admotis machinis bellicis

F 3

oppu-

29

46 BELLICHOTINENSIS,
oppugnabat nidulo affixos & humanâ ope
orbatos. Atque dum uno ac altero die ir-
ritos suos conatus indignabundus Osma-
nus vidisset, naturam, quæ instinctu divi-
no locum iis munitum præparaverat, fame
debellare contendit. Obsessi undique (ut
est desperatio magnum ad honestè mo-
riendum incitamentum) cùm incredibili
ausu hosti immanissimo restitissent, nota-
bilem in Turcico exercitu stragem, stu-
pentibus ac freudentibus ipsis hostibus
edebant; tandem labore confecti, inediâ
consumpti, pulvere sclopetario destituti,
fide prius imploratâ, à tot calamitatibus
reliquum, & quasi jam extremum spiritum
in manus ferocissimi Tyranni unâ cum ar-
mis tradiderunt. Qui virus suum à majo-
ribus adhuc in Cosacos conceptum, in
hoc, ceu aliquo inermium hominum ma-
cello evomere cupiens, abhorrendam om-
nibus seculis, ac apud summam etiam bar-
bariem pudendam lanienam exercuit, &
cùm omnes diversis suppliciis, in truci suo
conspectu mactari jussisset, tunc demum
inusi-

LIBER PRIMVS. 47
inufitatam suam crudelitatem satiavit, cùm
majestate Imperatoriâ abjectâ personam
carnificis sumens propriis manibus aliquot
ex iis ad arborem ligatos, partim sclopeto,
partim sagittâ transfixisset. Præbebant mi-
feri teterrimæ belluæ supplex jugulum,
immortalis gloriæ æterna vestigia ibidem
relicturi, ubi mortalem deposuissent vi-
tam. Illos certè genere & factis antea ob-
scuros tali demum interitu eadem fors no-
bilitavit, quæ & Osmano tanquam gene-
ris humani prodigio perpetuam ignomi-
niam, ac perenne apud omnes Heroas op-
probrium inussit.

Ad castra Chodkievicii prædonum Mol-
davorum solita latrocinia non cessabant.
adjunctâ sibi certâ Tartarorum manu eos,
qui pabulandi causâ incautiùs excurrissent,
sæpiùs aggrediebantur. Petrum quoque
Konaszevicium ejusmodi, ut referemus,
casus in summum impulerat discrimen,
quod duce Fortunâ, & singulari suâ vir-
tute comite tandem evasit. Converterat
ad Stepanowce iter, illic se exercitum Za-
poro-

*Latroci-
nia Mol-
davorum.*

*Casus me-
morabilis
Konasz-
evicii.*

48 BELLI CHOTINENSIS,
porohensium deprehendere ratus, postquam incidisset in impressa ad instar latioris viæ equorum vestigia, mox pro hostibus suos transisse summo errore iudicavit. Accensi à Turcis obscuriore nocte frequentissimi ignes; & hi illum fallebant. jam enim à Cosacorum castris proximum se esse gaudebat. Illucescente statim die dum ex opposito monte tenteriorum apices conspexisset, retrogredi cœpit. insequuntur Turcarum speculatores: plures etiam advolant. ille comitatus sui paucitatem solâ animi alacritate ac manus promptitudine superare elaborans, ita manus cum obvio hoste conferebat, ut tamen ad majorem, quem longiùs reliquerat, suorum manipulum contenderet. nec ab Annibale & Molodecio deserebatur. Acriùs instabant Turcæ. amisso ille equo, & ob transfixam sclopeto manum, viribus primis destitutus, in adjacentes se sylvas recepit, ubi die ac nocte latitans, viarum ignarus, & ideo consilii inops, tum ex incurato vulnere debilis, languido gressu ad Tyram dirigebat,

LIBER PRIMVS. 49
rigebat, quem simul ac transfisset, non procul à Mohilovo castra sua reperit. Zaporohensis Cosaci Borodavkæ regiminis pertæsi, solemni suo more, per unanimum acclamationem, Konaszevicium in exercitus sui præfectum iterum creant, qui Borodavkam, multorum criminum ab ipsâ multitudine accusatum, in vincula conjecit, & brevi post ad Chotinum capitis poenâ condemnavit. Infestabantur nihilominus omnes circum castra viæ quotidianis ferè latronum excursionibus. Iam insidiis peti-
Latrocinia Moldavorum.
tæ insidiæ, atque ad comprimendam illorum licentiam nonnullæ equitum expeditorum cohortes, in latibulis sylvarum, iteratis vicibus, erant abditæ. Sed, cum nemo apparuisset, frustrâ expectabatur, circumspecta præsertim locorumque peritissima illa colluvies. Aliquot Zaporohensium manipuli ab exercitu separati, dum reportatâ ex territorio Onoviensi prædâ, versus Chotinum properando, densum excitassent pulverem, pro hostibus è longinquo facile iudicati, canendi per castra classici ansam dede-

Latrocinia Moldavorum.

Adventus legionis unius Zaporohensium.

G

dede-

50 BELLI CHOTINENSIS;
dederunt. Iam acies tum instrui à ducibus
cœperat, cùm de adventu illorum certus
nuncius pervenit, qui cohortium strepitum
statim compescuit. Cantimirus, pluribus
antè præliis prospero eventu cum Polo-
nis commissis nimum ferox, & suctis pu-
gnandi furtis summopere confusus, primam
ulterioris belli aleam subire voluit. Sele-
ctis ex Tartarorum copiis veteranorum
quinque millibus, ipse in remotiori sylvâ
latitabat, fratre germano emisso, qui duo-
rum millium equitatu, cui maximè fide-
bat, stipatus, & optimam stratagematis
occasionem ex coortâ nebulâ nactus, in
excubias Poloni exercitus incidit, quibus
vix non ad ipsam Lubomirscianam portam
insistendo, barbaro clamore ac inordinato
periculo castra implevit. Unus ex Tarta-
ris, corporis egregiâ compositione, emi-
nentiori staturâ, & imperterritito animo in-
signis, acerrimè dimicando, à portâ Lubo-
mirscianâ lapidis ictu propius occubuit.
Ab aliâ verò parte, per montium Tyræ in-
hærentium declivia, Tartarorum cohors
inva-

*Cantimiri
primi co-
natus.*

LIBER PRIMVS. 51
invaserat, in primo castrorum ingressu sta-
tiva Piotrovii, qui levis armaturæ equitum
præfectus, à custodiâ vadum fluminis
redeundo, magnâ exercitus Poloni fortu-
nâ illic restiterat. Dolus enim hostilis, ip-
sis castris imminens, in miserabilem co-
hortis ejus stragem conversus est, ubi com-
militonum plurimi, propter exercitus sui
viciniam securi, & itinere nocturno de-
fessi in utramque aurem dormiebant. Nec
impiger Chodkievicius, quamvis malâ va-
letudine affectus, contra advenientem ho-
stem, exercitum in aciem redegit. Dextrum
cornu Lubomirscius obtinuit, acceptâ in
subsidium Matthæi Lesniovii Succamera-
rii Belzensis legione; finistram occupavit
Chodkievicius, agminis fronte in obvios
collium asperiorum anfractus conversâ,
unde ex insidiis impetum Tartarorum me-
tuebat, atque ibi legionem suam & Sienia-
vianam collocaverat; quibus pro subsidiis
imminebant legiones, in primo ordine, Pe-
tri Opalinscii Posnaniensis & Bohuslai Zie-
novicii Polocensis Castellanorum; in se-
cundo,

*Acies tum
primum
instructa.*

G 2

32

52 BELLI CHOTINENSIS,
cundo, Alexandri Sapiehæ Orfanensis, &
Nicolai Kossacovii Visnensis Capitanei:
medium constabat agmen ex legione Sta-
nislai Zoravinscii Castellani Belzensis &
Boratinii Lipnicensis Præfecti. adjunctæ
iis erant Svizinii & Srzedzinscii, militan-
tes sub signis Thomæ Zamoscii Palatini
Kyoviensis, hastatæ cohortes. In tantâ, &
maximè tyronum multitudine, non omnes
observabant, in iis præsertim primordiis,
exactum in acie ordinem, idque non sine
Chodkievicii stomacho, qui incredibili
animi promptitudine & dexteritate, in nu-
merato habens omnes uniuscujusque legio-
nis cohortes, suum cuilibet locum, verba
facto adæquans, destinabat. Tam ob Vla-
dislai atque exercitus Zaporohensis absen-
tiam, quàm ob variatum à Comitiorum in-
stituto militiæ numerum, & mutilatas plu-
rimas, quæ aderant, cohortes, statim ma-
gnos in suo exercitu defectus facilè adver-
tit Chodkievicius; cum multò diversam
aciem in animo suo disposuisset, tanquam
Dux hac in arte versatissimus, & cum om-
nibus

LIBER PRIMVS. 53
nibus, non modò sui, sed veteris etiam ævi,
Imperatoribus comparandus. Collocave-
rat etiam nonnullas gravis & levis armatu-
ræ, Germanorum & Hungarorum peditum
cohortes, in sylvarum latebris, ut ex insidiis
Tartaros aggredierentur, atque feliciter
stratagema successit. impetu enim in hostes
facto, parvo negotio catervas illorum dif-
siparunt. Cantimirus fugâ suorum perspe-
ctâ, in eandem se ipse conjecit, & Zaporoh-
ensibus obviam casu factus, Tartarorum
plurimos ex præcipuâ militiâ amisit. Ca-
ptivorum de proximo tum Osmani, tum
Dziambergerei Tartarorum Chami adven-
tu constantem relationem Szembergus &
Constantinus Vevellius confirmarunt. nam
relicto quatuor à Chotino miliaribus Tur-
carum exercitu, tanquam præsentissimi bel-
li Feciales in castra redierant. Vsaimus Ve-
zirazemes Szembergum, honorificè tamen
tractatum, coram Osmano celavit. Ii, qui
de renovandâ pace per Constantinum Ve-
vellium utrumque Ducem sollicitarant, tur-
pi ob servilem metum mendacio inficias
iverunt;

*Reditus
Szembergii
cum Ve-
vellio.*

54 BELLI CHOTINENSIS,
iverunt ; datumque ab Vſaimo ſuperbum
reſponſum , pacem nimirum, quam Poloni
peterent , ſitam in armis eſſe. Impendens
totius Reipubl. cervicibus inexpertum ha-
ctenus periculum , tubâ etiam eſt per ca-
ſtra denuntiatum. Animabantur in familia-
ribus colloquiis à Ducibus milites,unicam
vigere ſpem , certamque ſperari ſalutem in
divinâ ope & Polonâ virtute, ſuadebant vim
vi propugnandam, arma armis repellenda :
non patère hîc locum precibus,quam ſum-
mâ labe avitam gloriam contaminarent ;
tantò minùs auro vel pecuniâ pacem redi-
mendam, quod utrumque ferro ſæpiùs pa-
rari ſoleat. Ad majorem verò ſecuritatem,
ſummâ celeritate caſtra vallo & foſſis per
legiones muniri imperavit Chodkievicius.
Konafzevicius uno miliari à Chotino caſtra
ſub veſperam metatus , cùm tamen Turcas
imminere ſibi advertiſſet, non plùs horâ Co-
facis ſuis, poſt tot exantlatoſ labores, reſpi-
rii conceſſâ , eâdem nocte in planitiem ad
Tyram vergentem, & Chodkievicianis ca-
ſtris proximum, exercitum ſuum movit.

CHOTI-

55
CHOTINENSIS BELLI
LIBER SECVNDVS.

Memorabilis hic Polonis in om-
nem poſteritatem evenit dies,
quo tam cum Oſmano Turca-
rum , quàm cum Dziaembege-
rio Tartarorum, ex tot regnis
ac gentibus collecta potentia Regno ſuo
incubuit , ac Othomanici per tres orbis
partes latiffimè patentis imperii , elata ex
innumeris victoriis ſigna tunc ſe Poloniae
oſtentarunt. Tunc Tyras Euphrati, Nilo,
ac vicino Danubio invidens, ad accedentis
novi hoſpitis, & tanti Imperatoris majesta-
tem , veluti alveo ſuo exurgere ; Aſia cum
Africa, quaſi propriis ſedibus mota, in Po-
doliâ properare cernebantur. Immenſa
illa & variarum nationum colluvie referta
agmina , à diverſo cœlo , ex longinquo ſo-
lo, ad Sarmaticos limites coadunata, aliam
aëris conſtitutionem , diverſum locorum
ſitum, omnia denique oculis ſuis peregrina
miraban-

*Adventus
Oſmani
ſecunda
Septem-
bris.*

*Exercitus
Osmani
descriptio.*

mirabantur. Multis barbarorum prius erant experta arma Polona, quàm eorum nomen auditum: ad plures citius explosarum bombardarum pervenerunt globi, quàm antea aliqua de remotissimâ gente notitia. Varia armenta, præcipuè buffalorum, camelorum, mulorum greges, multitudi-
ne suâ, excutiebant è longinquo ex aridâ ob inopiam imbrium terrâ, ad instar nebulae, densum admodum pulverem. Quatuor etiam Elephantis fervens sanguine ac ætate Tyrannus, insolenti potentia suâ alludere, & Africae monstris Polonum exercitum terrere voluit. Est, quod omnis miretur ætas, metandorum castrorum tempus quasi momento hostibus constitisse: incredibile celeritate explicata, atque extensa tentoria, illo splendore & candore, ac subitanea coelo demissa nix esset, tres eminentissimos montes impleverant. Dziambege-
rejus uno inde miliari, inter circumjacentes sylvas, stagni cujusdam commoditatem nactus, Tartarorum collocavit exercitum, cum Valachis, Moldavis, iisdem quibus & Turcæ

Turcæ castris continebantur. Ingentem Barbarorum numerum, tum ex occupato loco, tum ex frequentissimis agminibus, facile colligere quilibet poterat. Variant hîc tamen tam nostri, quàm Turcæ. mihi narrasse sufficit, in hoc bello capita sua duos Imperatores devovisse; quorum si substituti Duces, numerosissimis sæpius cum Christianis copiis decertarint, credibile profectò eveniet, ipsis plus tum temporis propriae salutis ac dignitati consuluisse. Ianizerorum (quod militiae Turcicae robur semper fuit) multò, quàm vulgò credebatur, pauciores reperti. causam præbuisse affirmant, magistratum avaritiam, quæ præter majorum institutum in militum locum pecuniam emungebat, dum quilibet pro labore munuscula, & æs pro periculo libentissimè offerret. Equitatus, ob vestium, quibus passim Turcæ utuntur, elegantiam, & ornamenta equorum, splendebat; crebra vexilla, apicibus in normam globi deauratis nitentia, pulcherrimum edebant spectaculum. Equi ex delicatiori aëre longin-

*Numerus
Turcarum
& Tartarorum.*

*Equitatus
Turcarum.*

H

quo

Asiatici. quo itinere attriti, non aded, ut expectabantur, comparebant validi. Asiatica imbellis turba numerum tantum explebat, promissis magis barbis (quas Turcæ summâ curâ plerumque alere solent) quam fortibus factis notabilis, clamore, non virtute insignis, ad fugam prona, ad conflictum inepta, mercibus ac opificiis, non præliis assueta. Multi senio jam confecti, plurimi corpore obesi, nec arma dextre tractare, nec munia belli ritè obire valebant. *Europææ copiae.* Europææ copiae, decus & præsidium totius exercitus meritò erant. Veterani in illis Hungaricis bellis exercitati milites, corporis ac animi habitu, & ipso etiam vestitu ab aliis Turcis dissimiles, veteris adhuc Christianorum coloniae primos spiritus, & antiquæ militiæ nonnulla vestigia retinebant, atque hastati ii plerumque in primâ constituebantur acie. Communia, quibus exercitus Turcicus accingebatur, arma vidimus, cum acinace arcus, aduncos ferreos clavos, & angulares clavas, maximè verò breviores cum cuspide emissarias hastas, *oup* *H* quarum

quarum jactu hostes suos feriebant. minorum bombardarum ac sclopetorum rarissimus apud eos usus, præter Ianizeros solos, apparebat. loricas nonnulli induebant, alii vestibus tantum cooperti, graviores etiam ictus à Polonis, magnâ ex parte armatis, excipiebant. Ariolorum maxima in exercitu ab Osmano fovebatur turba, ad quorum vanissima auguria, inani quoque superstitione, omnem belli progressum dirigebat. Tormenta bellica, summo & apparatu & sumptu, ad fortissima quævis quatienda moenia adaptata, cingebant magno loci ambitu, tanquam validissimo muro aliquo, tot tentoria Polonis propiùs opposita, quorum aliquot globos LV libras ponderantes propriis hisce oculis conspexi. Tibiarum in magnâ copiâ, tubarumque ingratus auribus inhorrescebat sonus. *Tormenta bellica.* Nihil tamen horum terruit ad omnia discrimina præparatum jam pridem Chodkievicii animum, qui educto castris exercitu, adjunctisque sibi Zaporohenfibus Cosacis, eundem, quem nudius-tertius *Musica militaris.* *H 2* contra

60 BELLI CHOTINENSIS,
contra Cantimirum locum, ac lævum cor-
nu occupaverat, munitâ legionis suæ fron-
te densis Opalinscianæ, Zienovicianæ, &
Sapiehanæ legionibus. Dextrum cornu ad
sylvas, ubi latitabant Tartari, vergens, Lu-
bomirscio contigerat, qui in fronte collo-
catis suâ, Ioannis Rozrazevii, Zlotnicii,
Ianovii, Ratovii, hastatis cohortibus, sub-
sidia ita multiplicaverat; ut primum in iis
tenerent ordinem Stanislai Zoravinscii Ca-
stellani Belzensis; secundum, Matthæi Les-
niovii Succamerarii Belzensis, & Stephani
Potocii Capitanei Camenecensis hastati
equites; tertium, binæ Ioannis Farensba-
chii turmæ; quartum, Boratinii legio; quin-
tum demum, Herburti Scalensis Præfecti,
Stanislavii & Alexandri Prusinovii Palati-
nidis Belzensis hastatæ cohortes. Mediâ
inter duo cornua acie continebantur ali-
quot Germanorum peditum cum bombar-
dis majoribus cohortes. Extremum verò
agmen, ad ultimum sustinendum hostium
impetum destinatum, constabat lectissimo
Nicolai ac Procopii Sieniaviorum equita-
tu, &

*Acies con-
trâ adve-
nientem
Osma-
num.*

LIBER SECVNDVS. 61
tu, & merentibus sub signis Thomæ Za-
moscii Palatini Kyoviensis, Swiezinii ac
Srzedzinscii cohortibus, quibus à latere in
subsidio Nicolaus Kossacovius Capitaneus
Visnensis cum suâ legione aderat. Magnum
inter Lubomirscium & Chodkievicium,
ob illos, quos antè recensuimus, defectus,
patebat intervallum. Ne verò Tartari ex
sylvarum insidiis postremos agminum or-
dines solito suo astu divellerent, aut sub-
reptitio antiquo stratagemate in extrema
castrorum irrumperent, conversæ versus
easdem sylvas sunt plures, tam in fronte,
quàm in alâ, levis armaturæ cohortes. In-
stitutâ igitur Chodkievicius universâ acie,
brevis, in quantum temporis ratio exige-
bat, pristino suo, summorumque Impera-
torum more, exercitum cohortari cœpit.

Campus hic, fortissimi milites, in quo
utramque cernitis aciem, factorum potiùs,
quàm verborum capax esse debet. Non
me natura ad loquacitatem composuit, aut
ætas, in castrensi pulvere transacta, specio-
sos mihi dicendi flosculos inferuit, nec ip-
sum

*Oratio
Chodkie-
vicii ad
exercitum.*

H 3 sum

62 BELLI CHOTINENSIS,
sum proelii, quod mox subsequetur, mo-
mentum, prolixam ad vos postulat oratio-
nem, qui charissimæ Patriæ & communis
Reipublicæ cives, pro ejus gloriâ ac inco-
lunitate, corpora vestra devovistis. Mul-
tùm equidem fatis debeo, quòd me è variis
continuatorum bellorum casibus ac pericu-
lis ereptum, & diversis, ut nunc videtis,
morbis conflictatum, ad hunc usque diem
reservarunt, ut vel vivus optimè de Regiâ
Majestate ac inclytâ hac Republ. mereri,
vel mortuus, tot Christianorum, tot deni-
que civium meorum manibus in hostili so-
lo parentare possim. Primùm in ipsâ causæ
æquitate, quæ semper cum Christianis
contra Pagmos militat, postea in hac
uniuscujusque vestrùm dexterâ spem, &
totius regni salutem positam esse, velim
sciatis. Non vos terreant ista, quæ conspi-
citis, tentoria, in fastum Tyranni, & ina-
nem vestrum pavorem extensa, cùm pluri-
ma hominibus vacua, oculos tantùm fasci-
nent: nec elephantis, aut camelis pugnan-
di vis inest; sarcinis illi suis onusti impo-
sito

LIBER SECVNDVS. 63
sito oneri succumbant: absit vobis aliquem
terrorem incutiant. Hanc Asiaticam mul-
titudinem pro inani umbrâ, & vano nume-
ro reputate: animo, victu, vestitu molles,
voluptatibus suis enervati, & à muliebri
agmine non dissimiles, ad primum Polonæ
tubæ classicum, armorumque vestrorum
strepitum concident, nec vobis unquam
resistent, genuinis virtute & stirpe Sarmat-
is, ac duri Martis veris alumni; quorum
olim majores, ab occidente, Albi, ab O-
riente, Borystheni, ferreas illas imposue-
rant columnas, tanquam duratura cum ip-
so ævo sempiterna per tot sæcula gloriæ
monumenta. Signo dato, ruite in hostes
Poloni & Litvani, avitæ gloriæ memores.
nec enim ignavissimo cuique hîc jam in ho-
stico, inter alluentem rapidissimum flu-
vium, ac diffusas undique Turcarum &
Tartarorum copias, occasio fugæ dabitur.
Fortissimis verò viris, perpetuæ memoriæ
latissimus patebit campus: Timidis, quos
inter vos reperiri nec puto, nec opto, ce-
dat in virtutem necessitas, audaces confir-
met

met ipse constans sibi animus, ipsa demum in Deum & patriam pietas. Tu, ô summa justitia atque potestas, per quam Reges regnant, & omnes in terris bellatores victorias obtinent, insurge in acerrimos nominis tui hostes, atque dextrâ tuâ fac virtutem, scelerum nostrorum vindictam retarda, immensæ verò potentiae tuæ digito Paganorum conterendo agmina, justas tandem de immanissimis gentibus sume poenas.

Simul ac dicendi finem fecisset, multis in exercitu excussit lachrymas, in omnibus certè incredibilem quandam alacritatem excitavit. Avidissimè quilibet pugnae referam expectabat. canebant nonnulli diversum in laudem Deiparae sacratissimæ Virginis Pæana: nonnulli jam in proelii procinctu tum ultimæ voluntatis codicillos raptim notabant, tum anteaetæ vitæ nævos sacris confessionibus expiabant. nec officio suo deerant ex variis Divorum familiis pii Religiosi, qui, in ipsius periculi limine, cohortibus se immiscentes, pro loci & tem-

Preparatio exercitus ad prælium.

& temporis commoditate, devotis exhortationibus mentes Christianorum militum disponebant, & contra omnes Sathanæ insultus muniebant. Osmanus in suo impotenti animo fingeat jam, ipsâ adhuc adventus sui horâ, certam Turcarum victoriam, hostiumque Othomanicæ domus extremam ad internecionem cladem. atque eâ spe insolescens, cibum sumere detrectavit, donec prius omnes, ad minimum Poloni, apud inferos essent cœnaturi. Inde ad primum aspectum viribus, quas oppositas vidit, contemptis, nullâ ex continuo itinere exercitui quiete concessâ, eodem ferè momento, novo & inaudito hactenus bellandi exemplo, illic castra sua locare, hîc Polonos aggredi jussit. Coorta inter excubias Cosacorum Zaporohensium & Turcarum speculatores velitatio, non magni in Cosacos impetus initium dedit: quem cum fortissimè sustinerent, & æquè pedites ac equites in barbarorum agmina summo ausu irruerent, ne tamen ictu suo defessi ab ingruente Osmani exercitus vi-

Prima velitationes

3

certamina.

I obrue-

66 BELLI CHOTINENSIS,
obruerentur, latitantes in collium & syl-
varum anfractibus Hungarorum ac Ger-
manorum peditum cohortes, improvifâ
eruptione factâ, lassis jam Zaporohenfibus
suppetias ferebant. Excurrebat & Chod-
kievicius, Ruffinovianis (qui vulgò Liffio-
viani vocabantur) & nonnullis gravis &
levis armaturæ equitibus, atque selectâ ex
universo exercitu alacrium militum cater-
vâ stipatus. Acrius postea commissum præ-
lium appropinquans nox diremit. Pedites,
arboribus se inter virgulta obtegentes, cum
manifestâ Ianizerorum jacturâ sclopeto sua
in eos explodebant. Equites magno utrin-
que ardore, animante suos Chodkievicio,
manus conferebant. Nec tormenta Tur-
cica talem, ut illo boatu suo minabantur,
stragem in Polonis ediderant. Septem nu-
merabantur equi ex Chodkievicianâ co-
horte interfecti, unus ex gregariis militi-
bus interemptus, ictus in dextrum pedem
majoris bombardæ globo Zawifza, adole-
scens, ex Kiscianâ cohorte, stirpe nobilis,
qui postea in castris maximis doloribus
excru-

LIBER SECVNDVS. 67
excrucciatus animam exhalavit. Bohodanus
etiam & Czarowic, deductæ olim à Vitol-
do Tartarorum coloniæ posteris, semper-
que in Livonicis ac Moschoviticis bellis
egregiâ in Rempubl. fide insignes, & tunc
communi cum Turcis Mahometanâ super-
stitione minimè devincti, non tanquam
cum religionis suæ fociis, sed sicut cum
patriæ hostibus acerrimè dimicantes oc-
cubuerant. transfixi sclopeto Ruffinovius
legionis, Iedrzejovius, qui ex eo vulnere
obiit, & Kluscius levis armaturæ, Klebe-
cus Livo & Ryszkovius gravis armaturæ
equitum Præfecti, atque Rakovius pedi-
tum centurio, quos Ioannes Stanislaus Sa-
pieha supremus Magni Ducatus Lithvaniæ
Marschalcus propriis sumptibus in exerci-
tu alebat. vulnerati plures, occisi aliquot
in variis cohortibus equi. Sed hanc, qua-
liscunque fuerit, jacturam, notabilis Tur-
carum clades compensavit. Auferebantur
sua frequenti Turcarum manu cadavera, à
peditibus verò Polonis generosi ducebantur
equi, inferebantur castris equorum
I 2 splen-

splendida ornamenta, vestium elegantissimarum exuviae, hastarum fragmenta, variique generis armorum reliquiae. lixae etiam & calones, pecuniâ, auro, & pretiosâ supellectile locupletati, in castra redibant. Vſaim Bassa monoculus, qui Skinder Bassae in Silistrensi praefectura successerat, & tunc summâ autoritate atque bellicâ laude inter omnes ferè, qui aderant, Turcarum proceres eminebat, globo transfixus, maximo sui in exercitu Turcarum desiderio relicto, vitam cum morte commutavit. Quidam ex praestantioribus Osmani aulicis, Asiae minoris praefecti cognatus, vivus quidem in potestatem Polonorum venit, sed praenimio vulnerum dolore, cum nullam vocem exprimere posset, statim expiravit. Tartari se pauci admodum velitationibus ingerebant. ad distinendum enim Lubomirscii dextrum cornu destinati, sylvis tantum inhærebant, neque praecleari quidquam facinoris, praeter solum barbarum clamorem, edebant.

Prospera istius diei in primo conflictu
auspicia

auspicia pro optimo reliqui belli augurio reputabantur.

Subsecutâ nocte iniit Chodkievicius *Consilium de belli progressu.* Ardebat invicti animi Imperator summo pugnae ac gloriae desiderio; & antequam medius campus hostium fossis ac munitionibus undique impleretur, Martis eventum experiri cupiebat. Commissarii cunctationem ei suadebant, neve Reipubl. fortunam extremam committeret aleam, flagitabant, cum & subsidia generalis totius Regni expeditionis tardarent, & Vladislaus, ad alteram fluvii ripam, ab exercitu suo disjunctus, periculo non careret. Annuit facile salutari-
Vladislai adventus, bus sententiis Chodkievicius, optimè animadvertens, rei gerendae occasionem praemanibus sibi esse, nec invito pugnae necessitatem ab hoste inferri posse. Vladislaus, omnibus impedimentis cum magnâ exercitus sui parte ad Braham relictis, selectae militiae ac nobilitatis flore comitatus, in castra ad Chotinum venit. sed sive praenimio aestu, dum armatus in ipso diei ar-

I 3 dore

subsecutus statim morbus.
et
 dore à Cameneciâ ad Tyram contenderet, five etiam ex repentinâ aëris Moldavici mutatione (quæ plerumque ad instar acerimi hostis multa robustissima quævis corpora vexabat) in gravem ac periculosum incidere morbum, quo plurimum conflictatus, & cum summâ etiam animi ægritudine, durante illâ expeditione, lecto affixus in castris decumbebat.

Simulac Dziambegerejus Tartarorum Chamus Osmano se conjunxisset, magnæ inter eos intercesserant similitates. barbaro fastu elatus Princeps iniquis oculis intuebatur Cantimirum, genere & gradu inferiorem, propriumque subditum, sibi ab Osmano præferri, eum in summâ veneratione apud omnes Turcas haberi, & præter vetus majorum institutum, in Silistriæ & Besfarabiæ Præfecturam evehi. Inde non illo studio ac obsequio, quod utrumque promittebat, mandata Osmani exequatur, verum nomini ejus infensus in suis seorsim stativis permanebat, atque Tartarorum commoda satagendo, nec communicato

cum

cum Turcis consilio, Nuradinum fratrem suum natu minimum, aliosque fidos & rei militaris peritissimos proceres, quibus se & Cantimirus immiscuerat, ad vastandas Ruffiæ & Podoliæ ditiones expedivit. Turcæ nihilominus in Polonorum perniciem semper intenti, ab hostili conatu non abstinebant. Legio tunc Petri Opalinscii (qui dum post hanc expeditionem in Palatinatum Posnaniensem Ioanni Ostrorog successisset, magnamque sui in omnium animis expectationem excitasset, in ipso virilis ætatis flore extinctus est) in diurnis vigiliis excubabat, cui opposita aliquot Turcarum agmina versus Lubomirscianam portam se convertebant, & jam plures illorum equites congregati cum Opalinscianis speculatoribus cœperant, donec uno ex Grzymulovii cohorte nobili viro desiderato, in speciem fugæ juxta præscriptum Chodkievicii terga dederint. Interim castra ab omni militiæ gradu, pari labore ac summâ celeritate muniebantur. tam Chodkievicianæ, quàm Lubomirscianæ portæ obje-

cerant

Nuradinus in Poloniam excursio.

Certamen novum Turcis.

cerant pedites in modum aggeris plaustra terrâ ac fimo repleta. constituerant etiam ab utroque latere munitiones fossâ cinctas, prout temporis ipsius ratio concedebat. Turcæ, directo ad portam Lubomirscii cursu, Polonos, qui ex castris excurrerant, magno clamore aggrediebantur. sed frequentius explosæ, ex Lubomirscii propugnaculo, majores bombardæ plurimos equis dejiciebant, adversamque discutiebant aciem. Reliquæ tamen Osmani legiones, tum in declivio, tum in sylvis abditæ, & ab omni tormentorum periculo remotæ, celeri gradu properabant versus delubrum ritus Græci ex lapide confectum, quod inter rudera Chotinensis oppidi integrum adhuc remanserat. Poloni, qui in suâ ad vallum statione pervigilabant, postquam perspexissent hostem imminere parti castrorum, exiguâ, aut nullâ ferè munitione cinctæ, magno impetu illuc omnes ruebant, unde præsentissimum discrimen observabant: quos Ianizari ex sclopetis suis depellere frustra conabantur. Non enim

enim vicinum jam fossæ hostem ibidem expectabant, sed singulari alacritate, & imperterrito animo, turmatim ex vallo in medias defiliebant Ianizerorum cohortes, qui cum vexillis suis sylvam castris proximam occupaverant. Destinatum iis mox est à Chodkievicio subsidium, partim ex cohorte Nicolai Kochanovii trecentorum peditum Hungarorum, qui in ipsâ corporis Vladislai custodiâ merebantur, partim ex Germanorum peditibus militantibus sub signis Ioannis Wejer Palatini Culmensis. Res igitur ad acerrimum utrinque congressum devenit. tandem hostes notabili reportatâ clade in fugam se conjecerunt, quos ulterius insequi, ob insidiarum metum, circumspectus in omnia Chodkievicius vetavit. Cosacorum quoque Zaporohensium castra ingenti ac irrito conatu à Turcis oppugnabantur. tot majorum ac minorum bombardarum globi coniecti nihil effecerunt. Cosaci enim, viribus suis freti, longius à fossâ excurrerant, hinc cum Turcis cominus dimicabant, illinc in aperto cam-

*Turcarum
insultus in
Cosacos.*

K po sclo-

po sclopeta sua in eos securiùs explodabant. Turcæ animadversâ manifestâ suorum strage, amissis tribus campestribus tormentis, quæ postea sub vesperam recuperaverunt, primos illos conatus turpissimâ fugâ deseruerunt, mox nomen suum novo opprobrio contaminaturi. Calorum & lixarum fex, ac puerorum caterva, ludere, non pugnare edocta, ultrò se velitationibus, quæ ab utrinque fiebant, intruserat. dum milites signo receptui dato in castra se contulissent, imbellis illa turba proelium redintegavit, & impetu in hostes facto solo clamore adedò eos perterruerat, ut Turcarum agmina, quæ plùs quàm ex centum vexillis constabant, perturbata ac dissipata, sine ordine, sine regimine in proximas sylvas fugam arripuerint, quos non fortium virorum arma, sed puerilis petulantia cachinni ac sibili, non sine insigni potentia Turcicæ labe insequiebantur.

Quamvis Chodkievicius præcipiti nonnullorum sensu sæpiùs eo traheretur, ut tergiversatione postpositâ, quàm primùm

de sum-

de summâ rerum prælium cum Osmano iniret; dubium tamen ille Martem cautè experiri statuens, non speciosa, sed tuta elegit consilia. Totius belli ratio in munitionibus ei constabat, unde tum hostem ex libitu aggredi, tum imparem viribus suis Turcarum impetum securè sustinere posset. Vno igitur Græci cultus ligneo facello, latebrarum hostilium capacissimo funditus dejecto, in altero priùs nominato, ex lapidibus fabricato delubro, collocaverat præsidium Ioannis Kochanovii peditum. Collem portæ suæ imminentem, ad extruendum unius noctis operâ vallo & fossâ seprum propugnaculum assignavit, quod nullâ interpositâ morâ machinis bellicis majoribus, & agmine peditum utriusque Dinhoffii munierat. Relictis Turcæ Polonorum castris, quicquid eis roboris inerat, in Zaporohenses converterunt. duabus ferè continuis horis reboabant bellica illorum tormenta: Ianizeri etiam sclopeta sua sine intermissione explodabant. Cosaci propugnando defessi, ne tandem ingenti

Castra à Chodkievicio munita.

Cosaci à Turcis oppugnabantur.

K 2 vi, &

44

vi, & recentibus hostium subsidiis succumberent, opem à Chodkievicio sæpiùs implorabant, quæ illis non defuit. Germani enim Vejeri & Lerunti fortissimi viri, ac Georgii Ducis Zaslaviensis, Ielscii, Racovii, Hungari pedites, statim omnem Turcarum impetum repulerunt. Ante portam verò Lubomirscianam, quocunque hostium equites comparebant, ab alacri milite, qui ex munitionibus excurrerat, fugati, lautè sanguine suo obvium campum consperferant.

*Poloni à
Tartaris
infestati.*

Ad alteram verò Tyræ ripam Tartari infestabant vias à Cameneciâ Braham vergentes, & plures ex Vladislai exercitu curus victum vehentes spoliabant. Turcæ quamvis à Cosacis attriti, eo tamen magis exulcerati, animum & vires iterum resumpserunt. admotæ bombardæ grandiores adeò continuis aliquot horis quatiebant Zaporohensium fossam, ut aërem fumare, & oculos caligine quadam obscurari crederes, atque Chodkievicus palàm fatetur, se, ab ineunte ætate bellis assuetum, similem

milem tormentorum boatum nunquam invitâ suâ audivisse. Edebatur non exigua in equis strages. Zaporohenses in manufactis cavernis sine ullo discrimine latitabant, cùm in eâ explosorum globorum admiraculum usque multitudine nemo ex iis periisset, præter unum Wasiuk (quod Basilii nomen est) veteranum unius legionis Præfectum.

Ad divertendum Turcarum à Zaporohensibus impetum, Rufinovii legio, cum aliquot gravis armaturæ cohortibus, destinata irruit in hostem, qui in primo congressu fractus, & inopinatè alio in loco, à numerosis alacris militiæ catervis, ex vallo in eorum agmina currentibus, oppressus, non solum coactus est turpissimam fugam capeffere, sed etiam, illas suas præcipuas bellicas machinas deferendo, gloriosam prædam Polonis relinquere. Verùm cùm ii in grandiores machinas ad quercus ferreis catenis ligatas cernerent, rotis earum abscissis, ne tam facilè à Turcis recuperarentur, ipsas bombardas in vi-

*Turpis fuga
Turcarum.*

78 BELLI CHOTINENSIS,
cinum præcipitium dejecerunt. Nec hîc
substitit victoriæ cursus, qua utinam Po-
loni uti tunc scivissent! plûs una effecisset
hora, quam 40 illi dies in summis labori-
bus ac periculis exacti. Turcas enim fu-
gientes infecuti, in castrorum partem Tyræ
adjacentem, jam tentoria cum omni supel-
lectili abripiabant, equorum, camelorum,
& varii generis armentorum greges abige-
bant, obvium quemque interimebant: jam
Turcica castra Christianorum armorum
strepitu, ac magnis clamoribus sæpiùs re-
petito tremendo cunctis potestatibus Sal-
vatoris nomine resonare, jam sanguine suo
inundari cœperant; cùm tam Zaporohen-
sium Cofacorum, quàm adjunctæ iis ca-
strensis fæcis pudenda prædæ libido hosti-
bus ad recolligendas vires ultro tempus
dedit: qui dum multitudinem illam spoliis
inhærere vidissent, optimam rei geren-
dæ occasionem nacti, castris suis omnes
pepulerunt, multos ibidem necarunt, ca-
ptos quæsitis tormentis ac meditatâ sævi-
tiâ excruciarunt. major tamen eorum pars
id

LIBER SECVNDVS. 79
id discrimen evasit, spoliisque onusta red-
iit. Accurrit ad Chodkievicium, ante suam
portam equo insidentem, celerrimus nun-
cius, Osmani castra à Cofacis Zaporohen-
sibus & magnâ ex Polono exercitu turbâ
esse occupata, ac ad plenam victoriam ni-
hil nisi subsidia deesse: de quibus iteratis
vicibus utrumque ducem Konaszevicius
solicitabat. Sed Chodkievicius solem in-
clinare jam inspiciens, nocti pugnam com-
mittere prudentissimo consilio renuit: nec
minùs fatidico spiritu id pertimuit, quod
suis cladem attulerat, ne prædæ in pluri-
mis ignominiosa aviditas universum post-
ea exercitum in summum præcipitaret pe-
riculum. Adeò credibile est, magnorum
Imperatorum mentibus assistere semper
singularem quendam Genium, qui illis fa-
lutares cautelas infusurrare soleat. Editio
tamen profundo suspirio, ac profusis la-
chrymis, oculisque ad cœlum elevatis, ma-
gnâ undique militum coronâ cinctus, in
hæc verba prorupit. Tua, ô supreme re-
rum hominumque arbiter, potestas, tuum
impe-

*Chodkie-
vicii ver-
ba.*

imperium, & tuum est bellum. Tibi soli affurgit, quicquid sub Sole videtur magnum; praelia, clades, victoriae, ex tuo dependent nutu: ad libitum inermes armas, imbelles praestas bellicosos, conteris arrogantes, extollis humiles, ignavissimo cuique animum addis, ac ubi minimus apparebat timor, tu formidinem injicis, & (si ego abjectissimus ante Thronum tuum pulvis id eloqui possum) in rebus humanis ludis. Atque nunc divinam Majestatem tuam supplex veneror, quod ejusmodi ad me perveniant nuntii, stupendae tuae providentiae in patriam meam recentissimi testes. Perge tanta augere beneficia, opprobriis fatiare paganos, Christianorum vero propagare gloriam.

Ex hac insperata Zaporohensium irruptione Turcarum castra magna invaserat consternatio: nullus ordo aut gradus militiae terrore vacuus reperiebatur. & ipse Osmanus, cum antea minimè crederet, nihil tam firmum in mundo esse, cui etiam ab infirmo non immineat periculum, tum demum

demum, quàm fragili loco starent superbi, propriis oculis vidit, prioremque fastum in muliebrem mutavit planctum, dum inani spe delusus conspexisset, praecipites in fugam eos ruere, quorum virtute fretus, non tantum de Polono exercitu, sed de universo terrarum Orbe certam sibi victoriam, & magnificos triumphos, vanam fiduciam, pollicebatur.

Ob faeliciter subsecutam hanc incurSIONem, inveniebantur nonnulli, qui noctu Turcarum castra invadenda serio suadebant. Chodkievicius primis suis adhibitis rationibus opinionem eorum refellebat, in eam potius propendendo partem, ut quàm primum reliquae Vladislai copiae à Brahâ Tyram transfissent, antequam exercitus pulvere tormentario, annonâ, commeatu, & equis fame passim intereuntibus destitueretur, aperto jam Marte cum Osmano decertetur. Verum cum ei cunctatione facillimè vires Turcarum frangi posse, tam Commissarii, quàm alii in re militari versati legionum ac cohortium praefecti de-

L mon-

82 BELLI CHOTINENSIS,
monstrassent, arreptum consilium deseruit,
omnemque animum partim ad corrigendas,
partim ad augendas castrorum suorum
munitiones applicuit.

*Insolentia
gregarii
militis.*

Memorabilem gregarii militis insolentiam ad posteritatis horrorem inferere hinc operæ pretium arbitror. Ementitum illi sparferant rumore, Chodkievicii mandata accessisse, ut omnes Moldavi, qui hactenus Regias partes sequerentur, nunc manifestâ perfidiâ notati, penitus sine ullâ commiseratione delerentur. Ad radicem ii Chotinensis rupis, per familias suas disperstiti, in tuguriolis degebant; alii, in summâ egestate precarium ducendo spiritum, per emendicata suffragia victum quærebant; alii propriis, quantulæcunque erant, impensis se & universam domum sustentabant. In fide itaque publicâ munitos, & ab omni violentiâ securos, petulantissima illa posteriorum militiæ ordinum turba, non uti in Christianos, & Reipubl. dedititios, sed ut in paganos & acerrimos hostes sæviit, non ætati, non sexui pepercit. Senio con-

LIBER SECVNDVS. 83
nio confecti homines, & decrepitæ anus ex ponte Chotinensi in præcipitium detrudebantur, ab uberibus maternis avulsi infantuli, abrepti è sinu paterno liberi, cum nec extremi utrinque osculi vel tantillum temporis concederetur, in profundum fluminis abjiciebantur, & constupratæ prius in oculis parentum puellæ. Imbellis hæc multitudo, quæ ejulatu suo cælum penetrabat, non rabiem eorum mitigare, non plûs quàm ferrea pectora emollire poterat: sed in unum plurima congesta supplicia, miserabilem spectantibus abominandæ lanienæ speciem præbebant. Atrocissimum id facinus coram Chodkievicio celabant omnes, ne fortè malâ valetudine affectus, bili ex tantâ insolentiâ commoveretur. Lubomirscius tamen ad inquirendas exortitumultus omnes circumstantias, certis personis delegatis, aliquot eorum in recenti crimine captos, in loco patrati delicti suspendi iussit. Sceleris nihilominus immanitati pœna non correspondebat; quam nec brevi ipse severus innocentis sanguinis
L 2 vindex,

vindex, ac vivorum mortuorumque justus judex, in aliquâ notabili exercitus clade repeteret, in communi omnes versabantur metu.

*Castra
Turcarum
mota.*

Interea Turcæ castra sua, ex primo loco mota, propiùs ad exercitus Poloni munitiones transtulerant, ut inferior eorum pars in planitie Tyræ adjacens, parùm non equaretur Zaporohensium Cosacorum fossæ. Nihil Osmanus intentatum ad obtinendam victoriam reliquit, & ubi vel leonina pellis non sufficiebat, vulpinam assuebat, dum varios dolos in capita Polonorum fabricaret. Aliquot rusticos ex Podoliâ, nobilium subditos, qui cum latronibus Moldavis passim prædabantur, primùm datâ pecuniâ, postea adjunctis non contemnendæ fortunæ pollicitationibus, illexit, ut promptam illi suam operam in castris Polonorum incendendis offerrent. Unus jam ex iis ad hanc fraudem emissus, Rzepnice pagi, duobus à Kameneciâ miliaribus siti, accola, optimo in rem Polonam casu, in Zaporohensium Cosacorum manus incidit.

*Fraus aliquorum
rusticorum
Podoliae.*

dit. adductus in castra, variisque tormentis excruciat, omnem Turcici astus feriem prolixè enarravit, ac plures nobilitatis Podolicæ subditos, ejusdem sceleris conscios, nominavit. ipse tandem ad aliorum terrorem merito enormi affectus supplicio, cautiorem postea in extinguendis focus reddidit exercitum.

Constantinus Vevellius, qui pridie ante adventum Osmani cum Szembergo ad Chodkievicium ab Vsaimo Vezirazeme venerat, facilè versipellis Græcus ex antea actis diebus colligebat, pacis utrinque consilia nondum affectari. atque ut eò citiùs animum Chodkievicii expiscaretur, semper de responso ad Vsaimum sollicitare eum non desinebat, qui inter armorum strepitum minimè sibi literas exarandi hactenus vacasse ostendens; ne tamen legationis ac omnium gentium jura in tardiori Internuncii reditu violari à se, temerario aliquo hostium judicio perpenderetur; Constantinum, plusquam unâ septimanâ in arce Chotinensi detentum, in castra Osmani

*Vevellius
in castra
Osmani
dimissus.*

ni dimisit, ac per eum, in ipso etiam belli ardore, optimam suam, in honestam & æquam pacem, voluntatem Vezirazemi declaravit. Nihilominus hostiles utrinque ausus non cessabant. Lermuntus, inter Dinophii propugnaculum & Cofacorum Zaporohensium munitiones, cinxerat se fossâ celerrimâ operâ confectâ. adhærebant ei Sapiehæ Marschalci Curiaë Litvaniæ, & Georgii Ducis Zaslaviensis, ac Ielscii Hungari pedites: cùm Turcæ, nullo fructu explosis toties in Cofacos bombardis, Dinophium postea aggredierentur, vicinus tam Lermunti, quàm illorum magnatum peditatus, ignominiosè numerosas hostium cattervas fugavit. Ne tamen victi omnino viderentur, comparatis ad hunc solum usum vehiculis, è regione portæ Lubomirscianæ bellicas suas machinas transtulerunt. Obversabantur oculis, cum exiguâ tamen jaçturâ, per castra huc & illuc, prope etiam Vladislai tentoria, defilientes globi, qui maximè petebant Nicolai Sieniavii Incisoris Regni cohortem, cui Gliniecius præerat,

*Turcarum
fuga.*

erat, ac tunc extra vallum in diurnis excubiis remanebat. atque Iarczevius interemptus evitandi majoris periculi modum exhibuit, dum Gliniecius per virgulta ad Lubomirscii munitiones pedetentim retrocessisset. Assignaverat Chodkievicius aliquot peditum cohortibus locum, inter suam & Lubomirscii portam aptissimum, ut stationes destinatas vallo quàm primùm munirent. sed negligentius opus procedebat, ac omnino imperfectum, novam Turcis rei gerendæ occasionem porrexit. in eam enim partem, quæ nullo aggere septa, tutissimum hosti aditum præbebat, edito ingenti clamore ac strepitu, plura equitum ac peditum, densis ordinibus, coacervata agmina irruerunt. Ziczovius ac Sladkovius, insigni labe notandi centuriones, nullas excubias, nullos speculatores præmiserant; ipsi, ac si in intimo pacis & otii sinu inter domesticos lares degerent, incauti, inermes, vestibus etiam exutis, pomeridiano somno indulgebant. Verùm ibidem, antequam expergiscerentur, ignaviæ suæ justas

*Ziczovii
ac Sladko-
vii igna-
via.*

justas luerunt poenas: Turcæ enim statim, ac stationes illorum invasissent, utriusque in primis abscisso capite, duobus vexillis ereptis, ad reliquos pedites mactandos summâ se celeritate contulerunt. passim ii cædebantur, inopinatâ hostilium armorum vi oppressi. Dispersa vidisses ac truncata cadavera; cum Turcæ amputata eorum, & ad castra sua reservata capita, non ut viliorum hominum, sed quasi selectæ Polonæ militiæ, eminentiorisque status procerum essent, gratiæ Osmani captandæ & præmii assignandi causâ, ad pedes ea defunctis etiam ferociâ suâ illudentis Tyranni turmatim prosternebant. Iam & munitiones ad portam Chodkievicii vergentes deserere peditum plurimi, vicino periculo territi, cœperant: nisi à Nicolao Sieniavio ac ejus commilitonibus, vigilias diurnas peragentibus, modò minis, modò verberibus revocati fuissent.

Edita prope ipsa castra duarum cohortium Sladkoviani & Zyczoviani peditatus strages, tantum spiritus addidit reliquis
Polonis,

Polonis, quantum minuerat, profligatis illis. Incredibili enim alacritate, maxima flo-
Polonorum alacritas.
rentis militiæ turba ex vallo ruebat in obvios hostes, qui primo statim congressu discussi, primoque vigore in consternationem verso, atque fugâ arreptâ, non incruentam ex illâ irruptione reportarunt victoriam. per suorum enim cadavera terga dabant, amissis aliquot, ut ex corporis constitutione, vestiumque exuviis cognosci poterat, primariis in Osmani exercitu viris.

Antequam in demoliendâ Ziczovii fossâ conatus suos experirentur, ad distrahendas Polonas vires, præmiserant nonnullas legiones, quæ rectâ ad Græca delubra, versus castrorum partem non bene adhuc munitam sita, solo clamore impetum fingentes, velitationum ludicris in varia loca Polonos ubique intentos divertebant. Nec stratagema malè cessit. Lubomirscius, loci istius munitione destituti evidens periculum animadvertens, illuc se ipsum, & exercitus præcipuum robur conjecerat. Non procul inde Ioannes Wejer Palatinus Cul-
M mensis,

90 BELLI CHOTINENSIS,
mensis, arte & ingenio Apelmanni Belgæ,
Architecturæ militaris periti, extruxerat
propugnaculum, quod Turcæ magno nisu
oppugnare conati, atque mox insigni cla-
de affecti, illam partem castrorum aggredi
ampliùs cessarunt. Furorem eorum astu
Wejer domare contendit. ex condicto
enim pedites sui, in fossâ abditi, non com-
parebant, ut Turcæ, destitutum omni præ-
sidio vallum rati, eò audaciùs ibi irruerent.
Quod cùm præstitissent, & ab omni discrimi-
ne securi ad ipsam accurrissent fossam,
Germani tum temporis sclopetis suis pro-
ximos sibi hostes commodissimè petebant.
Ita plurimis cæsis, reliquis dissipatis, virtu-
tis ac dexteritatis suæ egregium Palatinus
Culmenfis edidit specimen. Turcæ nihi-
lominus, prospero ad fossam Ziczovii &
Sladkovii successu elati, priorem fortunam
tentare appetebant. Nicolaus Sieniavius,
cum unâ ducentorum hastatorum cohor-
te, diurnas peragebat vigilias. Chodkievi-
ciana, Petri Opalinscii Posnaniensis, Nico-
lai Zienovicii Polocensis Castellanorum,
& Ale-

*Stratage-
ma We-
jeri.*

LIBER SECVNDVS. 91
& Alexandri Sapielhæ Orfanensis Capita-
nei legiones, in omnemque eventum para-
tæ, quidnam moliturus esset hostis, specu-
labantur. Dum itaque celeri cursu, distri-
ctisque acinacibus, referta Turcarum ag-
mina versus valli Ziczoviani reliquias im-
petum suum dirigere cœpissent; Chod-
kievicius ilico, repetitis aliquoties accla-
mationibus, manus cum iis Sieniavio con-
ferere mandavit, qui majorum suorum glo-
riâ ac virtute non dedecorus, pari genere
& expectationi animo in obvium hostem
irruit, minimè ab ipso Imperatore destitu-
tus. Is enim corporis ægritudinem, diu-
turno morbo nactam, vivido illo & ingenti
spiritu superans, mox cum tribus cohor-
tibus accurrit, & Sieniavio ita se adjunxit,
ut Chodkievicius aciei frontem, Sieni-
avius dextrum, Zienoviccius finistrum obti-
neret cornu, Rudomina verò iis in subsi-
dio immineret. Diversum in utroque exer-
citu spectaculum fortuna, per omnia hu-
mana, maximè autem in res bellicas po-
tens, & illic exhibuerat. Turcæ selecti

*Prelium
cum Tur-
cis.*

M 2 equi-

equitatus tam robori, quam numero confisi, vultu & gestu victoriæ applausum præ se ferebant. Poloni quatuor tantum suas cohortes cum numerosis hostium agminibus congredi cernentes, inter spem & metum positi, intimis suspiriis & ardentissimis votis Chodkievicianum conflictum prosequerentur. Interim coortus summus armorum ac hominum undique strepitus, acerrimæ pugnæ faciem intuentibus præbebat. Brevi tamen, urgentibus fatibus, ad Polonos inclinata victoria tumidos antea Turcarum animos eò usque depressit, ut non solum signa stationesque suas deseruerint, sed turpissimam capessentes fugam, ignominiosissimo certamine, in castra sua ruerent, tanquam ferales aliqui nuntii, non tantum unius exercitus, sed totius jam Othomannici imperii deplorandæ cladis. Osmanus inopinatâ copiarum suarum consternatione perculsus, & tunc, cum inter homines esset, hominem se sensit. Unico enim adversi casus ictu, ex ferocissimo tyranno in abjectissimum mancipium repente mu-

*Clades
Turcarum.*

tè mutatus, solis lachrymis, fæmineis nempe armis, salutem, ac tantam nominis sui majestatem tutari non dubitavit: dum inter crebros singultus, puerilibus querimoniis, coram ipsismet ex proelio profugis, summam eorum ignaviam inculasset, & quos leonum gestare pectora putasset, eos tandem ad instar leporum in fugam, auspiciis Osmanicis indignam, coniecisse vidisset. Magnam hanc Turcarum fuisse stragem, quilibet ex ipsis cadaveribus colligere poterat, quæ in adjacenti Polonis castris campo ubique sparsa patebant. Sed mihi etiam, quando cum Stanislao Zoravinscio Castellano Belzensi apud Osmanum Republicæ nomine legatione fungebar, nonnulli, non vulgaris inter Turcas status, liberius retulerunt, nefastum illum copiis suis extitisse diem, quo plurimos veteranos, multorumque bellorum gloriâ eminentissimos viros, & præcipuum militiæ suæ florem amisissent. Id certò constat, nocte, proelium subsecutâ, cum facibus & rhedis summâ diligentia à Turcis quæsitâ

M 3

fuisse

*Cædes
Castellani
Polocen-
sis.*

fuisse præstantium heroum cadavera. Nicolaus Zienovicus Castellanus Polocensis, legionis unius Præfectus, vir & natalium splendore, & singularibus in Republicam meritis clarissimus, dum ex equo interempto in medios hostes decidisset, eodemque momento dejectâ casside, quæ ineptè ligata erat, caput denudasset, à Turcis undique cinctus, & inter illorum equos huc & illuc volutatus, iteratis confodiebatur ictibus. tandem cum Turcis in fugam conversis, plus quam viginti vulneribus faucius, & semivivus in plauastro quodam in castra est advectus, magnâ nominis sui gloriâ relictâ, tertio demum die spiritum, unde acceperat, reddidit. Ex cohorte quoque Chodkievicii, sex ex primis ordinibus nobiles, cum vexillifero occubuerunt. Vexillum ipsum, ex Moschoviticis adhuc præliis reportatum, non sine magno Chodkievicii stomacho, in hostium manus devenit. Zienovicus tres, Sieniavii duo, Rudominæ novem commilitones, unâ cum ejus fratre cæsi; vulnerati, Rudominæ cohortis

hortis præfectus, octodecim Chodkievicii, & ex qualibet quatuor cohortium aliquot equites. interfecti sunt nonnulli gregarii milites, & plures equi. Lubomirsciana agmina in stationibus ad vallum permanebant, & ad primum congressus intuitum, subsidium suis ferre properabant. sed celerrima hostium fuga non solum iis, sed ne Opalinscianæ quidem, Sapiehanæ, & Zienovicianæ legionibus, quæ propè aderant, ad conflictum tempus concesserat. In tanto prælii fervore, ex alterâ tamen parte, tam Zaporohensium Cofacorum castra, quam Lermunti & peditum Hungarorum munitiones à Turcarum petebantur insultu. verum quàm primùm Cofaci & pedites in campum progressi, cominus cum iis pugnassent, nullâ interpositâ morâ, omnes, quæ se illuc contulerant cohortes, non sine insigni clade repulerunt. Chodkievicius animos ac vires hostium in commisso prælio expertus, primum illud de subeundâ pugnæ aleâ consilium exequi instituerat, nisi partim maturi ex Polonia subsidii

*In Cofacos
Turcarum
insultus.*

subsidii spes, partim ingravescens Vladislai morbus conatus ejus retinuisent. totus tamen dies in restaurandâ Ziczovii fossâ infumptus, Turcis nihilominus coeptum laborem impredientibus, qui hesternâ attriti ignominiâ in suis castris delitescabant. Postridie, præter usitatum hæcenus morem, summo manè Turcarum legiones re-ctâ ad portam Lubomirscianam comparebant. Lubomirscius, providens ne vindictæ cupidi agmina sua aggredierentur, tempestivè aciem instruxit. ad divertendum verò Tartarorum impetum, peditatus Cofacorum Zaporohensium duo incirca millia in vicinis sylvis abdita collocavit. Vtrinque bellico certabatur astu. Lubomirsciani in sua stratagemata hostem allicere studebant. Turcæ, loco occupato dimoveri minùs tutum rati, Lubomirscianos ulterius à castris provocabant. Duæ itaque adversæ acies, proelio accinctæ, circumspectâ quadam cunctatione inter se contendebant. Antecesserunt tamen velitationum præludia, sæpiùs etiam, at nullo effectu, explo-

*Cunctatio
Turcarum.*

explodebantur Turcarum majores bombardæ. Declinante jam Sole alacriorem Chodkievicius ex alâ suâ militem velitationibus immiscuerat, quem tres Rusnovianæ cohortes subsecutæ, & magno ausu in aliquot Turcarum agmina irrumpentes, in fugam ea converterunt. Dissipatas recolligere vires hostis putabatur, dum ex declivio signa versus aciem Lubomirscianam ostentaret, quo Svifinii ac Srzedzinscii cohortes, ad sustinendum primum impetum destinatæ, gradum celeriore jam moverant. sed Turcæ proelium omnino detrectantes, in sylvas se receperunt. Zaporohenses Cofacos, non jam majoribus bellicis machinis, sed sclopetis Ianizeri impetebant. verum ii extra fossas, conjunctâ cum Lermunti & Dinophii Germanis peditibus manu, plurimis nullo suo damno interemptis, reliquos fugarunt. Nec Bartozovii ad Braham trans Tyram munitiones ab insultu Tartarorum immunes erant. at facilè una & altera peditum Hungarorum irruptio omnem eorum vim repressit.

N

equi

equi tamen in pascuis cum armentis abacti, rapacissimæ & prædæ assuetæ genti insignis victoriæ loco sufficiebant.

*Polono-
rum ad-
versa for-
tuna.*

Fœlicem hætenus periculossimi hujus belli progressum multæ (ut plerunque fert rerum humanarum vicissitudo) interturbabant aduersitates. Ac primum fera, & ideo incerta ex Poloniâ auxilia, præsens discrimen augebant. Indies, imò in horas diminuebantur cohortes: quotidiana multorum efferebantur funera, grassante passim per summos ac infimos, omnemque militiæ gradum, ex aëris aut aquæ infectione, pestilentiali quodam & contagioso morbo; ut alii profusione alvi excruciat, inter tormina ac ingentes dolores, ad instar durissimi supplicii, animam exhalarent; alii reluctantem cum corpore spiritum, ob vehementem ægritudinem, etiam inviti retinentes, bellica obire invalidi, & ad propugnandam extremam vim inepti, in castris tabescerent. Si æquo iudicio aliquorum ex posteris ignavia, per tot ætates partam fortissimis factis majorum gloriam obscuro-

obscurare, aut nonnullorum ex popularibus socordia universæ gentis res continuatâ felicitate ac fortunâ gestas, deturpare posset; jure merito & mortuorum Polonorum manes, & superstitum vitam pude-re deberet, quòd plurimi in hæc reperirentur expeditione, qui detestando in omnes nationes exemplo, castra ac signa sua, diurnâ, nocturnâque fugâ certatim defererent, nonnulli in fluvio, luctuoso potiùs fato immergi, quàm periculo pro patriâ gloriosè opponi; plurimi, dum fugerent, in Tartarorum manus incidere, quàm forti dexterâ hostem repellere, maluissent. Iniquo (ut par erat) animo ferebant Duces tantam patriæ suæ labem, variisque modis tam nefando sceleri obviabant, & in reparando ponte tardiores se, non sine magno exercitus incommodo exhibentes, ut vel hoc solo retinaculo turpissima eorum fuga cessaret. Insignia etiam nobilitatis nomina, in interiori currus parte, inter victualia, hæsitantia, ac inde extracta, tanquam exercitus sui probra, per castra ducebantur. Atque

N 2

eorum

*Pœna pu-
blica in
fugitivos.*

eorum singuli, qui se hoc facinore conta-
minarunt, publico rescripto postea notati,
ad majorem posteritatis formidinem, bo-
norum privatione, & perpetuâ infamiâ Co-
mitiorum edicto sunt mulctati. Reliqui
verò, qui huic bello supererant milites,
singulari suâ constantiâ, & eorum delicta
compenfarunt, & suam gloriam per omnes
orbis partes immortalitati consecrarunt.
Accedebat, ad manifestam quotidie exerci-
tus diminutionem, equorum strages, ob
avenæ & fœni defectum, cùm ab utrâque
Tyræ ripâ hostium obsidio difficillimum
commeatum, & periculosam redderet pa-
bulationem. Pulveris quoque tormentarii,
qui continuis bombardarum displosioni-
bus absumebatur, notabilis inopia bene-
navandæ operæ spem tollebat. Tot igitur
simul coadunatis difficultatibus adactus
Chodkievicius, novum ex re consilium
cœpit; noctu nimirum castra Osmani in-
vadendi, quæ nullo vallo aut fossâ septa
aditu facillimè patère putabantur. Idem
suadebat nox ipsa, ad ejusmodi militaria
furta

*Consilium
de inva-
dendis
noctu Os-
mani ca-
stris.*

furta obscuritate suâ aptissima, cùm præ-
fertim Turcæ à captivis & transfugis tra-
ducerentur, quasi non solùm armis, sed et-
iam vestibus exuti, ab equis separati, deli-
catiùs somno indulgerent. Stimulabat non
minùs recens Cosacorum Zaporohensium
exemplum, qui tanto terrore, lucente et-
iam die, totum barbarorum exercitum im-
pleverant; ac si plena non daretur victo-
ria, sola tamen inopinata animorum in ho-
stibus perturbatio magnam illis afferret
cladem. Ioannes Wejer Palatinus Culmen-
sis, in Hungariâ bellorum cum Turcis ge-
storum non inexpertus, eam sententiam
maximè promovebat; in quam summopere
vel decumbens Vladislaus propendebat:
tum Petrus Konaszevicius, suo & totius
exercitus Cosacorum nomine, excursio-
nem hanc seridè postulabat. Chodkievicius
Cosacorum prædæ aviditas primum maxi-
mè deterrebat, nec vastus permittebat ani-
mus furtivis conatibus rem agere, cùm
præclarè factorum insigni memoriâ cele-
bres olim Imperatores aperto Marte cum

N 3 hoste

hoste decertare gloriofius judicarent, seque in continuâ armorum palæstrâ ita confenuisse, ut non astu aliquo, sed ausu belli fortunam hæctenus experiretur. Verùm quamvis aliquoties in tam gravi deliberatione animo hæreret, tandem ne mordicus secundis exercitus successibus obstare videretur, studiis ac rationibus aliorum cessit; atque omnem stratagematis illius apparatus, solitâ suâ in gerendis rebus promptitudine, jam disponebat: Cùm hostes advectis quatuor trans Tyram grandioribus bellicis machinis, Cosacorum Zaporohensium castra demoliri frustrâ tentarent. Nec plus ibi damni est reportatum, præter aliquot equos interemptos, & cum Ioacinto legionis unius Præfecto & decem ex gregariis Cosacis cæsos. quinimò, ex loco eminentiori sæpius explosis Polonorum bombardis perterriti Turcæ, celeri gradu cum tormentis suis ad pontem nuper constructum retrocesserant. Duas simul castrorum Osmani partes aggredi placuit, unam inferiorem Tyræ adjacentem, Cosacisque

Modus irruptionis nocturnæ in castra Turcarum.

vici-

vicinam, in quam viginti millia Zaporohensium, & aliquot levis armaturæ cohortes per declivium, per ascensum autem Georgii Ducis Zaslaviensis, Rakovii, Ielscii, Almadii Hungari, ac Gerardi Dinophii Germani pedites irruere, & hos omnes ad agmen Chodkievicii pertinentes legiones sequi debebant. Ad invadendam verò alteram partem ad sylvam vergentem, reliqui Hungari pedites, cum Ernesti Dinophii Germanis destinabantur: Subsidii causâ Lubomirscio cum suâ alâ, & agmine pedestri Palatini Culmensis, penès nemus quoddam, Tartarorum insidiis obnoxium, in eminentiori colle subsistendum erat. Mandaverat Chodkievicius levis armaturæ cohortibus, ut in excubiarum, si aliqui apparerent, speculatores, excitato prius clamore ac strepitu impetum facerent; illis fugatis illico in castra Turcica irrumperent, ea verò cursu accelerato occuparent Zaporohensium, & tam Hungarorum, quàm Germanorum pedites. Tunc quoque assignatum fuerat tempus, communi totius exerci-

exercitus acclamatione, tubarum, tibia-
rumque clangore hostes obruendi. Ipsi
Duces cum hastatis, & gravis armaturæ
cohortibus, & cum Palatini Culmensis ag-
mine, in maturum auxilium intenti, in pa-
tenti campo successum illum speculari vo-
lebant, quod facilius & profligatis peditibus
succurrerent, & tam Tartarorum, quàm
Turcarum impetum sustinerent. Determi-
natum opus inchoari commodius non nisi
diluculo poterat. Relicti sunt in castrensi
præsidio ii, qui castra sequebantur, & ex-
tra ordines militiæ, partim ob cohortium
supplementum, partim propter proprium
usum, à singulis ferè militum privato sum-
ptu sustentabantur. Nec contemnenda il-
lorum extitit manus: imò alter exercitus
apparebat. arma omnes portabant, sclo-
petis etiam utebantur, ut penès unum ali-
quot reperisses. inde Turcæ igneas Polo-
norum fuisse copias profitebantur.

Vladislaus primogenitus Regis filius,
Regni magna spes, Princeps de Republ.
Polonâ, alterâ parente, altrice certò &
propa-

propagatrice suâ, optimè ab ineunte ætate
merendi studiosissimus, ob crescentem
morbum in castris relinquendus, piâ qua-
dam & conjuncta cum luctu sollicitudine,
omnium animos impleverat. discessurus
inde quilibet, quoties ad decumbentis
Principis vile tuguriolum oculos conver-
tisset, statim & in mente graviter punge-
batur, remanere ibi insidiis hostium expo-
situm, gloriæ suæ pignus, exercitusque uni-
versi decus. Prætoriana tamen cohors, cum
Kochanovii peditibus, ab eo non dimove-
batur. Eo igitur præmisso ordine jam ex
Chodkievicianâ & Lubomirscianâ portâ
egrediebantur simul cohortes. Silentium
omnibus indictum, tesseraque prælii data.
Hinc autem caliginosa nox, illinc hostium
securitas, optimâ fausti successus fiducia
unumquemque muniebat. Ac in ipso pro-
cinctu, dum nihil aliud præter auroram ex-
pectaretur, repentino non casu equidem,
sed æterno quodam factorum nexu, pluvia
fereno cœlo exoriri cœpit, quæ aded inva-
lescebat, ut Zaporohenses Turcarum ca-

O

stris

stris jam vicini usum sclopetorum omnino sibi hoc repentino imbre jam esse ademptum Chodkievicio nunciarent, & ex illâ, ubi erant, statione missionem flagitarent, ne brevi illucescente die stratagema expergefactis hostibus palàm fieret. Idem & alii cohortibus vitandum erat. ac proinde statim reliquus exercitus, injuncto sibi silentio, in castra rediit. Pluviam illam immortale singularis DEI Opt. Max. providentiæ beneficium, cum submissâ Numinis adoratione agnoscant in omnes ætates Poloni. humanitus enim nocturna hæc excursio bene illis succedere non poterat. nam in uno plura objiciebantur discrimina, cum omnia primis nonnullorum relationibus contraria, ipse postea in castris Turcarum viderim, quæ loco valli cingebantur, in eâ, quam conabamur aggredi, parte, bellicis machinis, denso ordine inter se connexis. Qualibet nocte ex pascuis ad dominos suos abacti equi ibidem ligabantur: apparebant accensæ totâ nocte lucernæ ante præcipua tentoria. hæc verò funibus adeò strictum

strictum in modum erant colligata, ut nec semitam inter ea conspexisses. atque hoc solo impedimento non solum equites, sed & pedites Poloni, noctu præsertim, omni aditu illinc arcerentur, sæpiusque ipsi cadendo non tam facilè hostem feriissent, quàm ipsi frequentissimis Turcarum ictibus succubuissent. nec aded somnolentos Turcas, ut narrabatur, observavimus. nam more institutoque eorum, noctu omnia peraguntur consilia, visitantur amici, instruuntur mensæ, parantur convivia & privata comessationes, lege Mahometanâ vetitæ: somno etiam sopiti, horridis ubique & creberrimis acclamationibus ad preces & supplicationes superstitionosas excitantur. Ad extremum, ut verum (quemadmodum fides historiæ à me requirit) fatear, dum castrorum Osmani splendorem ad hunc usque diem considero, vix credibile videtur, exercitum Polonum, plebejos maxime, abstinere manus potuisse à tantâ prædâ, quæ eos sine dubio, turpissimo lapsu in extremam cladem & perennem ignomi-

*Adventus
Vevelii.*

niam conjecisset. In ipso ab utrinque hosti-
lium conatum casu, Constantinus Vevel-
lius, tanquam tractandæ pacis Commissa-
rius, venerat, cum literis Radulonis Palati-
ni Valachiæ, qui Chodkievicium ardentis-
simè sollicitabat, ut ad Vsfaimum Vefirafe-
mem, internuncium aliquem rerum usu
pollentem quàm primùm mitteret; debi-
tam verò ei per omnium gentium jura non
solùm securitatem, sed etiam cum dignitate
Reipublicæ Polonæ singularem inter bar-
baros reverentiam sacrosanctè polliceba-
tur. Nihilominus Chodkievicium, commu-
nibus omnium votis stimulatus, coeptum
aggrediendi noctu Turcica castra confi-
lium iterum exequi studebat, eodem quo
nudius-tertius ordine: ac maturiùs jam se
ad constitutam excursionem accinxerat
exercitus, cùm aliquot ex cohorte Mosci-
nii Hungari, & ex cohorte Dinophorum
Germani profugi sub ipsam vesperam, rei
gerendæ seriem hostibus patefecissent. ita
ut tunc occultâ quadam fatorum disposi-
tione bis tentatum opus dissolutum fit.

Illâ

Illâ tamen nocte, Cosacorum Zaporohen-
sium manipulus, Tyram transgressus, quos-
cunque Turcarum in pascuis somno sopi-
tos invenerat, armentorum grege abacto,
omnes interemit. Antequam certum ne-
gotium, quod Commissariis cum Zaporoh-
ensibus intercesserat, recensebimus: (quan-
doquidem hæcenus longè latèque per va-
rias gentes famam eorum pervagari cog-
noscamus,) non abs re fortè videbitur, vel
per transfennam, de initiis, moribus, ac in-
stitutis illorum recensere ea, quæ & à pe-
ritis accipi, & ipse videns annotavi. Om-
nes ferè ex Russiâ originem ducunt. quam-
vis plurimi ex majori & minori Poloniâ
nobiles, infamiâ notati, tum nonnulli ex
Germaniâ, Galliâ, Italiâ, Hispaniâ etiam,
ob patrata facinora extorres, inter illos in-
veniantur: qui tamen religionis Græcæ
cultum observare, Ruthenicam linguam
exercere, abjectâ generis, si quæ inerat,
claritudine, plebeja cognomina assumere,
atque omni civilitate depositâ, agrestem
vitam degere coguntur. Domicilia majores

*Origo, vi-
ta, & mo-
res Cosaco-
rum Za-
porohen-
sium.*

O 3

eorum

110 BELLI CHOTINENSIS,
eorum fixerant in locis naturæ miraculo
munitis, quæ Borysthenes ad ostia sua ver-
gens alluit. Catadupas olim veteres appel-
larunt Geographi, nunc à Roxolanis ver-
naculo fermone Porohy vocantur. Ibi an-
te corruptam disciplinam militarem, om-
nes per cohortes & legiones distributi, in
summo obsequio, & continuo bellorum
exercitio degebant, & tanquam nidulo ali-
quo affixi, palæstram hanc propter alias
occupationes deserere nefas putabant. Vi-
ctum parcâ manu, tum ex venatione, tum
ex piscatione quærentes, frugalitatem per
omnia colebant. ab urbanis commerciis se-
gregati, rei que familiaris nullam aut par-
vam notitiam nacti, ab intemperantiâ &
insolentiâ alieni, nihil aliud præter arma
sola attendebant. In Oczakoviensibus cam-
pis fælicissimè sæpiùs cum Tartaris dimi-
cabant, & gloriam pro peculio fatagentes,
excursionibus maritimis ditiones Turca-
rum infestare non desinebant. Exercitus
eorum aliquot tantùm millibus constabat,
& observabantur gradus militiæ, vetera-
nisque

LIBER SECVNDVS. 111
nisque & emeritis summus præstabatur
honos. Quamobrem Divi Poloni Reges,
jura, privilegia, ac immunitates certas iis
largiti, singulari gratiâ bellicosos subditos
suos fovebant, & prompto ubique patro-
cinio protegebant. Successu postea tem-
poris, dum fœcunda culpæ secula & eo-
rum priscum morem depravassent, indies
hæc colluvies excrescere cœpit. Non jam
ex virtute & meritis censebantur milites,
sed passim dabant nomina ex ditionibus
Ruffiæ ab agriculturâ, à variis opificiis pro-
fugi. Rustica imbellis illa multitudo non
nisi gravis veteranis esse poterat. inde
æmulatio ac dissensio exorta vetus militiæ
institutum interturbabat, parsimonia versa
in rapinam, disciplina in contentionem,
obsequiumque in licentiam mutatum. Præ-
dabundi vagabantur passim per Ruffiam,
Litvaniam, Kyoviensem & Braclaviensem
Palatinatum. patebant libidini eorum Ec-
clesiæ, fisci & nobilitatis bona. copiis et-
iam Reipubl., duce Stanislao Zolkievio,
decertatum est cum Nalevaikone exerci-
tus il-

112 BELLI CHOTINENSIS,
tus illorum Præfecto, qui profligatus, &
cum sceleris sui fociis captus, in comitiis
Varfaviensibus enormi supplicio imma-
nium criminum dignas luit pœnas. Non
solùm verò vi, sed & variis per præcipuos
viros transactionibus, Respublica insolentiam
eorum compefcere, ad primumque il-
los ordinem redigere enitebatur. Quoties-
cunque enim aliquam suscipiunt expedi-
tionem, numerosos exercitus ex rapinâ di-
tionum Regni alunt; ex bello reversi, qua-
si colonias quasdam per vicos & urbes, tam
Regias, quam Nobilitatis, ducunt, omni-
que Præfectorum ac Dominorum suorum
obedentiâ se exolvunt. Pauci ex veteranis
in suis ad Borysthenem domiciliis commo-
rantur, reliqui, partâ toties prædâ locuple-
tati, rei tantum Oeconomicae cum uxori-
bus & liberis operam navant. otio verò
allectati in forenses contentiones se immi-
scent, ac in Comitibus, frequentibus lega-
tionibus partes eorum promovent, qui
Græci ritus religionem professi, in Latinos
invehuntur, & Occidentalis, Catholicae
nempe,

LIBER SECVNDVS. 113
nempe, Ecclesiae imperium renuunt. Non
pridem stipendiarios suos voluit esse Res-
publica, quibus quotannis certa pecuniae
summa Kyoviam reportatur. Summum
apud illos obtinet regimen exercitus Præ-
fectus, qui loco insignium gestat baculum
ex arundine confectum. atque ut tumul-
tuario modo, non suffragiis, sed solis ac-
clamationibus, & frequentibus pileorum
in candidatum ejectionibus, eligitur: ita
sæpiùs instabilis vulgi libidine magistratu
privatur; quàm diu tamen munere suo
fungitur, penès eum remanet supra quem-
libet Cosacorum vitae & necis arbitrium.
Secundum honoris obtinent gradum qua-
tuor bellici Consilarii, vocati Assavlii, cum
Legato, qui Substitutus Præfecti exerci-
tus nominatur. Sequuntur postea Castro-
rum, bellicarum machinarum, legionum
præfecti, tum Centuriones, & publicus
Notarius, qui census & sumptus eorum
notare, & consilio religionis Græcae Mo-
nachorum literas ad Regem & Proceres
Regni exarare solet. In Trechtimirovo, Pa-
P latina-

114 BELLI CHOTINENSIS,
latinatus Kyoviensis oppido, quod iis
Respublica, ob fidelem ex præstitis meritis,
grati animi memoriam, donavit, asservan-
tur, cum exercitus Præfecti & Confiliario-
rum scitu, eorum privilegia, tormenta bel-
lica, varia ex dirutis Turcarum emporiis
importata spolia, militaris etiam supellex,
ac Regia vexilla, quæ illis in signum supre-
mi domini, quotiescunque pro Republ.
arma sumunt, à Regibus Poloniae ex infi-
gni benignitate mittuntur. Quando ar-
duum aliquod negotium in exercitu inci-
dit, ad concionem vocatur ab ipso Duce
universa plebs. atque is primùm vultu ad
reverentiam & modestiam composito, ali-
quoties versus multitudinem se inclinans,
destinatum ingreditur locum, & detecto
capite, sub extenso Regio vexillo, inter
cæteros assidentes, solus cum IV Confilia-
riis stat, statumque causæ, quæ in delibe-
rationem venit, pleno comitatis sermone,
proponit. Tunc vel crimina, si quæ illi ob-
jiciuntur, diluit, aut, in proprium usum, ali-
quem ab exercitu favorem submisisse petit.

Illic

Illic omnia, quæcunque accepit, munera
proferre, atque, ut ea sibi concedantur,
multitudinem flagitare debet. Hæc si re-
nuat, omnia libidini ejus non vulgari, in
voce & gestu, cultu permittit. Dum Præ-
fectus exercitus eos alloquitur, verba illius
summo silentio excipiunt, postea senten-
tias suas alternis obruunt acclamationibus.
Ad bellum maritimum aptissimos longus
effecit usus. vehuntur lintribus, quibus à
latere ad instar tabularum fasciculos ex
arundine compactos, contra tempestates
& fluctus maris adnectunt, ac summâ ve-
locitate onustis triremibus Turcarum sæ-
pissimè potiuntur. Plurimi eorum frameis
non utuntur, sed sclopetis omnes. quo ge-
nere militiæ Reges Poloniae, potentissimo-
rum in orbe terrarum Principum pedita-
tum adæquare possunt. Castra etiam, dex-
trè in aliquot ordines redactis plaustris, ad
normam fortissimi propugnaculi muniunt,
quæ Tabor appellant, & contra hostium
impetum extremum ibi quærunt refugium.
Hi itaque Zaporohenses ad bellum Turci-

P 2

cum

cum accerfiti, dum Borodavcæ, ignaviffimi, ut antè commemoravimus, hominis culpâ tardiùs, quàm ex communi usu erat, castris Polonis se conjunxiffent, nec ob adventum hostis, sibi aut equis competentem com meatum comparare potuiffent, largiter profectò juvabantur à militibus, tum fæno, tum exiccato pane. at respectu tantæ multitudinis illis victus non sufficebat, his diminuebatur. Cofaci verò indies magis frendentes, iteratis querimoniis Petrum Konaszevicium turbare non desinebant, qui, pro insigni suâ in Rempubl. fide, pullulantem in exercitu suo seditionem statim Chodkievicio & Commissariis denunciavit, obnixè petens, ut serpenti malo maturè obviam irent. Zaporohensium alii missionem flagitabant, alii immensam mercedem exigentes, turpissimè (ut vulgus solet) cum patriâ suâ nundinabantur. Vladislaus, cujus nomen in summâ apud illos est veneratione, communicato cum Ducibus & Commissariis consilio, Petrum Opalinscium Castellatum Posnaniensem, Lubomir-

*Tractatio
Cofaco-
rum Za-
porohen-
sium.*

bomirscium & Iacobum Sobiescium in castra eorum, cum æquissimis pro communi bono postulatis, misit. Adducti ii in publicum consilium, cum summâ observantiâ à Petro Konaszevicio sunt excepti. Vtrique collegæ visum erat, ut Sobiescius eos alloqueretur, tanquam plurimis & præcipuis ex belli Moschovitici contubernio optimè notus. Nec audientis multitudinis volubilitas, nec temporis ipsius ratio prolixum postulabat sermonem. Brevibus igitur verbis, honorificè tamen, Vladislai, Chodkievicii, & Commissariorum nomine, enumeratis eorum in Rempubl. meritis, & collaudato præsentis obsequio, per ipsius Vladislai salutem eos Sobiescius obtestabatur, ne difficilimis Reipubl. temporibus, & in extremo ferè discrimine desererent religionem Christianam, Patriam, & tot seculis partam gloriam. Ad refarcienda verò damna, in summis publici ærarii angustiis, quinquaginta millium florenorum donarium illis obtulit. Hoc unum tamen sollicitabat, ut post eventum belli istius prosperum,

P 3

fine.

sine querimoniis & Russiae Provinciarum ejulatu, in assignatis locis promissam pecuniam expectarent. Durius hæc excepit jejuna plebs, quæ plerunque timere nescit, & præmium jacturæ impar, & incertum solutionis tempus, communi acclamatione incusabat. Tandem præparatis eorum antea, per Petrum Konaszewicium & alios legionum præfectos, animis, facilè omnia insinuavimus. id tantùm mordicus postulabant (quod nos statim concessimus) ut pollicitationes nostræ publico continerentur instrumento; hoc verò Chodkievicii & Senatorum, qui expeditioni Chotinenfi aderant, ac omnium Commissariorum sigillis obsignatum, ac propriis manibus subscriptum, quàm primùm ad Regis notitiam perveniret.

Interim ne Chodkievicius, Constantino Vevellio aliquot diebus in castris detento, abhorre omnino ab honestis pacis conditionibus videretur, in eam incumberebat curam, ut aliquem Internuncium, modestiâ & judicio commendatum ad Vefra-

femem

femem mitteret. Jacobus Zelinscius, aulae Lubomirscii præfectus, omnium expectationi responsurus censebatur. Hic itaque unâ cum Vevellio, certa à Chodkievicio & Commissariis mandata ad Vsaïmum detulit. Ac in primis more institutoque omnium gentium petiit, ut illic commorandi, sic inde redeundi, conjunctam suam cum decoro Reipubl. securitatem. Postea veteris amicitiae singularia exempla recensuit, non sine magnâ apud amicos cognatosque Regis sui Principes invidiâ. sudore & sanguine Polono Valachiam ac Moldaviam propugnatam cum livore Christianorum. meditati contra Othomanicam domum belli vix non universæ Christianæ Reipubl. spretam societatem. ad primum denique inaugurationis Osmani nuncium, Petri Ozdze Tremboveliensis Capitanei ad Ianuas Legati profectionem, ut is ex adepto avito imperio, præmissâ novo Principi gratulatione, antiqua, inter duo hæc imperia, foedera, Regio ac totius Poloniae nomine, confirmaret. Nullo tamen merito

*Zelinscius
in castra
Turcarum
proficiscitur.*

Sigif-

66

Sigismundum ab Osmano laceffitum iudicabit posteritas, dum Otfinovium Secretarium ac Internuncium ejus, multis opprobriis fatiatum audiet. Si Cosacorum fuetâ insolentiâ irritabantur Turcæ, ex consuetudine sociorum & amicorum Principum, aut per literas, aut per nuncios cum Rege exoptulandum prius, quam bellum erat proclamandum. Retinendæ enim Turcarum amicitiaë causâ, maximo studio ac summo semper conatu, Zaporohensium licentiam refrænare Respubl. intendebat: distentæ eo Reipubl. vires, armâque distracta, dum Cosacos reprimere deberent, Tartaris resistere cogebantur. Osmani igitur nutu, ex quo pendent Tartari, arceantur eorum in Poloniam incursiones: facilè & Respubl. providebit, ne quid à Cosacis Turcæ detrimenti capiant. Tales de futurâ pace sermones conferente Zelinscio cum Vezirazeme, belli tamen fortuna ab hostibus tentabatur. Summo manè legiones eorum ad sylvam castris Polonis oppositam comparere cœperant. mox directas

rectas versus Lubomirscianam portam grandiores bellicas machinas sæpius explodebant; frequenti globorum ictu, ex cohorte Stanislai Stadnicii concisi sunt aliquot equi, interemptus Breniecus, & alter ex commilitonibus auditu privatus. Appropinquante jam meridie, omnia illa, ac numerosissima, quæ circa sylvas cernebantur agmina, Ioannis Wejeri Palatini Culmensis munitionibus retrò relictis, vehementi insultu ad fossam Moscinii tendebant. Hungarus enim ex ejus cohorte transfuga, eam valli partem ut minori præsidio & rudiori operâ munitam, præsentissimo patère periculo sciens, Turcas illuc ducebat. Quorum equites, ligatis ad arbores equis, dum se Ianizeris adjunxissent, pari omnes validissimoque impetu demonstratum à proditore locum petebant. Inopinato strepitu implentur Polona castra, conclamatur ab omnibus, jam fossam transfiliisse hostes: animantur à Ducibus milites, anhelans turba, quò vocatur, currit. Chodkievicius tractandæ pacis abjectâ

Q spe,

spe, deploratâque Zielinscii vitâ, per sacra fidei mysteria, per fas patriæ & communem salutem, per charissima denique cujuscumque pignora, suos obtestatus, in hostem omnes ruere jubet, ipse verò, ante Lubomirscianam portam equo infidens, cum Prætorianâ Vladislai cohorte ad ultimum se periculum reservabat. Lubomirscius autem ad fossam Moscinii subsidia disponebat. At Poloni, cum extremo fato summâ fortitudine decertantes, tanquam devota pro Republica capita, defiliunt ex fossâ imperterriti sclopetis explosis, manibus & armis hostibus commiscuntur. Tandem Numine propitio inclyta Virtus triumphavit, Turcarum plurimi occubuerunt, præcipui aliquot capti, & lethalibus vulneribus confossi, brevi post interierunt. Vidisses vix non ad nauseam truncata Turcarum capita à vilissimo quoque trahi, gestari abscissos cum annulis digitos, sericeas vestes, pileos Turcicos ex tenuissimâ Asiaticâ telâ contextos per castra venundari, barbarorumque numismata passim ostentari.

Fekiety

Fekiety Hungarus invaserat relictos in sylvâ equos, necatisque qui illic manserant Turcarum nonnullis, & equis aliquot abactis rediit, multò plùs præstiturus, si maturius ei advenisset auxilium. Karakasz Bassa Budinensis Præfectus (quæ dignitas plerunque non nisi optimè meritis, & in re militari eminentissimis Proceribus confertur) illic cecidit. Magnâ ille nominis famâ elatus, & ab universo Osmani exercitu pridie interitus sui honorificentissimè exceptus, bello adhuc Chotinensi magis inclarescere ambiebat: nec vastus animus Vsaimum, gloriæ & Principis gratiæ æmulum, ferre poterat. Dum igitur ignavum suum regimen modò convitiis, modò scommatibus proscinderet, fidelemque cum dexteritate operam in delendis hostibus Osmano polliceretur, ejus ductu Turcæ conatus illo die omnes exequi studebant. Versipelli ingenio præditus Vsaimus, lubens tumido homini, & rei cum Polonis gerendæ penitus ignaro, palmam detulit. In primum se impetum Karakasz Bassa in-

Q. 2

seruit:

68

124 **BELLI CHOTINENSIS,**
feruit : in subsidiis ejus collocatus Vſai-
mus , quamvis ſuppeticas ferre debebat ,
acerrimum tamen , majoremque ſuum ,
quàm Poloni eſſent, hoſtem ultro deſeruit,
ut ex clade atque cæde illius , Oſmani an-
tea conceptam de ſe opinionem reſtaura-
ret. Karakaſzii cadaver quadrigis albis, &
cooperto curru in caſtra advectum , cun-
ctis lugubre exhibuit ſpectaculum. mor-
tuo magni habebantur honores , totiusque
exercitus conſperſum lachrymis funus cum
barbaro ejulatu efferebatur. Canitur &
nunc à Turcis , qui Heroum in bello de-
functorum manes ſingulari cultu proſequi
ſolent.

Moſcinii Hungarus proditionis ſuæ ex-
hibuit pœnas , ob infelicem ſucceſſum , &
quaſi malè præſtitam fidem , in minutas
partes à Turcis diſſectus. Verùm ii vindi-
ctam ſimulantes , ſequenti die caſtris ſuis
egreſſi , plurium legionum ſigna & bom-
bardas majores poſtquam de longè oſten-
taſſent , tandem cum illo apparatu in de-
clivio quodam uſque ad veſperam latita-
bant.

LIBER SECVNDVS. 125
bant. Tartari non procul ad Braham op-
pidum more ſuo prædabantur, aggreſſi eos,
qui Cameneciam victus cauſâ ſe contule-
rant, vehiculis ac equis ademptis, plurimis
in vincula conjectis , cæteros maſtarunt.
Magna exercitus pars jam ſe accinxerat ad
comparandum Cameneciæ com meatum ,
ſed multi eo prætextu turpiſſimam fugam
in animis volventes , ſeveri edicti anſam
dederunt , ne quis Tyram tranſire auderet.
Tunc primùm Chodkievicius univerſum
exercitum ad concionem vocavit , atque
viribus ob diuturnitatem morbi deſtitu-
tus , & in ſuo tentorio lectiſternio ſufful-
tus , languidâ voce , novum , inſperatum ,
generoſi verò cujuſque auribus ingratiffi-
mum conſilium in hæc verba propoſuit :
Pertinacem Oſmani in continuando bello
mentem optimè omnes cernitis : quanta
equorum ex foeni penuriâ , quanta om-
nium ex continuis morbis ſtrages graſſe-
tur , docet vos quotidianus tot calamita-
tum ſenſus. retentorum ſtipendiorum ſo-
lutio tam citò non eſt ſperanda , matura-

*Prima vi-
ce ad con-
cionem vo-
cati mili-
tes.*

*Oratio
Chodkie-
vicii.*

Q 3

que

69

que subsidia frustra expectantur ; quandoquidem nulla de adventu Regis , ac generali Regni expeditione notitia hactenus ad nos pervenerit. Hostem aggredi dimi-
nuto & attrito exercitu , cui equitatu , ma-
ximo sui robore privatur , periculosum ar-
bitror : impetum Turcarum iteratis vici-
bus in castris sustinere , minùs tutum ob
notabilem pulveris inopiam censeo. Nunc
de modo & ratione receptus sententias
vestras promite. Vbi enim de dignitate &
salute Vladislai Principis agitur , fatiùs erit
acervatim recedere , quàm sparsim fugere.

Cessavit hîc Chodkievicius , versisque
huc & illuc oculis , vultus , gestus , motum
denique militum suorum contemplabatur.
Vnde facilè colligi poterat , vocem hanc
genio suo & gloriæ tot rebus gestis acqui-
sitæ imparem ideo emisisse , ut uniuscujus-
que in exercitu expiscaretur animum. Fæ-
licissimè ejusmodi tentamen Imperatoriæ
succesit arti. Omnes attoniti , insolitam
Chodkievicii orationem duriùs excepe-
runt. à primo ad ultimum ruebant cuncti
in hanc

in hanc sententiam , honestiùs censerî , pro
patriâ gloriosè occumbere , quam evitan-
di , inevitabilis tamen , fati gratiâ ignomi-
niosè fugere. in arduis probari virtutem ,
in periculis agnoscere viros. ducerent se (ab-
ducere enim nefas esto) quò vellent gene-
rosi Duces , mox constans obsequium sa-
cramento militari confirmatum iri. Petrus
quoque Konaszevicius , cum præcipuis le-
gionum Zaporohensium Præfectis illic
præfens , ne latum quidem unguem ab eâ
exercitus concordiam abscefferat : ita ut
ignobilis illa multitudo cum nobilissimis
etiam viris alacritate contenderet. Chod-
kievicius igitur , facto cum Commissariis
secretiori conventiculo , alloqui denuo in
hunc modum exercitum cœpit : Commu-
nes vestras pro tuendâ charissimâ patriâ
voces , intensa studia , fortissimorumque
militum invicta pectora , quantopere ani-
mum meum cum ægro corpore luctantem
refocillarint , videt hic , cui abdita huma-
narum mentium arcana semper patent. Nunc
jam vires refumo , nunc hos artus quasi re-
viviscere

*Alacritas
militum
Polono-
rum.*

*Chodkie-
vicius ite-
rum allo-
quitur mi-
lites.*

viviscere sentio, dum florem Reipubl. meæ in pristinâ majorum gloriâ reflorescere intueor. Macte innatâ fortitudine, ô Polona & Litvana Militia ! prius me deseret conflictatus tantis doloribus spiritus, quàm ego tuos deseram conatus. Auspice DEO, cujus hîc vertitur cunctis potestatibus adorandum Nomen, fortunâ Duce, Virtute vestrâ comite, lubens vel cum extremo anhelitu præibo, quocunque nos Patriæ fata vocabunt. Ne verò me, aut Commissarios ingratos putetis, quamvis posteritas suum unicuique decus rependet, cœlum mercedem parabit, Respubl. (si me bello huic superstitem cernetis) devinctam se meritis vestris agnoscat, & Regia benignitas digna periculis vestris præmia distribuet: Nunc tamen salutem populi pro supremâ lege considerantes, ligatam solvimus potestatem, vobisque loco donarii trimestria integra, prout quisque sub signis meretur, stipendia pollicemur, fidemque nostram promissis addicimus.

Dimissâ concione, consternationem primam in

mam in gaudium conversam aspeximus. prodibant milites ex tentorio Chodkievicii lætitiâ gestientes: hi dextris juncti mutuum in discrimine auxilium spondebant: illi fugæ, si compareret, autorem diris devovebant, nihilque in castris tum temporis aliud præter tales perpetuas acclamationes audisses: hîc stando moriendum; hîc extrema mala potiùs expectanda, quàm signa derelinquenda.

Cosacorum Zaporohensium octo millia eâdem nocte irruerant in castrorum Turcarum inferiorem partem, ubi cæsi Karakaz Bassæ stativa erant. insignem occasionem ex ipsâ nocturnâ obscuritate nacti, exiguo opere tentoria occuparant, quibus discerptis, Turcis, qui nihil adversi metuentes securissimè dormiebant, confossis, equis, camelis, & Karakaz Bassæ, ut præfecti militiæ, signo, & splendido rubro vexillo, atque diversi generis suppellectili potiti, in castra sua incolumes properarunt.

Tardior Zielinscii reditus Chodkievicum mirum in modum afficiebat, ac ad

R eum

*Irruptio
Cosacorum
Zaporo-
hensium in
castra Tur-
carum.*

eum repetendum uni ex Turcarum speculatoribus tradi iussit ad Radulonem Valachiae Palatinum pertinentem Epistolam, quae brevi ad manus Zielinfcii pervenit.

*Consilium
Vladislai
cum Sena-
toribus.*

Vladislaus à Medicis præmonitus, morbum Chodkievicii in horas magis invalescere, Senatores & Commissarios ad se accersivit, de ulteriori belli progressu deliberaturus. Accessit unanimes consensus, castra angustiiori ambitu stringi, Regem verò tam de periclitante Chodkievicii salute, quàm de expeditionis istius statu certiore reddi. Quidquid privatum constituerat consilium, per Constantinum Plichtam Castellatum Sochaczoviensem, & Iacobum Sobiescium absenti Chodkievicio referendum erat, nisi lethalis ipfius morbus prohibuisset.

Extra castra tamen velitationes non definebant. instabat Polonorum alacris miles. Stanislaus Zoravinscius Castellanus Belzensis, Senatoriâ dignitate, & legionis in exercitu præfecturâ venerandus, atque longo morbo affectus, imperterriti nihilominus

minus animi vigorem indicavit, dum se selectæ magnatum juventuti, Nicolao Sienvio, Ioanni Rozrazevio, in ista Martis ludicra immiscuisset. Simon verò Kopiczynius, Christophorus Waficinius, Ioannes Gdefzynius, Ioannes Swiczynius, coeptum redintegrabant certamen. Fekiety ad infestandum hostem expeditus, magnam equorum numerum, mulos, bufalosque plurimos adduxerat.

Rediit cum Vevellio Zielinfcius, repentinâ magistratus mutatione retentus. Nam Dilaver Bassa, Mesopotamiæ Præfectus, origine Cerkieffum, alii Roxolanum affirmant; sunt qui narrent, dum post necem Osmani à Ianizeris in domo suâ obsessus, à captivis Russis acerrimè defenderetur, Rusfico eos sermone animasse. Is itaque, provecctâ ætate, longo rerum usu, atque sancito cum Persarum Sopho foedere, magnam sibi apud Turcas conciliaverat auctoritatem. Auxerant ei Osmani gratiam raræ ex Asiâ advectæ opes, quibus præter naturam, juvenis, & aliàs magnarum rerum con-

*Reditus
Zielinfcii.*

temptor Princeps aded inhiabat, ut fordidissimum quemlibet avaritiâ superaret. Empto Dilaverius illorum, qui aulâ potiebantur, favore, & Imperatori donatâ magnâ in auro pecuniâ, quamvis tardiùs in castra venisset, statim tamen summum Primi Vesiri Magistratum obtinuit, dejecto Vsaïmo, qui ob gestum infeliciter Chotinense bellum, vulgi tædio affecti invidiâ, & furentis Principis odio flagrabat. Parùm abfuit, quin & vitâ privaretur, nisi eum nonnullorum vetusta amicitia juvifset, quæ eum in Secundum Vesirem promovit.

Adeptâ Dilaverius primâ in Otomani-
co Imperio dignitate, bellandi ob decrepitam senectutem minùs cupidus, ac munera, quæ ab Internuncio Polono offerebantur, avidus, arcano communicato consilio cum Hodziâ sacrorum Imperatoris Ministro, & in pueritiâ pædagogo, atque cum Æthiope Gisleragâ, libidinum palatii præfecto, humanissimè Zielinfcium tractavit, promissisque Legato venturo publicis liberè

liberè veniendi & recedendi literis, pacis spe eum plenum dimisit.

Zaporohenses tamen nocturnis suis excursionibus hostes vexabant, fixa eorum trans Tyram tentoria occuparunt. cædebantur somno obruti Turcæ. alii celeri versus pontem suum fugâ inopinatum periculum evaserunt. Cosaci verò, solam quærentes prædam, spolia pro plenâ victoriâ reportarunt. Fortuitus nihilominus casus Vsaïmum, de quo plura retulimus, Vesirem secundam, ibidem cum aliis pernoctantem, in extremum ferè discrimen impulerat, vix enim ex manibus unius Cosaci elapsus, veste pretiosâ, pileo, cingulo, armis atque pecuniâ spoliatus, tanti nominis vir, totâ nocte erroneus, in nemore vagabatur, repertâque angustâ speluncâ, ramis cujusdam arboris coopertâ, in qua absconditus aliquantulum latitabat, illucescente die, præ pavore semivivus, & vix à Turcis agnitus, ad pontem suum pervenit.

Postquam proxima mortis signa in Chodkievicio apparerent, tum ut ipse in

secessu commodiùs amplæ domui suæ dis-
poneret, animamque, mox corpus coacer-
vatis doloribus exhaustum derelicturam,
ante horrendum tremendæ Majestatis Tri-
bunal, Sacramentis ritu Christiano præpa-
raret, tum ut obitus ejus faciliùs in suo &
hostium exercitu celari posset, in arcem
Chotinensem est devectus. Quicumque
transiens Chodkievicium vehi cognovif-
set, is veluti jam Imperatoris sui funus ef-
ferretur, ita de longè lachrymis atque sus-
piriis coopertum undique, tanquam jam
feralem currum, prosequeretur. Quò faci-
liùs variis ærumnis afflictus exercitus com-
meatu recrearetur, Nicolaus Kossakovius
Capitaneus Wisnensis, cum Woronicii le-
vis armaturæ cohorte, Korsunensibus Io-
annis Danylowicz Palatini Russiæ, & cum
selectis Palatinatus Volyniæ equitibus, ac
Vladislai centum peditibus, dum plaustris
hinc & inde adversus hostium insultus se-
piretur, ad Cameneciam iter convertit.

Vigente adhuc & florente omnis ordinis
militiâ, latè castra Polona extendebantur.
at de-

at deficientibus copiarum viribus, Lubo-
mirscius propugnaculum Wejeri dirui, re-
liquas munitiones coarctari, & Zaporohensium castra propiùs Dinophii vallum
submoveri curavit.

Frequenti prædâ inescati Cosaci noctu
expedierant duorum millium legionem,
quæ ab Hungaris Bobovii peditibus, tum
& à lixarum & calonum plurimis comita-
ta, Tyramque transgressa, sueto stratage-
mate nonnullis tentoriis Turcicis est potita.
multi interempti numerabantur, alii solo
strepitu dissipati, cum terga darent, in Ty-
râ mergebantur. Occupaverant jam Zapo-
rohenses Turcarum pontem, exquisitâ ope-
râ, magno labore à Valachis & Moldavis
jussu Osmani fabricatum, quem parvo ope-
re dirupissent, si ut vincere, ita victoriâ
uti scivissent. Verum spoliis incumbendo
tempus terentes, Turcis illo clamore in
castris suis concitatis, satis ad reprimen-
dum omnem impetum spatii concesserunt.

Tandem Chodkievicium cum naturæ &
gloriæ satis, patriæ ac familiæ suæ parùm
vixisset;

*Zaporo-
hensium
irruptio
nocturna.*

*Chodkie-
vicii obi-
tus.*

136 BELLI CHOTINENSIS,
vixisset ; post tot morborum supplicia,
Epilepsiâ enecatus : qui ex publicis priva-
tisque votis immortalis esse debebat, Cho-
tini VIII Calend. Octobr. inter secundam
& tertiam pomeridianam horam mortalem
exiit vitam. Ad constituendam tanti He-
rois magnitudinem, Fortuna & Virtus, ra-
ro & pari cursu, contendisse mihi videntur.
Indulserat ei fortuna, quamvis aliàs man-
cipiorum suorum negligens Domina, sum-
ma beneficia. Paternum, Maternumque
genus clarissimis imaginibus resplendens.
Pater Castellanus Vilnensis, Marschalcus
supremus M. Ducatus Lithvaniæ, natus
Proavis ac Abavis, militarem gloriam, Se-
natoriamque dignitatem adeptis. Mater
Christina Zborovia Palatini Cracoviensis
filia, Fratrum summis honoribus ac Magi-
stratibus eminentissimorum soror, majores-
que numerans suos, magna olim Reipubli-
cæ Polonæ pace & bello decora. Consi-
derare in Chodkievicio licebat non po-
stremam humanæ felicitatis partem, di-
gnam tali stirpe corporis constitutionem:
vultum

LIBER SECVNDVS. 137
vultum primo aspectu austerum, sed maje-
statis plenum, alti animi & ipsius Martis
indicem, exporrectam frontem, aquilinum
nasum, omnia generosissimi Imperatoris si-
gna. Eadem Fortuna, quæ magnificam ei
dederat originem, nec opes denegavit,
conciliaverat & illustria connubia, pri-
mis nuptiis Sophiam Meleciam, à Palati-
no Podoliæ & exercituum Regni Duce
procreatam, in matrimonium antea Si-
meoni Duci Slucensi elocatam, secundis
Annam Alexandri Ducis in Ostrog Voli-
niæ Palatini filiam, utrasque conjuges na-
talibus, institutione, sanctimoniâ, pud-
citiâ, moribus, & amplissimis ætate nostrâ
in Poloniâ hæreditatibus celeberrimas.
Non inferiores opibus Honores in eo elu-
cebant : Pocillatoris nempe M. D. Lithva-
niæ, & præter ætatem exercituum Ducis,
Capitanei Samogitiæ, Commissarii Livo-
niæ, Palatini ad extremum Vilnensis di-
gnitates. Continuata verò trophæa, iterati
toties triumpho, perpetuum quasi actum
faventis fortunæ denotabant. Sed hæc à
S Virtute

Virtute minimè deferebatur, quæ fidissima vitæ Chodkievicii comes, vivit nunc in animis omnium, & tamdiu vivet, quàm diu Orbis hic stabit. Atque commendant inprimis pietatem ipsius, castæ mentis sincerus divini Numinis cultus, preces ante prælia supplices. post victorias gratiarum actiones humiles, pluribus ante obitum annis quolibet die Sabbathi, post expiata per confessionem delicta, ad Eucharistiam devotissimus accessus, extractum sumptuoso opere Cretinge Patrum Minorum de observantiâ cum Basilicâ Monasterium, erectum Bichovii Canonorum S. Augustini Regularium coenobium, in Samogitiâ Patres Societatis Iesu fundati. Testantur Magnanimitatem summi semper conatus, dicta heroica, structuræ magnificæ, Bichovum vallo & propugnaculis ex militari arte exquisitissimè cinctum; Lachoviciana arx & ingeniosâ munitione & splendidis ædificiis præstantissima: armamentaria certè Regia, machinis bellicis singulari industriâ

confe-

confectis repleta. Liberalitatem magnâ suâ laude exercuit, egenos, vulneratos, aut egregio aliquo facinore insignes milites juvabat modò pecuniâ, modò veste, hunc equis, illum armis, omnes hospitalitate devinciebat. Clementiâ maximum sibi nomen apud exterâs, remotissimasque gentes comparavit: in captivos, quamvis à naturâ ad iram promptior, nunquam sæviit, imò honore eos & muneribus dignatus dimittebat. æmulatus etiam hac in parte Imperatorum Romanorum gloriam, humanissimum se in hostium cadavera præstitit. Post subsecutam Kircholmensem victoriam, cæsorum Germanorum Ducum funus præfentiâ suâ, splendido apparatu, & magnâ pompâ exornasse illum vidit Rigensium civium turba, audierunt externæ gentes, mirati sunt hostes. Bella Livonica summam illius dexteritatem posteris illustrabunt: loca limosa paludibus, lacubus, & sylvarum saltibus invia, incredibili celeritate victricibus signis peragrabat:

S 2

ad mul-

ad multa castella cùm venisset, vidit statim & vicit.

Volmariam sine suorum jacturâ aperto insultu cepit, recuperavit Parnaviam portâ stratagemate effractâ, per idem bellicum instrumentum pulvere impletum, cujus primus in Hungariâ ad Iavarinum usus Christianis feliciter successit. Rigam, Dinamuntum, Derpatum, Bialocamenum, parvis viribus, magnâ virtute, & insigni artis militaris peritiâ sæpiùs tutabatur. Nec solùm hostibus, sed mari etiam ingenti suo spiritu terrorem incussit, dum naves Suecorum incendisset.

Kircholmenfis de Carolo Sudermannia Duce Sueciae Tyranno reportata victoria, omnium potiùs gentium miraculo, quàm historiae fide dignâ esse censetur: tantâ, stupentibus & nunciis, qui proelio aderant, felicitate ac fortitudine, exiguis licet copiis, cum numerofo hostium ex Suecis, Gallis, Belgis, Germanis collecto exercitu dimicavit, ut vix audito hoc sæculo

culo exemplo, novem millia armatorum hominum cæsa tunc numerarentur. Ad dam, quod veritas à me extorquet, Chodkievicium tot annis nec uno proelio à Suecis attritum, totius Livonici belli fuisse victorem. In diffidiis civilibus, propriis sumptibus, fido consilio, imperterriti animo, dexterrimo regimine, partes sequebatur Regias. Moschoviticis item bellis implicarunt eum fata. in periculofissimo rerum statu exercitui præfuit, atque simul hîc cum seditiosi militis procacitate, illic cum maximis, nec cum suâ parvâ manu comparandis Moscorum viribus decertando, & fartam tectamque Reipublicæ gloriam, ac militantis nobilitatis salutem conservavit. Invidiâ postea apud malevolos laborabat, quòd minùs prospere illam provinciam administrasset. quasi non pro majori reputaretur laude unum civem servare, quàm mille hostes occidere. Ex alterâ Vladislai expeditione, recuperatâ magnâ Ducatus Severiensis parte gloriosus

S 3 rediit.

rediit. Ad extremum, post tot res feliciter gestas, ita benigna fors extremum ejus vitæ cursum disposuit, ut unâ cum bello, omnium, quæ antè confecerat, celeberrimo, nominisque immortalis gloriâ caduca sua terminaretur vita. Viguit in eo laboris, æstus, frigoris, inediæ tolerantia. in disponendis excubiis vigilantia, in mittendis exploratoribus sumptuosa solertia. in acie autem instruendâ ea promptitudo atque dexteritas, quæ cum summis veteris & recentioris ævi Imperatoribus æquari poterat. Architecturæ militaris erat peritus, & dimensionum Geometricarum non ignarus. Generosissimorum equorum, exquisitorum armorum studiosissimus, omninoque facie, gestu, gressu, voce, vestitu, ad Martem à naturâ compositus. In dicendâ sententiâ & militaribus orationibus succinctum, at nervosum audivimus. Comem, affabilem, & accessu facilem vidimus; in familiari consuetudine suavissimum: nisi Melancholicus prævaluisset humor, partim à

tim à variis morborum affectionibus, partim à continuis bellorum curis, maximè militari in Moscoviâ insolentiâ accersitus. Et ad Chotinum angebatur moribundus, tum ob immutatum à suo consilio bellici apparatus ordinem, tum ob tarda subsidia, & multos in castris defectus, qui animi illius summa molientis grandem impetum retardabant. Sæpiùs in affectibus moderandis præbuit se impotentem, iræ vehementiùs deditus, ac ideo præcipuè in Chotinensi expeditione militum plurimis invisus. Fateamur tamen, nisi is insolentis multitudinis odio, disciplinam militarem rigore suo retinisset, jam pridem hæc communi Reipublicæ malo corruisset.

Corpus ejus Chotino Cameneciam, Cameneciâ Ostrogum advectum, atque ibi, nescio quonam fato, ob privatas fortè domus suæ dissensiones, decimo quarto post obitum mense, à mœstissimâ conjugè, pomposè est humatum. Dignum profectò illud

144 BELLI CHOTINENSIS;
illud pulcherrimarum virtutum præstan-
tissimum domicilium, ut ipsâ ringente in-
vidiâ, supra omnia Græci & Romani fa-
ctus Mausolea emineat.

Sed nos cum tanti Imperatoris exitu,
huic quoque libro finem imponamus.

CHOTI-

145
CHOTINENSIS BELLI
LIBER TERTIVS.

CHodkievicii mors quamvis
celari optabatur, mox tamen
(ut omnia magna solent) tam
per Turcarum, quàm Polo-
norum castra divulgata in pu-
blicum erupit. Condolebat quilibet forti
Reipublicæ, quæ in summâ necessitate po-
sita langueret, tali fulcro & ornamento or-
bata. Tum demum sublata ex oculis vir-
tus suspiriis quærebatur; invidia dolori
succumbebat, & quem vivum nonnulli ob
arctiorem disciplinam inculpabant, omnes
desiderabant mortuum. Lithvanæ legiones
Principis solius regimen affectantes, in
obsequio Lubomirscii non nihil vacillare
cœperant. donec Principis singularis in
majestate modestiæ exemplum infigne edi-
derit, dum se velle Lubomirscio parère
obtestaretur; rationique congruum judi-
icaret, siquidem numerosus Polonorum

*Lithvana-
rum legio-
num ter-
giversatio.*

T exer-

exercitus potestati Lithvani antea subja-
ceret, ut nunc Lithvanorum inferiores nu-
mero cohortes Lubomirscio ut Polono
subesse non graventur, quem muneris
Chodkievicii confortem præteritis comi-
tiis Respublica declaravit. Acquieverunt
statim Vladislai persuasionibus Lithvani.
nec plùs turbarum exitus Chodkievicii
dederat, neque ulla in exercitu appare-
bat consternatio. imò quò propius im-
minere extrema putabantur, eò magis se
uniuscujusque efferebat animus. Lubo-
mirscius verò publico indicto consilio,
autoritatemque suam stabiliendo, milites
in promisso trimestris stipendii donario
confirmavit.

Sub idem tempus Fekiety rediens ex
furtivâ excursionè, quæ prospere illi eve-
nerat, incidit in Tartaros, hominum &
equorum prædâ onustos. hac ereptâ, re-
centi merito, non vulgare sibi in exercitu
nomen conciliavit.

Turcæ cum vario impetu Polonorum
vires hætenus frangere non possent, fati-
gare

gare eas nihilominus conabantur. modò
enim barbaris acclamationibus, modò
frequentissimis grandiorum bombardarum
& sclopetorum explosionibus castra illo-
rum impetebant. Desilierant & in reli-
quias diruti Wejeri propugnaculi, quò
propiori accessu obsessos magis terrerent.
In maximo versabantur periculo stativa
Rufinovii legionis, quam nisi promptum
peditum Lubomirscii auxilium sublevas-
set, pessimè de illâ actum esset. Occur-
rerant instanti hosti solitâ alacritate mi-
lites Poloni, & acerrimè dimicantes, non
postremâ suâ gloriâ, elegantissimis duobus
Turcarum vexillis potiti, omnia illorum
agmina fugarunt.

Kopaczovius levis armaturæ cohortis,
& Lermuntus Germanorum pedi-
tum legionis Præfecti, vulnerati, imper-
territos in eo congressu exhibuerunt se
viros. Turcæ admotis postridie trans Ty-
ram quindecim majoribus bombardis, Co-
sacorum & Rufinovii munitiones frustra
quatiebant. Constantinus Vevellius propter

T 2

requi-

*Vevelii à
Vezi-
razem
redi-
it.*

requirendas pro Legato salvi conductus (ut jure gentium vocantur) literas, aut tradenda, si vellent, mutua pignora, ad Vezi-razem profectus, cum eâ rediit Dilaverii declaratione: Fidem utrinque pignori-
bus labefactari, præsentisque Osmani ma-
jestatem imminui; Sed publicas omnium
nationum more literas non denegari. quas
sufficenter ab eo contextas Vevelius at-
tulerat. Irritis toties conatibus exulcera-
tus Osmanus, dum vincere jam aut vinci-
cupidus innato furori habenas laxasset, im-
potentique suâ libidine, tanquam hiatu ali-
quo gentem Polonam penitus devorasset,
ultimas copiarum suarum vires exercere
intendit, die nempe sacrato in honorem
D. Venceslai Bohemiæ Regis, ratione olim
& linguâ Polonis conjuncti, vetustique
Patroni, ac in extremo hoc discrimine, tu-
telaris, ut piè credimus, Divi. Ab octavâ
in medio horologio horâ usque ad ipsum
crepusculum durabat continuus hostium
insultus, & plus quàm sexaginta grandio-
rum bellicarum machinarum sine intermis-
sione

*Omnium
maximus
Turcarum
insultus
die S.
Venceslai.*

sione boatus: ut tunc cœlum coruscare,
aër caligare, terra gemere, tremere sylvæ,
hiscere rupes viderentur. Nec res totâ die
oculis subjecta in unâ aut alterâ paginâ
sufficenter comprehendi, aut à quopiam
exactè enarrari potest, quo impetu, quo
ausu, vel quâ potiùs desperatione utrinque
est dimicatum. Grandiores bombardæ
trans Tyram fluminis ripæ admotæ, modò
in adjacentem propiùs castrorum partem,
modò in Cosacorum Zaporohensium fos-
sam, ac in Vladislai jacentis tuguriolum ex-
plodebantur. Vnus ex corporis ejus custo-
diâ Scotus feбри vexatus, & in mediis ca-
stris in suo tentorio humi decumbens,
quamprimum ad capiendum cibum caput
allevasset, repentini globi ictu, memorabi-
li equidem casu interemptus, ejusmodi suâ
cæde præstans exemplum militaribus viris
reliquit, faventibus fati, periculis etiam
obvios sapiùs remanere tutissimos, eos ve-
rò, qui discrimen subterfugiunt, crebrò ta-
men evitare illud non posse. Præcipuum
copiarum suarum robur converterat hostis

150 **BELLI CHOTINENSIS;**
in Prusinovii legionem, quæ equestri pug-
næ assueta, brevioribus tunc sclopetis
utebatur, & soli suo equitatu fidens hu-
mili se vallo cinxerat. Selecta Turcarum
militia, equis abjectis, Ianizeris adnexa,
& scutis nunquam antea visis ad recipien-
dos Polonorum ictus munita, tum inter
frequentes arbores, & reliquias paulò antè
negligentiùs dirutæ Zaporohensium fossæ,
facilem proximi accessus modum nacta,
undique Rusinovianis imminebat. Tartari
ad alteram fluvii ripam horridos clamores
edentes, rapidumque cursum, ac si enatare
Tyram vellent, fingentes, vano terrore
minimè Polonos percellabant. Dum pe-
riclitaretur cum suis Rusinovius, Almadii,
Bobovii, & Nicolai Kochanovii divulsi à
Principe pedites, ad ferendas ei suppetias
properabant. Scoti etiam & Hiberni, fi-
dissimi Vladislai custodes, ipso eos cohort-
ante Principe, illuc se contulerant. Ita
tunc Vladislaus, majestate suâ postpositâ,
propriâque salute contemptâ, cum non
posset corporis, animi viribus juvabat nu-
tantem

LIBER TERTIVS. 151
tantem in summo periculo Rusinovii le-
gionem.

Invalescente hostili insultu, ad no-
bilitatis ipsius florem res devenit. mise-
rat enim ad præcipuas legiones Lubomir-
scius, ut ex qualibet cohorte alacres ali-
quot commilitones, ad repellendam extre-
mam hostium vim, destinarentur. Glo-
riosa observari poterat contentio, omni-
bus pari studio ad assignatum locum ruen-
tibus.

Tyrones à veteranis inexpertam cedi si-
bi palæstram exposcebant. Veterani ubi
consenuissent, ibi nunc aut vincere, aut
fortiter dimicando occumbere expete-
bant. Currebat ad Rusinovianos alacris
nobilitas, capita sua pro patriâ devovens.
Postquam transfissent eorum tentoria, qui
morbis prostrati, acerbissimum quemque
casum expectabant, edebantur ab iis la-
mentabiles ejulatus, & deplorantes miser-
rimam suam sortem, querimoniam, quod
dum fortidexterâ propugnare communem
patriæ salutem studerent, tum lectulis affixi,

præ

præ tædio & dolore tabescerent, victori verò, quod absit, hosti inermes manus dare, & plùs quàm servile jugulum præbere, victricis patriæ manibus tantùm suspiriis gratulari cogerentur. Rufinovii legio sanguinis Poloni decore, tanquam firmissimo subsidio freta, mox prostratas resumpsit vires. Nobilis illa caterva extra vallum obviam ibat hosti. magnum inde exoritur certamen. indefessi instant Poloni, perterriti fugam capiunt Turcæ. ac ubi primò inclinabat victoria, ibi repente subsequitur clades. Szembergus ante Almadii munitionum reliquias confecerat in apice collis cujusdam propugnaculum, quod duas continebat majores bombardas, quinquaginta Hungaros pedites, & Thomæ Zamoiscii Palatini Kyoviensis peregrinæ militiæ cohortem. Aderant illic & Georgius Præfectus Vrzendoviensis, Andreas, Ioannes, Nicolaus, Stanislaus, fratres Rzeczycii, qui ubique variis ex occasione periculis, pro patriâ fortiter se objiciebant. Ingenioso stratagemate cum hoste egit Szembergus.

perspe-

perspecto enim ejus impetu intra suum vallum latitabat. Turcæ, cùm nemo appareret, locum præsidio omnino vacuum rati, accurrunt securi, inciduntque incauti in tot globorum ictus. pauci periculum evaserunt, magnus illorum numerus ad interuersionem est cæsus. Ab aliâ etiam Chotinensis oppidi parte insultu suo fatigabant nonnullas cohortes. sed ab iis repressi, non sine insigni strage, per vicinas sylvas dissipabantur. Velitationes quoque, quas nox ipsa diremit, felicissimè tunc temporis Polonis successerant. atque totius diei gloria & fortuna continuata, tantum Osmano imminuerunt animi, quantum cuilibet addiderunt Polono. Brevi post Turcæ in familiari sermone, multis ex familiâ nostrâ, qui legationeungebamur, ingemiscendo fideliter referebant, præcipuo exercitus sui robore Osmanum tunc fuisse orbatum.

In prospero successu, ut fors postulat humana, & adversa metuenda erant, atque inter media arma amplectenda honesta pax censebatur, ob summam præcipuè tormen-

V

tarii

154 BELLICHOTINENSIS,
tarii pulveris inopiam, quæ in ultimum
discrimen univèrsam exercitum conjice-
re poterat. Commissarii igitur cum Lubo-
mirscio & Senatoribus, in præsentia Vla-
dislai, facto consilio, id maximè agita-
bant, quinam ex decoro & commodo Rei-
publicæ legatus ad Osmanum esset desti-
nandus. Seniores auctoritatem dignita-
temque Ordinis sui tuentes, id sibi omni-
no incumbere prætendebant. Commissa-
rii ex Ordine Equestri Comitiorum ex-
pressâ lege innixi, idem collegio suo pu-
blico jure vendicabant. Verùm dum belli
momenta moram non paterentur, relictis
altercationibus, cum potestate Commissa-
riorum Senatoria auctoritas ita est tempe-
rata, ut ex illis unus, Stanislaus Zoravin-
scius Castellanus Belzensis, vir ingenio,
judicio, ac in rebus gerendis dexteritate
singularis, (qui dum hos commentarios
contexuimus, diuturno morbo exhaustus,
magno sui tam in Republica quàm inter
amicos relicto desiderio, ex hac vita dece-
sit) & unus ex Commissariis Iacobus So-
biescius,

*Legati ad
Osmanum
destinati.*

LIBERTERTIVS. 155
biescius, simul in legatione ad Osmanum
mitterentur. Uterque eorum Reipublicæ
causâ lubens injunctam sibi provinciam,
quamvis magnis molestiis & periculis ob-
noxiam, suscepit.

Tractandæ pacis conditiones, propter
evitandas malevolorum finistras interpre-
tationes à Senatoribus & aliis Commissa-
riis subscriptas, dederunt legati asservan-
das Andreae Szoldrscio Præposito Gnes-
nensi Regis Secretario, & apud Vladislaum
Cancellarii officium peragenti. Ipsi verò
iter maturabant, acceptis secum nomine
Lubomirscii ad Osmanum & Veziraze-
mem conscriptis literis, & certis tam Im-
peratori, quàm ejus Consiliariis offeren-
dis muneribus, quæ ex suâ militari su-
pellectili Vladislaus auxerat. Legatos in
castra Turcica proficiscentes communibus
votis univèrsus prosequabatur exercitus.

*Legati in
castra Os-
mani pro-
ficiscuntur.*

Reperiebantur alii, prout unicuique pro-
prius inspirabat genius, qui sortem illo-
rum deplorantes, animis & vocibus im-
pendentia pericula præfagire viderentur:

V 2

alii

84

alii optimâ spe pleni omnia ominabantur fausta. Comitabatur illos nihilominus Polonæ militiæ flos, equorum generositate & ornatu, vestiumque elegantiam resplendens. Intercesserant inter Polonorum equitum & nonnullos Turcarum speculatores, mutuae etiam de longinquo salutationes. ac jam utraque pars ad mutua se invitabat colloquia, nisi ea severum Lubomirscii edictum interrupisset. Czauſii aliquot (cubiculariorum id munus est) provectoris ætatis & emeritæ militiæ viri, obviam legatis nomine Vesirazemis occurrentes, per unum ex collegio suo, decorâ canitie, & promissâ barbâ venerabilem, brevi eos, sed amica oratione interpellarunt. cui dum succinctè & ex Reipublicæ dignitate Castellanus Belzensis respondisset; eâdem cum barbaris humanitate per selectos aulicos suos Radulo Palatinus Valachiæ certavit.

*Descriptio
castrorum
Osmani.*

- Eam, quæ tum temporis diligentius perpendebatur, castrorum Osmani faciem, brevissimè hîc describere non inutile fortè eveniet.

eveniet. Nec quis existimet, ad amussim & regulam militarem castrorum metandorum Turcis usum esse. par illis ratio constat, quemadmodum in itinere cum exercitu progrediendi, sic & stativa figendi: eum quilibet primum, ut fors indicat, locum occupet. Ad Chotinum verò, hîc ob planitiem, illic ob montes, ibi propter declivia, ad varium naturæ situm, variè sequoque castrorum dispositio referebat. Verum in ipsâ hominum & equorum ingenti multitudine, diversi pecorum & animalium generis gregibus, in tentoriorum frequentia & splendore, machinarumque bellicarum copiâ, prodibat majestas quædam, spectantium oculos modò ad delectationem, modò ad formidinem provocans. lucebant præcipuorum militiæ & Provinciarum Præfectorum speciosa tabernacula, ad instar arcis alicujus moenium artificiosè elaboratâ telâ cincta. micabant passim alibi in apicibus globi deaurati, alibi varii coloris vexilla, alibi aquilinæ alæ, signa item Procerum, equinæ nempe jubæ similibus.

libus globis deauratis adornatæ , aut arundini , aut baculo exquisitâ operâ perpolitò affixæ. Nullus autem pecude aut hominibus vacuus locus observabatur , imò referta conspiciebantur interdium ac noctu tam publica , quàm privata loca , continuis sine ullo temporis intervallo horis. tot armentorum genera nunc ex pascuis in castra redibant , nunc ad pabulandum prodibant. Oriente demum & occidente Sole , innumera illa hominum animaliumque turba , quotiescunque ad Tyram aquandi causâ progrediretur , talis exoriebatur pulvis , ut id cernentes obrui se caligine putarent. Cæterùm si militaris disciplina , quæ ibi floret , trutinabitur , erubescant necesse est Christiani , quorum hac in parte plurimi à barbaris superantur. Viget illic summum obsequium , puniuntur severè rapinæ , prohibetur strictè ebrietas , absunt longè contentiones & rixæ , duella exulant procul , ac importuni clamores. arma , dum ex acie redeunt , ab omnibus deponuntur , ut non castra , sed togatorum urbem aliquant

quam ingredi te putes. Ita denique , licet à Paganis , superstitionis devotionibus suis invigilatur , ut magnam noctis partem in eis infumant , horridisque sæpiùs clamoribus ad nocturnas supplicationes excitentur. Excubiæ optimo peraguntur ordine , & ob varios evitandos casus , ante tentoria magna tum accenduntur plerunque totâ nocte duraturæ lampades. Christiani , maximè Valachi , magno tunc premebantur servitio. Iis construendi pontis opera & custodiendi cura erat demandata. Si oneri succubuissent , severissimis poenis terrebantur , non solùm vitâ eos , qui militabant , privandi , verùm & gentis reliquias , quæ in suis regionibus remanserat , ad internecionem delendi.

Legati igitur per media castra , quò ostentationis causâ à Turcis ducebantur , postquam penès Radulonis stativa ad assignatum locum pervenissent , repererunt Valachiæ proceres , qui illos equis descendentes à Domino suo reverenter salutarunt , polliciti sufficientem pro familiâ & equis

Legationum cum Palatino Valachie studia & officia.

equis commeatum. quibus responsum est, Regis & Reipublicæ Polonæ ministros nullius rei penuriâ laborare, nec aliquo victus subsidio indigere: hospitalitatem tamen Christiani & amici Principis non respuere. Ut autem in præstandis officiis par pari Valachiæ Palatino referretur, Petrus Trzelatkovius aulæ Procopii Sieniavii Præfectus, ob singularem prudentiæ & modestiæ laudem, morumque elegantiam, in Secretarium legationis assumptus, Radulone adiit, ut propensissimam utriusque legati in eum voluntatem declararet, atque de tempore, loco & modo tractandarum pacis conditionum, cum illo tanquam Poloniae vicino, & inter duo hæc imperia intermedio, fido affectu communicaret.

Veniebat in considerationem, magisne expediret in tentoriis suis Radulone excipiendum præstolari, an eum prævenire. Sed cum nemo unquam humanitate peccarit, jamque Trzelatkovius Valachiæ nobilitatis catervâ stipatus, cum eo nuncio rediret, Palatinum nempe cum toto suo

Senatu

Senatu gratissimorum hospitem adventum expectare; inurbanum omnino videbatur, in ipsis primordiis aliquam contemptus suspicionem edere. Inde Legati Palatinum anticiparunt, quos ille è tentorio aliquot gradibus progressus, unâ cum assistentibus suis Consiliariis humanissimè excepit, ac ad arcanum colloquium invitavit, cui tantum Katerdziejus Kralevensis Banus, primariæ in Valachiâ dignitatis vir, aderat. Legati, redditis Lubomirscii literis, nihil aliud primâ hac vice ab eo postularunt, nisi ut sibi ad Vezirazemem aditus quam primum pateret: Qua in re optimâ fide Radulo egit, & in conciliandâ pace amicissimum se Regno Poloniae præstitit, partim quòd Christianum profiteretur nomen, partim quòd favientibus inter Turcas & Polonos bellis, nec dominatum suum stabilire, nec partas ingentes opes conservare posset. Dilaverius etiam Vezirazemes civilitatis suæ singularia initia statim exhibuit, destinatis quinquaginta Janizeris, vestitu & corporis constitutione præstantio-

X

ribus,

87

*Primum
Legatorum
cum Ra-
dulone col-
loquium.*

ribus, qui majoris honoris gratiâ legatis obsequium præstarent. Arma tamen & in hoc pacis utrinque studio nequaquam cessabant. quin imò Turcæ advectis trans Tyraram majoribus bombardis, frequentissimis earum explosionibus partem castrorum ripæ imminentem demoliri enitebantur. Ante portam verò Lubomirscianam equites illorum ultrò ad eò se velitationibus immiscebant, ut res ad proelium devenerit, & aliquot Polonorum cohortes, confertis cum hostibus manibus feliciter pugnarint. Simon Kopyczynius, victoriæ fortiter instando, in magnum inciderat discrimen, cujus equus emissariæ hastæ cuspide transfixus, dominum tamen salvavit. Contrariam agnovit fortunam ibidem interemptus Krinicius cohorti hastatæ Alexandri Prusfinovii Palatinidæ Belzensis substitutus. Nimis tunc consternatam fuisse Turcarum aciem vel ex hoc facile notabitur, quòd dum Procopius Sieniavius cum suâ cohorte à munitionibus Chodkievicii ad ferendas Lubomirscianis suppetias vocatus.

*Turcarum
in Polonos
conatum.*

tus, aperto campo, graduque & animo intrepido penes ipsa Turcarum agmina transisset, non solum ab illis non aggressus, sed ne laceffitus quidem, quò tendebat, pervenit. Mirum quoque contigit, Turcas, cum sæpiùs eò & legiones & machinas bellicas dirigere ostentassent, nunquam tamen oppugnationem Zvanecensis castelli tentasse, quod à Valentino Kalinovio Camenecensi Capitaneo, alti spiritus heroë erectum, nec adhuc perfectum, ob fluvii autem oportunitatem & Chotini viciniam ut Polonis multa præbebat commoda, ita ab hostè occupatum non levem intulisset jacturam. Panovcensem artem, uno miliari à Cameneciâ distantem, magis ad elegantiam & amoenitatem, quàm ad Martis opus, ab Joanne Potocio Palatino Braclaviensi, rerum gestarum gloriâ, & rei militaris peritiâ insigni, extractam, magno insultu Turcæ oppugnarunt, irritoque conatu à Tartaris illusi inde recesserunt. Cameneciæ etiam situm ex vicinis montibus diligentius speculati, nihilque plus agere ausi,

Zvaniec.

Panowce.

Armenorum sub titulo S. Crucis facellum in rupe urbi imminente situm combusserant.

Dum Legati in castris Osmani morarentur, transibant penes eorum tentoria ex proeliis redeuntis Turcæ, quorum hi mutili, illi faucii, nonnulli obductas cicatrices præ pudore summâ curâ obtegebant; alii commilitonum cadavera, curribus tectis imposita, cursu celeri in propria stativa devehabant.

*Primum
legatorum
cum Dilaverio
colloquium.*

Atqui Vezirazes, refarciendæ veteris Polonorum cum domo Othomanicâ amicitia cupidus, legatos in præsentia Vsaïmi secundi Vefirii, & Baccibassæ supremi Thesaurarii ad se accersit. Castellanus Belzenfis barbarorum aures sermonis prolixitati minùs esse suetas, optimè gnarus, paucis verbis, Reipublicæ in conservandis antiquitus sancitis foederibus firmam mentem obtestatus, Dilaverium tanquam supremum consilii Osmani Principem, & ad clavum Othomanici Imperii sedentem sollicitavit, ut in tam salutari utrinque negotio auctoritatem suam interponeret. Vix credi potest, quàm

quàm eum legati accessu facilem, humanitate præstantem, pacis studiosum, cavillationibus inimicum, summam in omnibus dictis & factis fidem ac integritatem præ se ferentem semper agnoverint. Tunc quoque salutatione civili, gestu placido, voce affabili, manifesta statim edidit signa optimæ suæ erga commune pacis bonum voluntatis. Hoc unum à Legatis flagitabat, ut stativa mutarent, atque ea ob commodiora colloquia in suam viciniam, locumque ibidem inter sua & Thesaurarii tentoria assignatum transferrent. Apparebat modò in comitatu, modò in tentoriorum splendore & apparatu, non vulgaris ejus magnificentia, potentissimis quibusque Regibus par, ut quocunque oculos verteres, non Vefirium, sed Monarcham aliquem aduisse te facile censes. Rectà à Dilaverio legati se contulerant ad Imperatoris sacrificulum, & non pridem pueritiæ ejus præcipuum Institutorem, ac inde summâ & auctoritate & gratiâ apud Osmanum pol-

*Colloquium
cum Hodzia.*

X 3

erat,

89

erat, vocem edebat languidam, nullumque penitus animi ostendebat vigorem, imò cum eum Legati salutassent, veluti simulachrum aliquod, capite immoto, oculis in terram fixis, junctis manibus, lapillos ad instar rosarii, aut coronæ, in filum ordine redactos, tenens, preces suas balbutiebat. Succinctæ Castellani Belzensis orationi, ad fastidium prolixè (ut vitium ætatis fert) respondit garrulus senex, multas inferendo nugas, ac superstitionis Mahometanæ ineptias. In eo tamen à Vezirazeme nihil omnino discrepavit, quòd in reconciliandâ tot sæculis sacrosanctâ inter Polonos ac Turcas amicitia, eandem curam polliceretur. Ut verò de pacis conditionibus faciliùs colloquium procederet, Radulo à Vezirazeme ad expiscandos Legatorum animos missus, in primis antiquas limitum controversias objiciebat, quæ ut à communibus Commissariis dirimerentur, ab utrinque concessum est. Radulo postea vehementissimè in Cosacos Zaporohenses invectus, severam, ob tot latrocinia, in eos animad-

*Colloquium
cum Radulo
lenc.*

animadversionem poscebat. Verùm Legati totius querelæ statum satis fusè illi enuclearunt: Cosacorum nempe licentiæ scaturiginem manare ex continuis Tartarorum incurfionibus, quas dum semper fertilissimarum Regni Provinciarum vastitas subsequatur, tanta rusticorum multitudo ad summam egestatem (hæc autem facere & pati quævis rubet) redacta, ultro dominorum suorum jugum excutit, in ipsâ desperatione omnium calamitatum solamen ponit, ac inde proprias domos relinquens, aliena quærit domicilia, partimque vindictæ, partim prædæ cupida Cosacorum signa sequitur. Respublica nihilominus, ne foedera cum Turcis sancita violarentur, frequentissimis edictis & Commissionibus eorum licentiam compescere studebat. parabat sæpiùs & contra contumaces arma, quæ jam pridem in illos convertisset, si vires suæ Tartarorum irruptionibus non fuissent distractæ.

Multò etiam major culpa conjici potest in Cosacos Tanaim accolentes, magno

Duci

Duci Moscoviæ subjectos, qui latrocinia sua Zaporohensium titulo velantes, à maritimis excursionibus totâ æstate non cessant. Cùm Palatinus Valachiaë Orioviensis & Serocensis regionum recentem devastationem exprobrasset, serioque de tradendis Osmano Cosacorum primoribus expo-
stulasset: Legati aliam non adducebant excusationem, nisi quòd, post denunciatum à Turcis bellum, hostilia quæque exercere omnium gentium more liceret: priscam verò Polonorum fidem ac virtutem minimè deceret, ut quos in finem suum contra communis patriæ hostem armorum socios accepisset, eos ad ludibrium Tyranni, nominisque sui perenne opprobrium prode-
re deberent. Si verò Zaporohenses ut fœderis violatores puniendi essent; eandem mererentur mulctam Bernascius, Cantimirus, & universa illa Tartarorum colluvies. Nodum tamen in scirpo quærebat Radulo, ad varias desiliendo objectio-
nes: Cecorenses etiam Zolkievii expeditionem Turcici belli fomitem incusando.

At post-

At postquam audisset, Zolkievium à Skinner Basâ provocatum, arma ex patrio solo in hosticum transferre voluisse, illatis rationibus acquievit. Ad extremum id proposuit, quod Legatos maximè afficere intelligebat, ut nimirum Osmano tanquam vix non totius Orbis Domino, loco pendendi tributi, non vulgaris pretii munera Constantinopolim, quàm primùm ex bello rediisset, mitterentur. Tam petulanti & tumido ejus sermone laceffiti Legati responderunt, Rempublicam suam nulli unquam vectigalem fuisse, populumque Polonum per universum terrarum ambitum libertate celeberrimum, ita eam colere, ut cum illius vel minimâ mutatione, suam quoque accessisse periodum existimet: præ hac sibi charissima pignora vilescere; in hac conservandâ nec fortunis, nec vitæ, nec sanguini parcere. Si Osmanus pristinam cum Sigismundo amicitiam inire cuperet; Rex Poloniaë cum vicino & amico Principe, humanitate & muneribus certaret, ad mutuò reconcilianda vetera studia

Y

&

91

& officia, non verò ad recognoscendum Turcarum dominium, cùm hæctenus Polonia more institutòque majorum his tantùm Dominis pareat, quos liberis suis suffragiis ad id dignitatis culmen evexerit. Cessit & invitus Radulo istis legatorum rationibus, nec amplius eos irritando ad Vezirazemem rediit, eâ tamen additâ cautelâ, ut in fanciendo fœdere omitteretur mentio eliberandorum Stanislai Koniecpolii campestris Ducis, Samuelis Corecii, Lucæ Zolkievii, Vlodimiri Farensbachii, qui sub arctissimâ custodiâ in vinculis uno à Constantinopoli miliari delitescebant; ne fortè Dilaverius altiùs reputatâ primâ eorum fortunâ ingentem aliquam pecuniam à captivis exigeret; cùm sibi præmanibus sint privata & secretiora media, quibus ii brevi postliminio reverti in patriam possint.

*Vevellii
artes pessima.*

Constantinus Vevellius, quò technis suis gratiam Turcarum magis adhuc aucuparetur, sollicitabat Legatos, ut aliquot in castris aut Cameneciæ ob alia scele-

scelera capitis damnatos, pro Zaporohenfibus, Turcis traderent, & in conspectu suo mulctari eos curarent.

Fabricator ille doli alter Epéus nihil aliud prætendebat, nisi ut ementito rumore, Kosacos jam à Polonis desereri, infensos eos Vladislao redderet, & non contemnendo subsidio castra Polona privaret. Sed concepta fraus minimè ei successit, nec dabatur à Legatis locus vafri hominis ludicris rationibus. Aliquoties tamen Radulo, modò per substitutas personas, modò ore tenus, hoc unum fatagebat, ut legati propositas omnes condiciones fusciperent.

*Vevellii
artes pessima.*

Iam ad varias persuasiones adjiciebatur & vanus terror, dum per castra promulgaretur, Osmanum sex integris septimanis in continuando bello duraturum. Sæpius etiam ostentantes se numerosæ Turcarum legiones, nunc versus munitiones Polonas ire, nunc inde redire fingebant, quamvis aliò eas divertere observaretur.

*Veziraze-
mis secun-
dum cum
Legatis
collo-
quium.*

Vezirazemis postquam per Palatinum Valachiae Legatorum animos frustra tentasset, tanti Magistratus autoritate plus se efficere praesumebat. Vocatis igitur ad secretum colloquium, vindictam de Zaporohensibus Cosacis, & perpetuum in mittendis Constantinopolim muneribus tributum urgebat. Nec à gravioribus minis tunc abstinuerat, denunciando, Osmanum in castris ad festum S. Demetrii, ad medium nempe Novembrem permanfurum, in Moldaviâ verò hyberna peracturum, destinatosque Nahajenses, Crimenses, Bialogrodenses & Dobrucenses Tartaros, ut conjunctis cum Valachis, Moldavis, & Europæis Turcis viribus, ditiones Poloniae totâ, sine intermissione, hyeme infestarent, atque Osmano primo vere cum ingentibus ex Africâ & utraq; Asiâ collectis copiis Polonorum fines transgressuro faciliorem viam struerent. Quum hæc verba Vezirazemes protulisset, fixis in Legatos oculis, summâ diligentiam gestus illorum considerabat, ac ut magis consternatos redderet, infe-

infectis rebus liberum iis in sua castra reditum indixit. Castellanus Belzensis tumidæ barbari hominis orationi modestè, at generosè respondit. Communem nimirum hactenus in istâ expeditione Martem, dubiamque ejus aleam esse; & cladem & victoriam in arcano fatorum sinu pendere, nullamque adhuc apparere causam tam Turcarum fastus, quàm alicujus Polonorum metus: ad libertatem natam, libertatique assuetam gentem suam, extrema quævis mala citius passuram, quàm indomitam divinâ providentiâ per tot ætates cervicem, foedissimi servitii execrabile in pendendo tributo jugum subituram. Tali finito responso assurrexerunt Legati, & valedicendo Vezirazemi gratias eidem agere cœperunt, quòd in iis suscipiendis, tractandis, & nunc remittendis dignum magno Principe fidem, omniumque gentium jura sacrosanctè servasset. Obstupefactus ille conticuerat, & dum Legatos intrepidus, propositique sui tenaces conspexisset, apprehensâ familiariter utriusque

Y 3

manu,

manu, ut remaneret, flagitavit, atque exinde in tractandis reliquis pacis conditionibus mirum in modum facilem se præbuit.

Ad peragendum hoc pacis negotium non parvum momentum attulerant largitiones Reipublicæ nomine tam ipsi Dila-verio, quàm aliis intimis Osmani Consiliariis promissæ. Turcæ enim naturâ ad nimiam cupiditatem proni, ac eò lucri avidiores, quòd ex infimâ in summam fortunam à Tyrannis suis plerumque evehantur, communi omnes vitio, auri nempe sacrâ fame laborant. Magnâ quoque Legati distinebantur deliberatione, cujusnam precii munera Osmano offerenda essent, non ut ea inter pacta inferere consentirent, quod omnino inferius gentis Polonæ gloriâ judicabant, sed ut per Legatum, ad confirmanda fœdera Constantinopolim iter suscepturum, à Sigismundo amico Principi mitterentur: cum præsertim Osmanus præter ætatem, imò contra sublimem, quem præ se ferebat, genium, sum-

summæ avaritiæ angustiiis premeretur, & minimâ spe elegantioris, supellectilis illectus, innatæ cupidini Imperatoriam etiam postponeret dignitatem. Sobiescius itaque, quòd cum Vladislao & Commissariis eâ de re commodius conferret, consensu Vezirazemis intercedente, in sua castra est profectus. Antequam tamen è tentorio ejus discessisset, seriò de prohibendis Tartarorum in Poloniam excursionibus expoſtulavit, id maximè procurando, ut ob summam Turcarum conniventiam, sine fœderum violatione, liceret Polonis has, ubi Tartari degerent, regiones depopulari. Ingratis Vezirazemes auribus excepit Sobiescii sermonem: Tartaros Othomanici Imperii subditos, eorúmque domicilia in ditionibus Osmani esse sita ostendebat: ac proinde si quid Poloni contra Tartaros molirentur, bellum cum Turcis recrudesceret: severum autem in Chamum Tartarorum à supremo Domino elatum edictum pro maximâ vindictâ Polonis sufficere posset.

*Sobiescii
in castra
Polonia
profectio.*

*Kossakoviâ
in castra
Polonia
cum com-
munitate re-
ditus.*

Leg-

*Kossakovi-
vii in ca-
stra Polo-
na cum
commeatu
reditus.*

Legatis apud Osmanum commoranti-
bus, Nicolaus Kossakovius Capitaneus
Visnensis, redierat in Polonorum castra,
commeatu Cameneciâ advecto, recupera-
tis nonnullis ex nobilitate Volhyniæ capti-
vis, atque profligatâ non contemnendâ
Tartarorum manu, qui obsessis omnibus
inter Cameneciam & Braham viis, incautè
Kossakovium progredi arbitrati, impetum
in eum fecerant; sed spe frustrati, mōxque
fortiter repressi, & more suo dispersi, reli-
quum Kossakovio iter tutissimum præsti-
terunt.

Avidissimè expectabatur à Turcis So-
biescii reditus, qui altero die ad Castella-
num Belzensem reversus, restaurandæ an-
tiquæ amicitiae causâ, digna Osmano à Re-
ge Poloniæ missum iri munera polliceba-
tur, dummodo is eâdem humanitate cum
vicino Principe certaret. Deliniti ejusmodi
declaratione barbarorum animi, magno
ardore cœpta pacis consilia agitabant: ni-
hilque omnino ad flagrantia eorum vota
deerat, nisi ut legati ex veteri consuetudine
Osma-

Osmano salutato conscriptum foedus tradi
sibi postularent. Convocaverat Dilaverius
alios Vefirios, Thesaurarium, Supremum
omnium causarum Iudicem, ac universum
Osmani Senatam. Ejus coronâ cinctus, ut
pro Tribunali Vezirazemes sedere solent,
ita tunc eas omnes cum collegio suo tam
in vestitu, quàm in aliis rebus adhibuerat
solennitates. Venerant in ejus tentorium
Legati cum Stanislao Suliszevio, qui, ad
exequendum Ordinarii Nuncii munus de-
stinatus, Osmanum Constantinopolim co-
mitari, ex vigore recentium pactorum, de-
bebat. Aderat & Dziembergereji Tartaro-
rum Chami Cancellarius. Hilares Procerum
illorum facies denotabant singulare fan-
ciendi cum Polonis foederis studium. Mul-
ti enim senio confecti, aut ob longinquum
iter tædio consumpti, tum aëri Polono
minimè assueti, omnes verò appropin-
quantibus coeli injuriis deterriti, nihil aliud
quàm ex bello missionem intimis pectori-
bus desiderabant. Vezirazemes, reliquis ta-
centibus, & solo nutu verbis ejus annuen-

*Tertium
Legato-
rum cum
Veziraze-
me Collo-
quium.*

Z tibus,

tibus, sic Legatos alloqui cœpit: Viri Poloni, quòd bonum, faustum, foelixque utrique potentissimo Imperio fit, interruptam inter Reges Poloniae & domum Othomanicam amicitiam, nunc iterum coalescere videmus. Inviolatas à nobis fore pactorum conditiones, spondemus: Vos, ne perjuriis fidem vestram contaminetis, prospicite. Mox autem ad Invictissimum Imperatorem patebit vobis aditus, quos ille, ut fraternos Legatos aspectu dignabitur.

Ad Dziambergeri postea Cancellarium conversus, in hæc verba prorupit: Præsentem te esse hîc volui, ut confectæ pacis conditiones non ignores, atque nomine Osmani, ante cujus faciem pulvis & Scabellum pedum Domini sui est Tartarorum Chamus, severissimum ei edictum denuncies, ne amplius infesta arma Regno Poloniae inferre audeat. quòd si tanti Imperatoris mandata contempserit, non solum dominio privabitur, verum etiam capitis poenam luet. Flexis genibus Tartarus ver-

bis

bis Dilaverii attendebat, & antequam vocem emitteret, inclinato prius ad terram capite, hoc unum inculcavit, ut Tartarorum cum Polonis limites terminentur, loco & fluvio in desertis campis celebri, quem Sina Woda vetustas appellavit. Respondit Vezirazemes: Nulla hîc de finibus Regnorum mentio fit. Tartaris incumbit iussa Imperatoris mei capeffere, non verò ea intrudere, quæ ad præsentem negotii statum nihil omnino pertinent.

Colloquium id cum Legatis egregiâ civilitate Dilaverius finivit. acceptis enim operâ Asiaticâ figulinis vasculis, omnes, qui aderant, Vezirii & Bassæ assurgentes, adjunctis multis pro utriusque gentis concordiam comprecationibus, usitatâ Turcis potione ad elegantiam & saporem confectâ, Legatis propinarunt.

Dimissus Legatus, equis ascensis, antecedebat Legatos, qui cum ante Osmani tentoria pervenissent, paulum substinerant, donec eos Dilaverius ipse introduxisset. Magnam, quocunq; spectares, Tyranni fastum,

*Aditus
Legatorum
ad
Osmanum.*

summâ potentiâ & rarò visâ majestate plena omnia contemplari ibi licebat. Eminebant in edito colle Osmani tentoria, ad instar alicujus castelli, non solum ad belli usum, sed & amoenitatem voluptatémque erecta: comparebant porticus & deambulationes: hîc secreta cubicula, illic latè patentia atria, ut Legati viderentur sibi videre aliquot Regum palatia in florentissimâ pace fabricata, non verò unius Imperatoris militare domicilium. fulgebant globi deaurati, alii ex puro auro congesti, sericei funes, tentoriorum parietes intertexto auro splendidi, ac stragulatae vesti similes. Spatium illud, quod à Dilaverii stativis ad Osmanum extendebatur, Turcarum mirantium multitudinem vix capere poterat. non ætas quemque, non valetudo, non aliqua occupatio retardavit, quin spectaculo insperato occurreret. remissi etiam à Vezirazeme Ianizeri, impellebant eò maximam varii generis hominum turbam. Ianitores, atque eorum Præfecti, argenteos baculos in manibus tenentes, holosericeisque vestibus

stibus induti, aditum Legatis ad Osmanum præparabant. Cæteri Sacerdotum, militiæ, Aulicorum, Cubiculariorum, Scribarum ordines, comptè & eleganter vestiti tantæ pompæ assistebant. Sedebat Imperator in suggestu preciosis pulvinaribus strato, framea atque duo cum pharetris extensi arcus à tergo pendebant. Stabant mimi ac Eunuchi, arcanarum palatii libidinum ministri. Idolum ipse magis, quàm hominem repræsentare videbatur. Corpore enim & gestu immotus, nullum penitus comitatis signum edidit. aquilinus tamen natus, color subfuscus, exporrecta frons, elati oculi generositatem in eo quandam denotabant. Vezirazemes & reliqui proceres, tanquam abjectissima mancipia, demissis oculis, protensis ad terram cervicibus, junctis manibus, extremi servitii miserabilem speciem præbebant. Vocati ad osculum Imperatoriæ vestis (ut mos aulæ Othomanicæ fert) Legati, unâ cum Szulifzevio, Radulone Palatino Valachiæ, Constantino Vevellio, & ex suâ familiâ non-

nullis, Osmanum salutarunt. Statim ultimus ex Bassis Lubomirscii epistolam à Sobiescio accepit, & eam ordine per manus collegarum suorum Vezirazemi tradidit, qui illam procidens ante Osmanum, inter pulvinaria, quibus fulciebatur, imposuit. Peractis his ceremoniis, Castellanus Belzensis à Vezirazeme interpellatus, ut brevibus verbis Osmanum alloqueretur, ita exorsus est.

Castellanus Belzensis Osmanum alloquitur.

Ea, Serenissime ac Invictissime Imperator, Clementissimi Regis nostri, & totius Reipublicæ constantissimaque semper meus in retinendâ veteri tum Augustissimâ Othomanicâ domo amicitia extitit, ut etiam inter arma, ac in hoc, quem vidisti, belli furore, salutarem utrique populo pacem meditaretur, & certos Commissarios assignaret, qui restaurandi antiqui foederis potestatem nunc haberent; quod cum jam prævio numine, & singulari Dilaverii Vezirazemis tui prudentiâ ac solertiâ confectum sit, Rempublicam Polonam constitutam pacem in suo robore confer-

servaturam fide jubemus, minimeque dubitamus, te majorum tuorum gloriam ac res gestas hactenus æmulatum, eorum quoque exemplo integram cum regno Poloniae pacem colere non recusaturum.

Cum nihil Osmanus præ majestate Castellano Belzensi respondisset, Legati jam ex tentorio egressuri, munera nomine suo ei obtulerunt, inter quæ præcipua erant framea & aliquot bombardæ elaboratâ operâ factæ, quæ Castellanus Belzensis ornaverat aliquot verbis eum in modum prolatis: Optimè novimus, te summis opibus affluentem Imperatorem, auro, gemmis, & pretiosâ suppellectili non indigere: nec ea nobis in bello, ubi ferum maximè tractatur, præ manibus sunt, sed arma, quibus in propugnandâ patriâ utebamus, hæc tibi amico jam & socio Regis nostri Principi offerimus, fidaque vota adnectimus, ut post præsentem Othomanici & Poloni Imperii arctissimum nexum, cedant tibi in communis hostis

hostis nostri cladem, & tuam insignem victoriam.

*Triumphus
undique
ex confe-
tâ pace.*

Publicæ lætitiæ, quam ex sancito fœdere universus Turcarum exercitus gestabat, præclara sequenti nocte edita indicia conspeximus. Quotquot enim in amplissimis Osmani castris numerabantur tentoria, tot in apicibus eorum accensæ candelæ, per colles & declivia, ac ipsam planitiem, cum incredibili oculorum voluptate, tanquam aliquæ stellæ sereno tunc cœlo micabant. Zaporohenses, animadverso barbarorum triumpho, sclopeta sua figillatim explodebant. idem egerunt in castris suis Poloni. atque non exiguo temporis intervallo continuus ille durabat fragor, qui etiam ad Turcarum aures pervenerat.

*Collo-
quium
Legato-
rum cum
Veziraze-
me.*

Conquerebatur sæpiùs Vezirazemes, multos ex Christianis ortos, Turcarum alumnos passim ad Polonos aufugere: in quibus investigandis & extradendis variæ observabantur difficultates. Id verò præcipuè à Legatis exigebat, ut Poloni primi de Osmani provinciâ, quam ut hostes ingressi sunt,

sunt, decederent, castrâque sua trans Tyrâ moverent. Nimis periculosa hæc conditio videbatur, ne Turcæ Vladislai exercitum plurimis calamitatibus attritum, & viribus suis diminutum cernentes, mutatis ex occasione (qua bella plerumque constant) animis hostilem in eum impetum molirentur. Multas idè & speciosas quærebant excusationes, ac primùm objiciebant tædiosam temporis protractionem, in expectandis curribus suis, equis & cæteris impedimentis ob diuturnæ obsidionis metum in Poloniam auctis. nec minus prætendebant gentis Polonæ decorum, cum ex consuetudine militari, qui primi campum ingrediuntur, postremi ex eo decedere soleant.

Ostendebant, quantum moræ in transitu Tyræ exercitui numerofo & apparatu belli aggravato infumendum esset. ad extremum non vanam inducebant considerationem, si Poloni ponte Turcico uterentur, verendum ne in tantâ Turcarum in stativis suis

A a

per-
99

permanentium viciniâ , intervenirent ex ambabus partibus calonum & lixarum contentiones , quæ ex parvis scintillis magnum incendium excitare , & sopitum bellum iterum fovere possent. Vezirazemes, ut hanc suspicionem depelleret , Ianizeros ad custodiendum, ne destrueretur, pontem, & omnes rixas avertendas destinaturum se pollicebatur. quod postea præstitit, rarâ inter barbaros fide, & singulari casuum humanorum exemplo. Nam Turcæ , qui ad delendum Polonum nomen , magno sumptu & difficili opere pontem supra Danubium fabricassent, ii brevi post, fatis confilia mortalium revolventibus , ponte suo, qui fines Podoliæ attigerat , hostibus domum redeundi commoditatem præbuerunt. Tandem ne tempus altercationibus eluderetur , nunciaverunt Dilaverio Legati , castra Polona trans Tyram moveri , multaque trans fluvium apparare tentoria, quæ hominibus & equis vacua , ad fallendos Turcas , extendi ad Braham Lubomirscius jusserat. Quamobrem unicum jam
super-

supererat , ut conscripta ad amissim pacta Legatis traderentur: quæ pari reverentiâ ac humanitate manibus ipsius Vezirazemis porrecta Castellanus Belzensis accepit. atque ea breviter hîc annotare non incongruum censuimus.

Stanislaus Suliszovius, tanquam venturi Legati Internuncius , Osmanum Constantinopolim comitabitur : Ianuæ Imperatoris Cubicularius ad Sigismundum Regem Poloniæ maximis itineribus properabit, ad conducendum , & cum summâ dignitate excipiendum Polonorum Legatum : Hic verò quàm primùm fieri poterit , ex Viris genere , autoritate & prudentia excellentibus destinabitur : Veniet cum eo Regius Secretarius , qui , more ab aliis Christianis Principibus recepto , in aulâ Osmani commorabitur : Navigatione Borysthenis Kozaci Zaporohenses à Polonis prohibeantur : & si de aliquâ subditis Osmani illatâ ab ipsis injuriâ exostulabitur , graves illis injungantur poenæ : Tartari Biallogrodenfes , Tehinenses , Kilienses , Dobrucenses ,

Crimenses, ab incurſionibus in Regnum Poloniae omnino abſtineant: ab Ofmano verò tranſitu Oczakoviendi arceantur: Quòd ſi alicui Polonorum damna intulerint, ea omnia recompensent, & Chamus Tartarorum ſeverè ab Imperatore Turcarum tanquam à Domino ſuo puniatur: Huic tamen ab utrinque Edicto non ſubjaceant ii, qui piſcationis & venationis cauſâ per deſertos campos vagantur: Tartari quando ad finitimas regno Poloniae provincias Turcica ſigna ſequentur, ditiones Poloniae ne invadant.

Ad componendas limitum controverſias, ex utràque parte Commiſſarii Iudicio & experienciâ pollentes aſſignentur: Rex Poloniae Tartarorum Chamo ſolitum ſtipendium ſolvat, atque id laſſos advehi jubeat, unde certior redditus Chamus Legatos ad ea quæ ſibi conferentur recipienda mittat, & more majorum ſuorum ad bellum à Rege Poloniae vocatus arma pro Republicâ Polonâ ſumat: In præfecturam Moldaviae promovean-

veantur Chriſtiani ab omni Avaritiæ ſuſpitione alieni, pacis ſtudioſi, utriuſque Imperii ſaluti ac tranquillitati addicti: Arx Chotinenſis Palatino Moldaviae tradatur: Commercia inter Ofmani & Sigismundi ſubditos libera, & tutæ mercatoribus viæ præſtentur: Amici & hoſtes communes reputentur: Priſtinum robur vetera pacta retineant, moderna inviolata permaneant: Quicumque autem ea violare auſus fuerit, PERIVRVS ESTO.

Pactis talibus receptis valedicturi Dilaverio Legati, Staniflaum Sulifzevium, tanquam Regis ſui Internuncium, & eximiæ dexteritatis virum. plurimùm commendarunt, ac ut in hoc ſuſcipiendo cum Ofmano itinere, patrocinio ejus protegeretur, obnixè flagitarunt.

Summo poſtea mane, ſine clamoribus & ſtrepitu, tot gentium colluvies, tamque ingens exercitus, ſtativa ſua uno verſus Prutum miliari retrò movere cœpit: anteibant numeroſis agminibus re-

A a 3

mero

*Legatorum
ultimum
cum Dilaverio collo-
quium.*

*Reſſus
Turcarum.*

mero in monte aliis eminentiore collocatæ, copiarum suarum reliquias expectabant: reliqua multitudo, nullo penitus observato aciei ordine, inter carros & mulorum ac camelorum onustos greges tendebat: curribus coopertis vehebantur decrepiti senes, & morbis ac vulneribus affecti milites; exportabatur commeatus varii generis abundantia, pulveris tormentarii & globorum ea copia, ut magnam partem Chotini asservari Dilaverius iussisset. Osmanus cum Senatu, Magnatibus ac Aulicis suis, occupato in medio exercitu loco, paulatim progrediebatur. Statim ac Turcæ recessissent, Legati in Polonorum se castra contulerunt. Currebat in conspectum eorum, omnium militiæ graduum turba. Erant, qui exultantes spargerent voces, venisse tandem malorum finem, appropinquare jam missionem suam, non plus se coeli injuriis, vigiliarum molestiis, inediæ, fiti, variisque morbis expositos fore. Ob restitutam Patriæ pacem, laureatum unumquemque in eam rediturum, illis parentes & fratres, his

*Reditum
Legatorum
in
sua castra.*

uxo-

uxores ac liberos in complexum occursum, quod tot charissima simul pignora è faucibus fati eripuissent. Vladislaus refo-cillatis parùm viribus prodierat in publicum, ad audiendum die nempe Dominico venerandum Missæ sacrificium, atque vix tentorium ad devotiones peragendas assignatum ingressus erat; cùm oportunè ibidem lætissimus ad eum de reditu Legatorum, & confectâ pace, nuncius advolaverit. nec inde discessit, donec convocato universo castrensi Clero & Exercitu, laudante Dominum, psalmos decantante, supplex ipse divinæ majestati gratias redderet. Mox Andreas Szoldrscius Præpositus Gnes-

*Szoldrscii
ad Regem
profectio.*

nensis, rei gestæ & feliciter peractæ feriem Sigismundo deferens, celerrimo se itineri accinxit. Sobiescius, Matthæo Lesniovio Succamerario Belzensi assumpto, à Vladislao & aliis Commissariis, foederis conditiones Cozakis Zaporohensibus, datam

*Collo-
quium
Sobiescii
cum Coza-
cis Zapo-
rohensibus.*

exolvendo fidem, quòd urgentibus Turcis, ut ad enormia supplicia præcipui illorum traderentur, Legati tamen securitatem eo-

rum

102

rum cum dignitate Reipublicæ conjunctam defenderunt, nihilque pactis inscribi permiserunt, quòd Zaporohensium Exercitum labe aliquâ deturpare posset. Totius denique Reipublicæ nomine, tam Konaszewicium, & alios in Magistratu constitutos, quàm universam plebem admonuit, ut pactis starent, & à Piraticâ exercendâ in Ponto Euxino, & mari Imperio Othomano subjecto abstinere. Paucis, atque ad humilitatem compositis verbis respondit Konaszewicius, infimos se Majestatis Regiæ & Reipublicæ servos esse, nec ullâ in re publicis edictis refragari aut velle, aut posse. Cum tamen Konaszewicius de exercitu retro ducendi modo ac ratione à Vladislao exquisitus, crastinâ die consilium suum explicaturum se promississet; inscio Principe & Lubomirscio, seorsim primus cum summâ omnium Polonorum indignatione Tyram transit.

Venerat Caterdziejus Banus Czalevensis in castra Polonorum à Radulone, postulans, ut pactorum exemplar, quod

quod Legati Vezirazemi dederant, propriisque manibus subscriptum sigillis suis obfirmarent. quod dum statim obtinuisset, arce Chotinensi à Zbigneo Silnicio receptâ, & Constantino nobili Moldavo in Præfecturam ejus substituto, ad Osmanum rediit.

Apparebat lamentabilis, & hostium etiam commiseratione digna redeuntis Poloni exercitus facies: flos ille in maciem & pallidos vultus, equorum apparatus in squalorem, equitatus in peditatum versus, congestæ in exiguos manipulos numerosæ non pridem copiæ, lachrymas intuentibus extorquebant. Procedebat magna curruum pars, victu, militari ac domesticâ suppellectile vacua; efferebantur passim mortuorum cadavera, alii mutili, alii ob tot molestias exangues gradum ex castris pedetentim trahebant, portabantur in vehiculis nonnulli variis morbis vexati: multa signa, plurimæ aquilæ, at sub iis rari commilitones numerabantur. Ac his tamen calamitatibus oppressi, pauci disciplinam ser-

*Reditus
in Patriam
Poloni
Exercitus.*

B b vabant:

vabant: adè enim omni obsequio & ordine soluti ad transeundum Tyram properabant, ut non Polonorum reditum aut receptum, sed turpissimam fugam spectantes de longinquo hostes facile judicarent. Multi temeritatis suæ luerunt poenas, modò à Tartaris inter virgulta & declivia prædæ inhiantibus, modò ab ipsis Cosacis Zaporohenfibus vitâ ac residuis facultatibus spoliati.

*Turcarum
pons.*

Egregiâ commoditate Polonos juvit Turcarum pons industriâ operâ constructus.

Fixa erant ad reprimendum rapidissimi fluvii velocem impetum ex densis truncatis arboribus retentacula quædam, tabulatum firmis arboribus ad mensuram innixum, terrâque coopertum, grave illud sustinebant pondus: compactæ ab utroque latere contignationes, & transeuntibus securitatem, & operi elegantiam addebant. duæ etiam extabant januæ, ad claudendum & aperiendum pontem ædificatæ.

L

Lithvani jam trans Tyram Vladislaum præstolabantur. Tartari interim à viâ Camenecensi divertentes ex latibulis suis Polonos laceffere conabantur, imminebantque nonnullis cohortibus. sed ex familiâ Sobiescii aliquot nobiles ad eos proruperant, & cum Ioannes Gdefzynius unum cepisset, cæteri majorem Polonorum manipulum latère alicubi credentes, terga subitò verterunt.

*Tartarorum
comitatus.*

Excitatus in exercitu irrumpentis hostis rumor, ansam dederat, ut hastatæ aliquot cum omni ferè peditatu cohortes Vladislai currum, quo æger vehebatur, cingerent.

Intempestivâ nocte, multis freudentibus, valetudinarius Princeps ad Zuanicum substitit: nec castra tunc suo ordine & loco disponebantur, cum alii in alterâ amnis ripâ ad pontem Turcarum pernoctassent, alii huc & illuc erronei vagarentur. Vladislai itaque quieti, & reliquis coadunandis copiis dato sequenti die, tertio postea Cameneciam

B b 2

per-

104

*Tartaro-
rum in
Poloniam
incurſio.*

perventum est. Szoldrſcius verò Præpoſitus Gneſnensis Leopoli Regem repererat, qui Minoris Poloniæ Palatinatibus collectis, expeditionis generalis residuum præſtolabatur. Magnam Ruſſiæ provinciis ad tempeſtivum adventum remoram Tartari attulerant, quorum ferociâ fumantes pagi edebant ſe & in ipſius Sigismundi iter peragentis conſpectum. Nuradinus enim Chamii frater ultimus, poſitis ſuis ſtativis in Kozloviensibus, & fundi Zloczoviensibus, Zboroviensibus ac Iarczoviensibus campis, in Ruſſiæ, Volhyniæ & Belzenſem terras, ſeveriſſimas fecerat excuſiones, villis & oppidis incendio undique conſumptis, abactâ equorum ac pecudum optimâ prædâ, abductâ in ſervitutem tantâ ruſticorum utriuſque ſexus multitudine, in vincula conſectis ex nobilitate plurimis, mancipiorum Polonorum gemitu Turcarum caſtra impleverat.

Reſtauratum cum Oſmano foedus iniquiùs ſe ferre Rex ideo fortè ſimulabat, ut hoc apud Turcas rumore, nominis, & a

id bellum adventus ſui, expeditioniſque Regni famam augeret. Quod minimè ſine dubio hoſtes in ſtabiliendis pactis permoverat, dum iis captivi ipſi inauditum hætenus univerſæ Poloniæ apparatus denunciarent. Cæteri Polonorum ſtatus, & privati tam ſummorum, quàm infimorum lares, ingenti lætitiâ deſideratiſſimum pacis nuncium exceperunt. Ac Gregorius XV Pontifex Maximus, VI Idus Octobris, quibus Oſmanus opprobrio ſuo ſatiatus reſceſſit, feſtum hunc & publicis ſupplicationibus ſacrum diem toti Poloniæ Regno indixit.

Tu igitur, ô Patria mea chariſſima, humiliter proſtrata, venerare Statorem, Liberatorem ac Conſervatorem DEVM tuum, qui te, deficientibus humanis conſiliis, nutantibus omnium animis, orbèque terrarum ſtupente, dexterâ Excelfi ab extremo interitu vindicavit, deſperatam tibi ſalutem reſtituit, & averſâ clade, inſigni triumpho Sarmaticam gentem ornavit. DOMINVS NOMEN EI EST.

B b 3

Quare

Quare supplex largitorem omnium bonorum, ad Thronum ejus procidens, votis onera, ut in nominis sui GLORIAM, rerum eo bello gestarum felicem memoriam, Legum & Libertatum intactam basin conservet, totque collatis beneficiis addat perpetuitatem.

F I N I S.

XVII
17

13 BELLI CHOTINENSIS, LIB. III.

Quare supplicem largitorem omnium bono-
rum, ad Thronum ejus procedens, vetis
opera, ut in nominis sui G. O. K. T. M. re-
rum eo bello gestarum felicem memoriam,
Legum & Libereium in actum huius con-
ferret, totaque collatis beneficiis reddat
perpetuam.

F. N. S.

